

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ



Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Μάιος – Ιούνιος 2021

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Πρόεδρος Τμήματος ΔΕΣ

Ιούλιος 2021

Επιστημονική Ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Νικόλαος Βασιλειάδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
4. Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (επιμέλεια).
5. Ρεβέκκα Παιδή, Επίκουρη Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Μικρά κράτη, Μέση Ανατολή)
6. Παύλος Σεραφείμ, μεταδιδακτορικός ερευνητής Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα Εκκλησιών)
7. Αναστασία Μπλουκουτζί, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα μετανάστευσης)
8. Σταύρος Δελαβίνιας, Μ.Α., Πανεπιστήμιο Στοκχόλμης (Οικονομία, Σχέσεις με Δύση, Β. Αφρική, Ισραήλ και Ελληνοτουρκικά)
9. Μαρκάρ Σανγκογιάν, Πανεπιστήμιο Ούμιο (Σχέσεις με Καύκασο, Κεντρική και Δυτική Ασία)
10. Καρατσώλη Ευαγγελία, Πτυχιούχος ΔΕΣ, Πανεπιστημίου Πειραιά (Σχέσεις με Ρωσία, Ουκρανία και Μέση Ανατολή)

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Πίνακας περιεχομένων

Επιστημονική Ομάδα	2
Αρκτικόλεξα	5
ΤΟΥΡΚΙΑ	6
1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ	6
1.1. Πολιτικές εξελίξεις	6
1.1.1. Οι αποκαλύψεις του Πέκερ και οι σχέσεις υποκόσμου-κράτους	6
1.1.2. Εγκαίνια της Διώρυγας Κωνσταντινουπόλεως	10
1.1.3. Ένοπλη επίθεση στα γραφεία του Δ.Κ.Λ. στη Σμύρνη	12
1.1.4. Αντιπαράθεση Άκσενερ-Έρντογαν	15
1.2. Δημοσκοπήσεις και Τουρκική Κοινή Γνώμη	17
1.3. Επιχειρήσεις κατά παράνομων οργανώσεων	21
1.3.1. Επιχειρήσεις κατά «Γκιουλενιστών» στις Τ.Ε.Δ.	21
1.3.2. Επιχειρήσεις κατά τζιχαντιστών	22
1.3.3. Επιχείρηση κατά εμπόρων ναρκωτικών	23
1.4. Ελευθερία λόγου και έκφρασης	23
1.4.1. Οι δημοσιογράφοι και το καθεστώς	23
1.4.2. Η υπόθεση Οσμάν Καβάλα και το Συμβούλιο της Ευρώπης	25
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	26
2.1. Συνέχεια παρεμβατικής πολιτικής του Προέδρου στην Κεντρική Τράπεζα	26
2.2. Παρά την βελτίωση των δεικτών παράταση στο κλίμα αβεβαιότητας	27
2.3. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις	28
2.4. Η πορεία του Χρηματιστηρίου	32
2.5. Στρατηγική Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (Α.Ξ.Ε.)	33
2.6. Ανακοίνωση ανακάλυψης νέου κοιτάσματος στη Μαύρη Θάλασσα	37
3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	39
3.1. Μέση Ανατολή	39
3.1.1. Τουρκία και Συριακό	39
3.1.1.1. Η τουρκική στρατιωτική δράση στη Συρία	39
3.1.1.2. Εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στη Συρία: περιφερειακός και διεθνής αντίκτυπος	41
3.1.1.3. Η τουρκική ανθρωπιστική δράση και παραβιάσεις στη βόρεια Συρία	45
3.1.2. Σχέσεις με Ιράκ: στρατιωτική επιχείρηση στο βόρειο Ιράκ	48
3.1.3. Το 2 ^ο Συνέδριο της Λιβύης και η στάση της Τουρκίας	52
3.1.4. Σχέσεις με το Ισραήλ	55
3.1.4.1. Η κρίση μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων και η Τουρκία	55
3.1.4.2. Συγκρότηση νέας κυβέρνησης στο Ισραήλ	61
3.1.5. Σχέσεις με τον Λίβανο	63
3.1.6. Διπλωματικές σχέσεις με Ιράν	66

3.1.7. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου	68
3.1.7.1. Σχέσεις με το Κατάρ: συμφωνία εκπαίδευσης Καταριανών πιλότων	68
3.1.7.2. Σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία: η επίσκεψη Τσαβούσογλου.....	70
3.1.8 Σχέσεις με την Αίγυπτο: διπλωματική αποστολή στο Κάιρο	72
3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου	74
3.2.1. Σχέσεις με Αζερμπαϊτζάν	74
3.2.1.1. Σχέσεις ασφάλειας και η Διακήρυξη της Σουσά	74
3.2.1.2. Η ενίσχυση της τουρκικής οικονομικής παρουσίας στο Μπακού	77
3.2.1.3. Ζητήματα εκπαίδευσης, ενημέρωσης και η Σχολή Καλών Τεχνών στην πόλη Σουσά	81
3.2.2. Σχέσεις με Αρμενία	83
3.2.3. Σχέσεις με Γεωργία	87
3.3. Σχέσεις με Δυτική και Κεντρική Ασία	89
3.3.1. Τουρκοπακιστανικές σχέσεις	89
3.3.2. Σχέσεις με Αφγανιστάν	92
3.3.2.1. Τουρκική πρόταση για το διεθνές αεροδρόμιο της Καμπούλ.....	92
3.3.2.2. Τριμερής Τουρκίας-Ιράν-Αφγανιστάν.....	96
3.3.3. Σχέσεις με Κεντρική Ασία.....	97
3.3.3.1. Η διένεξη Κιργισίας-Τατζικιστάν και η διαμεσολάβηση Τσαβούσογλου.....	97
3.3.3.2. Η επίσκεψη Ζαπάροβ στην Άγκυρα και η αδελφότητα Γκιουλέν	99
3.3.3.3. Η επίσκεψη Ακάρ στη Μπισκέκ και στη Ντουσάνμπε.....	102
3.4. Σχέσεις με την Ουκρανία	104
3.5. Σχέσεις με τη Ρωσία.....	106
3.5.1. Η συνεργασία με το Κίεβο, το θέμα των S-400 και οι σχέσεις με τη Μόσχα	106
3.5.2. Επίσκεψη Λαβρόφ στην Τουρκία	109
3.6. Σχέσεις με Η.Π.Α. και Ηνωμένο Βασίλειο: η Σύνοδος του NATO	111
3.7. Σχέσεις με Ε.Ε. και κράτη μέλη	114
3.7.1. Το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 19 ^{ης} Μαΐου	114
3.7.2. Η Επίσκεψη του Πολωνού Προέδρου στην Τουρκία.....	120
3.7.3. Η Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (24-25 Ιουνίου) και η Τουρκία.....	122
3.8. Σχέσεις με Ελλάδα.....	124
3.8.1. Επίσκεψη Τσαβούσογλου σε Θράκη και Αθήνα (30 – 31 Μαΐου)	124
3.8.2. Συνάντηση Μητσοτάκη-Έρντογαν.....	127
3.9. Σχέσεις με τα Βαλκάνια	128
3.9.1. Σχέσεις με Αλβανία: ανάπτυξη αμυντικών και πολιτισμικών δεσμών.....	128
3.9.2. Σχέσεις με την 'Βόρεια Μακεδονία': η επίσκεψη Ζάεβ στην Τουρκία	130
3.9.3. Σχέσεις με Βουλγαρία: εκπρόσωποι μειονοτικού κόμματος στην Τουρκία	131
3.10. Σχέσεις με την Αφρική: απαγωγή εκπαιδευτικού από την Κένυα	132

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ **Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.**

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Δ.Α.Δ.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
Ε.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.)
ΕΝ.Κ.Κ.	Ένωση Κουρδικών Κοινοτήτων (K.C.K.)
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Δ.Π.	Κόμμα Δημοκρατίας και Προόδου (DE.V.A.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Κ.	Καλό Κόμμα (İ.P.)
Κ.Μ.Ε.	Κόμμα Μεγάλης Ένωσης (B.B.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμός της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Π.Θ.Υ.	Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων (D.İ.B.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Σ.Δ.Δ.	Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (S.D.F.)
AFET	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
D.H.K.P.-C.	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
P.Y.D.	Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης [Συρίας]
TANAP	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου»
TUİK	Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία
Y.P.G.	Μονάδες Προστασίας του [Κουρδικού] Λαού [της Συρίας]

ΤΟΥΡΚΙΑ

1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

1.1. Πολιτικές εξελίξεις

1.1.1. Οι αποκαλύψεις Πέκερ και οι σχέσεις υποκόσμου-κράτους

Στις αρχές Μαΐου ο ‘βαρόνος’ του υποκόσμου Σεντάτ Πέκερ ξεκίνησε να μεταδίδει ωριαίες μαγνητοσκοπημένες εκπομπές από τον λογαριασμό του στο *Youtube*, ενώ παράλληλα έκανε αναρτήσεις στον λογαριασμό του στο *Twitter*. Στις εκπομπές αυτές ο Πέκερ ξεκίνησε να κάνει αποκαλύψεις σχετικά με πολιτικά πρόσωπα, με πρόσωπα του «βαθέους» κράτους, επιχειρηματίες, και με πρόσωπα του υποκόσμου.

Η αφορμή για τις αποκαλύψεις φαίνεται ότι στάθηκε η ταυτόχρονη επιχείρηση για τον εντοπισμό και τη σύλληψη 63 ατόμων σε 5 διαφορετικές πόλεις της Τουρκίας, οι οποίοι ανήκουν στον κύκλο συνεργατών του εν λόγω ‘βαρόνου’.¹ Στην επιχείρηση αυτή φαίνεται ότι τέθηκε στο στόχαστρο και η σύζυγος και τα παιδιά του Πέκερ, που εξακολουθούν να ζουν στην Τουρκία.

Ο Πέκερ εγκατέλειψε την χώρα στα τέλη του 2019 εξαιτίας σύγκρουσης συμφερόντων με το κατεστημένο. Όπως αποκάλυψε στενός του συνεργάτης, το καθεστώς τού ανέθεσε αποστολή, την οποία ο ίδιος δεν ήταν διατεθειμένος να εκτελέσει.² Έτσι, εγκαταστάθηκε, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, στο Μαυροβούνιο. Όταν εντοπίστηκε από τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες, άρχισε να μετακινείται στα Βαλκάνια: Σερβία, Κοσσυφοπέδιο, ‘Βόρεια Μακεδονία’, Ουκρανία, και Αλβανία. Από την βαλκανική πέρασε στο Μαρόκο για να καταλήξει στα Η.Α.Ε., από όπου φαίνεται ότι έκανε και τις διαδικτυακές εκπομπές του.

¹ DW, “Sedat Peker ve adamlarına operasyon”, 9 Απριλίου 2021, <https://www.dw.com/tr/sedat-peker-ve-adamlar%C4%B1na-operasyon/a-57139882>

² T24, “Emre Olur: Sedat Peker, yaptırılmak istenen birtakım şeyleri yapmamak için Türkiye’den çıktı”, 19 Ιουνίου 2021, <https://t24.com.tr/haber/emre-olur-sedat-peker-yaptirilmak-istenen-birtakim-seyler-yapmamak-icin-turkiye-den-cikti,960221>

Μέσω των εκπομπών του στο *Youtube* και του *Twitter* ο Πέκερ κατήγγειλε μια σειρά από αξιόποινες πράξεις και σκάνδαλα με πρωταγωνιστές πολιτικά πρόσωπα που ανήκουν είτε στον στενό κύκλο του Προέδρου, όπως η οικογένεια Άλμπαϊρακ, ο υπουργός Εσωτερικών Σιουλεϊμάν Σοϊλού, είτε σε μέλη του «βαθέος» κράτους, όπως ο Μεχμέτ Αγάρ, ο οποίος υπήρξε πρώην Διευθυντής της Αστυνομίας και πρώην υπουργός Δικαιοσύνης και Εσωτερικών. Οι σημαντικότερες υποθέσεις αφορούν:

- Τη δολοφονία της φοιτήτριας από το Καζακστάν στην ανατολική Τουρκία και τον ρόλο του γιού του Μεχμέτ Αγάρ.³
- Τη διαπλοκή ομάδας δημοσιογράφων (ο Όμιλος Τουρκουάζ του Σερχάτ Άλμπαϊρακ και οι Πελικαντζί) με την εξουσία.⁴
- Την αποστολή όπλων σε τζιχαντιστικές ομάδες στη Συρία από τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες.⁵
- Παράνομη εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου της βόρειας Συρίας.⁶
- Τη δολοφονία του δημοσιογράφου Κουτλού Ανταλί στα κατεχόμενα στην Κύπρο.⁷
- Την αρπαγή της περιουσίας (ξενοδοχείο και μαρίνα σκαφών) του Αζέρου Μουμπιρίζ Μανσίμοβ στην Αλικαρνασσό από τον Αγάρ και τους συνεργάτες του.⁸
- Την μη εξόφληση των δανείων που πήρε ο βαρόνος των μίντια Ντεμίρορεν από την Αγροτική Τράπεζα της Τουρκίας για την εξαγορά του ομίλου Ντογάν.⁹

³ *Cumhuriyet*, “Sedat Peker'in açıklamaları gündeme getirdi: 'Yeldana Kaharman' olayı nedir?”, 6 Μαΐου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/organize-suc-orgutu-yoneticisi-sedat-pekerin-aciklamalari-gundeme-getirdi-yeldana-kaharman-olayi-nedir-1834001>

⁴ *Cumhuriyet*, “Sedat Peker'in açıklamasında Berat Albayrak ayrıntısı”, 6 Μαΐου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sedat-pekerin-aciklamasinda-berat-albayrak-ayrintisi-1833908>

⁵ *BirGün*, “Sedat Peker'den 8. video: SADAT, El Nusra'ya benim üzerimden silah yolladı”, 30 Μαΐου 2021, <https://www.birgun.net/haber/sedat-peker-den-8-video-sadat-el-nusra-ya-benim-uzerimden-silah-yolladi-346487>

⁶ *Agos*, “Peker'den yeni iddialar: Suriye ve Libya”, 31 Μαΐου 2021, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/25736/peker-den-yeni-iddialar-suriye-ve-libya>

⁷ *Sözcü*, “Atilla Peker'in ifadesi sonrası Adalı cinayeti ile ilgili soruşturma başlatıldı”, 1 Ιουνίου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/atilla-pekerin-iddialarina-iliskin-sorusturma-6462900/>

⁸ *BirGün*, “Yalıkavak Marina'nın eski sahibi Mübariz Mansimov: Benim malıma çököldü”, 18 Ιουνίου 2021, <https://www.birgun.net/haber/yalikavak-marina-nin-eski-sahibi-mubariz-mansimov-benim-malima-cokuldu-348862>

- Τη δολοφονία του Γεωργίου Παπαδόπουλου και την αρπαγή της εταιρείας του (Αρχιμήδης) στην Κωνσταντινούπολη από τον πατέρα του Ντεμίρορεν πριν μερικές δεκαετίες.¹⁰
- Το εμπόριο ναρκωτικών με φορτηγά πλοία από την Βενεζουέλα, στο οποίο φαίνεται να πρωταγωνιστεί ο γιός του πρώην πρωθυπουργού Μπιναλί Γιλντιρίμ.¹¹
- Την αρπαγή ξενοδοχειακής μονάδας και \$45 εκατ. του επιχειρηματία Σεζγκίν Μπαράν Κορκμάζ, ο οποίος συνελήφθη στα τέλη Ιουνίου στην Αυστρία κατόπιν διεθνούς εντάλματος σύλληψης για οικονομικά εγκλήματα στις Η.Π.Α.,¹² από τους κύκλους του υπουργού Εσωτερικών Σιουλεϊμάν Σοϊλού, που εξασφάλισε τη διαφυγή του εν λόγω επιχειρηματία στο εξωτερικό.¹³

Οι αποκαλύψεις του Πέκερ θορύβησαν το τουρκικό πολιτικό σύστημα, ενώ μέλη της κυβέρνησης, όπως ο Σοϊλού, αποδοκιμάστηκαν έντονα για όσα τους καταλογίζει. Ο Πέκερ είχε υποσχεθεί εκπομπή που θα αναφέρεται ειδικά στον Πρόεδρο Έρντογαν, για τις αρχές Ιουνίου. Την ανέβαλε για μετά την 14^η Ιουνίου, όταν ο Τούρκος Πρόεδρος θα συναντούσε τον Αμερικανό ομόλογό του στο περιθώριο της Συνόδου του NATO στις Βρυξέλλες, προκειμένου, όπως ισχυρίστηκε, να μην υπονομευθεί η κυβέρνηση Έρντογαν και η διεθνής θέση της χώρας. Ωστόσο, έως και τα τέλη Ιουνίου η εν λόγω εκπομπή δεν αναρτήθηκε. Ο Πέκερ αφήνει να εννοηθεί ότι καταδιώκεται από τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες, ενώ δεν θέλει να στραφεί εναντίον του και η χώρα που τον φιλοξενεί.

⁹ *BirGün*, “Sedat Peker’in Demirören hakkındaki kredi iddiası: CHP’li vekil 1 yıl önce Ziraat Bankası’na sormuş!”, 6 Ιουνίου 2021, <https://www.birgun.net/haber/sedat-peker-in-demiroren-hakkindaki-kredi-iddiasi-chp-li-vekil-1-yil-once-ziraat-bankasi-na-sormus-347408>

¹⁰ *HaberErk*, “Sedat Peker, Demirören’e sardı 57 yıllık cinayetin arşivi ortalığa saçıldı!”, 9 Ιουνίου 2021, <https://www.habererk.com/gundem/sedat-peker-demirorene-sardi-57-yillik-cinayetin-arsivi-ortaliga-h147655.html>

¹¹ *Cumhuriyet*, “Sedat Peker'den Binali Yıldırım'ın oğluyla ilgili uyuşturucu iddiası”, 23 Μαΐου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sedat-pekerden-binali-yildirim-in-ogluyla-ilgili-uyusturucu-iddiasi-1838495>

¹² *The National News*, “US seeks to extradite Turkish businessman arrested in Austria”, 22 Ιουνίου 2021, <https://www.thenationalnews.com/world/the-americas/us-seeks-to-extradite-turkish-businessman-arrested-in-austria-1.1246163>

¹³ *Cumhuriyet*, “Sedat Peker'in 9. videosuyla gündeme gelen Sezgin Baran Korkmaz kimdir?”, 6 Ιουνίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sedat-pekerin-9-videosuyla-gundeme-gelen-sezgin-baran-korkmaz-kimdir-1842230>

Έτσι, προβαίνει σε ολιγόλεπτες αναρτήσεις στον λογαριασμό του στο *Youtube* και χρησιμοποιεί το *Twitter*.

Σημαντικό μέρος της τουρκικής κοινωνίας φαίνεται ότι έχει παρακολουθήσει τις εν λόγω εκπομπές και φαίνεται να είναι πεπεισμένο ότι οι ισχυρισμοί του Πέκερ είναι βάσιμοι.¹⁴ Το τουρκικό κράτος, για να περιορίσει την απήχυσή του στους πολίτες, έλαβε μέτρα προκειμένου να μην μπορούν να επισκεφθούν τους λογαριασμούς του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με την αιτιολογία της προστασίας της εθνικής ασφάλειας και της τάξης.¹⁵ Ωστόσο, η απόφαση δεν φάνηκε να υλοποιείται αμέσως εξαιτίας τεχνικών ζητημάτων (πρωτόκολλα Διαδικτύου), ενώ οι επιχειρήσεις σε βάρος των συνεργατών του Πέκερ στην Τουρκία συνεχίζονταν με αμείωτο ρυθμό.¹⁶

Οι αποκαλύψεις του Πέκερ έρχονται να υπενθυμίσουν την έντονη σχέση διαπλοκής μεταξύ κράτους και μη κρατικών δρώντων, η οποία είχε απασχολήσει την επικαιρότητα τον Νοέμβριο του 1996 με αφορμή το αυτοκινητιστικό δυστύχημα στην περιοχή Σούσουρλουκ του νομού Μπαλίκεσιρ της Βιθυνίας. Οι κατηγορίες που εξαπέλυσε ο Πέκερ επιβεβαιώνουν την άποψη ότι μετά από дуόμιση δεκαετίες το φαινόμενο αυτό εξακολουθεί να υφίσταται.

Οι πολιτικές συνθήκες στη χώρα μετά την απόπειρα πραξικοπήματος το 2016 οδήγησαν στην υπονόμευση των αρχών και των διαδικασιών του ήδη υποβαθμισμένου Κράτους Δικαίου. Όσοι νέμονται την εξουσία στην Τουρκία τείνουν να ρυθμίσουν κρίσιμης σημασίας πολιτικά και οικονομικά ζητήματα με παράνομους τρόπους, επικαλούμενοι συχνά ανάγκες εθνικής ασφάλειας. Ο στενός

¹⁴ Στα τέλη Μαΐου η εταιρεία *Metropoll* πραγματοποίησε δημοσκόπηση στην οποία συμμετείχαν 1719 άτομα από 28 νομούς (NUTS 2). Στην ερώτηση αν έχουν πειστεί από τους ισχυρισμούς του Πέκερ που δημοσιεύτηκαν στο *Youtube*, το 27,5% των ερωτηθέντων απάντησε ότι έχει πειστεί για τους περισσότερους ισχυρισμούς του Πέκερ, το 20,7% για αρκετούς, το 18% για ένα μικρό μόνο μέρος των ισχυρισμών του. Το 22,6% απάντησε ότι δεν έχει πειστεί, ενώ το 11,2% απάντησε ότι δεν γνωρίζει/απαντά. *Metropoll*, “Türkiye’nin Nabzi”, Μάιος 2021, σελ.79. <http://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/turkiyenin-nabzi-17/1902>

¹⁵ *Cumhuriyet*, “Sedat Peker’in sosyal medya hesaplarına erişim engeli talebi”, 24 Ιουνίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sedat-pekerin-sosyal-medya-hesaplarina-erisim-engeli-talebi-1847177>

¹⁶ *Independent Türkçe*, “Sedat Peker’in suç örgütüne "cinayet" operasyonu: 10 gözaltı”, 29 Ιουνίου 2021, <https://www.indyturk.com/node/380681/haber/sedat-pekerin-su%C3%A7-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BCne-cinayet-operasyonu-10-g%C3%B6zalt%C4%B1>

κύκλος του Προέδρου Έρντογαν φαίνεται να πρωτοστατεί στις πρακτικές αυτές που εξοργίζουν τους αδύναμους πολίτες, οι οποίοι αδυνατούν να αντιδράσουν λόγω ανυπαρξίας ενός δημοκρατικού πλαισίου δράσης, οικονομικής δυστοκίας και ανασφάλειας.

Το φαινόμενο της συγκέντρωσης μιας σειράς εξουσιών στον επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας μετά την μετάβαση στο προεδρικό σύστημα είναι ένας από τους λόγους που έχει διογκωθεί η διαπλοκή στην Τουρκία. Η επιρροή που ασκείται στην δικαστική εξουσία από την ισλαμική παράταξη -απ' όποια τάση της κι αν αυτή προέρχεται- έχει ακυρώσει στην ουσία την ισχύ των αρχών και των μηχανισμών του Κράτους Δικαίου, αφήνοντας το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού εκτεθειμένο και απροστάτευτο σε απειλές.

Οι αποκαλύψεις του Πέκερ, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως έναυσμα για την αυτοκάθαρση του τουρκικού πολιτικού συστήματος. Οι ανατολικού τύπου δομές εξουσίας, ωστόσο, του τουρκικού κράτους, κυρίως σε αυτή τη δύσκολη συγκυρία για τον Πρόεδρο, ο οποίος βάλλεται από κάθε κατεύθυνση, δεν φαίνεται να επιτρέπουν τολμηρές κινήσεις προκειμένου να λειτουργήσει αυτόνομα και ανεξάρτητα η τουρκική δικαιοσύνη. Το πιθανότερο είναι ότι αν δεν μπορέσουν οι κατασταλτικοί μηχανισμοί του κράτους να εξουδετερώσουν τον Πέκερ, έτσι ώστε να σταματήσει τις αποκαλύψεις και τους εκβιασμούς σε βάρος των κυβερνητικών κύκλων, να βρεθεί μία συμβιβαστική λύση.

1.1.2. Εγκαινία του σχεδίου της Διώρυγας Κωνσταντινουπόλεως

Στα τέλη Ιουνίου ο Πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Έρντογαν εγκαινίασε έργα που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του σχεδίου κατασκευής της Διώρυγας Κωνσταντινουπόλεως. Πρόκειται για έργα θεμελίωσης της γέφυρας στην περιοχή Σαζλίντερε, η οποία εντάσσεται στο σχέδιο αυτοκινητοδρόμου του βόρειου Μαρμαρά.

Ο Τούρκος Πρόεδρος δήλωσε ότι η κατασκευή της διώρυγας μήκους 45 χλμ. είναι από τους σημαντικότερους στόχους του. Ανακοίνωσε, ακόμη, ότι θα

υλοποιηθεί σε έξι χρόνια και ότι το κόστος κατασκευής του θα είναι \$15 δις.¹⁷ Ωστόσο, σύμφωνα με τον διεθνή Τύπο, το ανεπίσημο κόστος κατασκευής της διώρυγας θα ανέλθει στα \$65 εκατ., ενώ η αντιπολίτευση και οι πολίτες ανησυχούν για τις επιπτώσεις της στο περιβάλλον και την οικονομία.¹⁸

Στην ομιλία του ο Έρντογαν στράφηκε εναντίον και της αξιωματικής αντιπολίτευσης (P.A.K.), η οποία είχε ανακοινώσει στις αρχές Μαΐου ότι σε περίπτωση που εκλεγεί και αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας, θα περιορίσει τη δράση των χωρών που θα συμμετάσχουν στο διαγωνισμό, και δεν θα επιτρέψει τις τουρκικές τράπεζες να χρηματοδοτήσουν τις εταιρείες που έχουν αναλάβει το έργο.¹⁹ Στην προσπάθειά του να διασκεδάσει τις εντυπώσεις ισχυρίστηκε ότι η αντιπολίτευση επιχειρεί να θέσει φραγμούς στα μεγάλα έργα της κυβέρνησης του Κ.Δ.Α., να απομακρύνει τους ξένους επενδυτές και τις ξένες τράπεζες. Επέκρινε τη στάση της αντιπολίτευσης και την κατηγόρησε για άγνοια της κρατικής παράδοσης και της συνέχειας που πρέπει να έχει το κράτος.²⁰

Το έργο κατασκευής της διώρυγας αναμένεται να έχει ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο οικοσύστημα της Θράκης και της Προποντίδας, όπως προκύπτει από εκθέσεις επιστημονικών φορέων, οι οποίες έχουν εδώ και έναν χρόνο εκφράσει τις επιφυλάξεις τους για την εγκυρότητα της επίσημης έκθεσης περί των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του εν λόγω έργου.²¹ Η εμμονή της ισλαμικής ηγεσίας στην κατασκευή ενός έργου τέτοιου μεγέθους, παραβλέποντας τις

¹⁷ *Karar*, “Erdoğan: Kanal İstanbul'u 15 milyar dolarla 6 yılda bitireceğiz”, 26 Ιουνίου 2021, <https://www.karar.com/guncel-haberler/son-dakika-kanal-istanbul-icin-ilk-temel-erdogan-konusuyor-1622472>

¹⁸ *The Guardian*, “‘I get nightmares’: Turks fear impact of Erdoğan’s \$65bn Istanbul canal”, 26 Ιουνίου 2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/jun/26/i-get-nightmares-turks-fear-impact-of-erdogans-65bn-istanbul-canal>

¹⁹ *Yeni Şafak*, “Kılıçdaroğlu’ndan bankalara tehdit: Kanal İstanbul’a kredi verirlerse günü geldiğinde görürler”, 10 Μαΐου 2021, <https://www.yenisafak.com/gundem/kilicdaroglundan-bankalara-tehdit-kanal-istanbula-kredi-verirlerse-gunu-geldiginde-gorurler-3622478>

²⁰ *Ahval*, “Erdoğan hem kanala hem yabancı bankalara sahip çıktı”, 26 Ιουνίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/kanal-istanbul/erdogan-hem-kanala-hem-yabanci-bankalara-sahip-cikti>

²¹ *Cumhuriyet*, “TÜBİTAK’ın Kanal İstanbul Raporu: Ekosistem zarar görecek”, 10 Ιανουαρίου 2020, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tubitakin-kanal-istanbul-raporu-ekosistem-zarar-gorecek-1713654>

αντιρρήσεις, επιφυλάξεις και τους προβληματισμούς που διατυπώθηκαν, ενισχύει την άποψη που θέλει τα κίνητρα της ηγεσίας να είναι αφενός πολιτικά και αφετέρου οικονομικά. Πράγματι, ο Τούρκος Πρόεδρος κατά την τελετή εγκαινίων εκθείασε το εκσυγχρονιστικό έργο των Μεντερές, Οζάλ, Ντεμιρέλ, Έρμπακαν κ.λπ., ευελπιστώντας να ταυτιστεί στη συνείδηση του λαού ως συνεχιστής του έργου τους. Η έναρξη ενός τέτοιου μεγέθους έργου αναμένεται να τονώσει τη δραστηριότητα του κατασκευαστικού τομέα, καθώς επίσης και να μειώσει την ανεργία.

Το τελευταίο διάστημα η δυσφορία των Τούρκων πολιτών απέναντι στις πολιτικές επιλογές έχει αυξηθεί εξαιτίας των οικονομικών δυσχερειών, καθώς επίσης και των σκανδάλων που αποκαλύφθηκαν το τελευταίο διάστημα από τον βαρόνο του υποκόσμου Σεντάτ Πέκερ. Ειδικότερα είναι ενοχλημένοι από την αδιαφάνεια, κακοδιαχείριση και κυρίως διαφθορά στα υψηλά κλιμάκια της κυβέρνησης που πλαισιώνουν τον Τούρκο Πρόεδρο. Η περιβαλλοντική ρύπανση που παρατηρείται στην Προποντίδα τον τελευταίο μήνα, είναι ακόμη ένα σημαντικό θέμα που προβληματίζει την τουρκική κοινή γνώμη για την αναγκαιότητα κατασκευής της διώρυγας.

Οι πιθανότητες να υποχωρήσει ο Έρντογαν από το σχέδιο κατασκευής της διώρυγας είναι μικρές. Η συνεχώς μειούμενη δημοτικότητα του, όμως, και το ενδεχόμενο να μην εξασφαλίσει την απαραίτητη πλειοψηφία στις επόμενες εκλογές αυξάνει τις πιθανότητες να μείνει το εν λόγω έργο ανολοκλήρωτο.

1.1.3. Ένοπλη επίθεση στα γραφεία του Δ.Κ.Λ. στη Σμύρνη

Στα μέσα Ιουνίου πραγματοποιήθηκε ένοπλη επίθεση στα γραφεία της Περιφερειακής Οργάνωσης του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ. με θύμα την υπάλληλο Ντενιζ Ποϊράζ. Ο δράστης της επίθεσης ήταν ο Ονούρ Γκιεντιζέρ, ο οποίος ανήκει στον ακροδεξιό χώρο. Οι αρμόδιες αρχές, όπως η Περιφέρεια Σμύρνης και η Ασφάλεια, ανέφεραν ότι ο δράστης ήταν νοσηλευτής, έδρασε ανεξάρτητος και δεν

έχει σχέση με οργανωμένες ομάδες.²² Ωστόσο, από το υλικό που έχει αναρτήσει ο δράστης σε λογαριασμούς του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αποκαλύφθηκε ότι ο Γκεντζέρ είχε συμμετάσχει σε στρατιωτικές αποστολές στη βόρεια Συρία. Η βουλευτής Κωνσταντινουπόλεως του Δ.Κ.Λ. Χιουντά Καγιά ισχυρίστηκε ότι ο Γκεντζέρ είχε στρατολογηθεί και είχε εκπαιδευτεί από την ιδιωτική εταιρεία παροχής υπηρεσιών ασφάλειας και άμυνας Sadat, ιδρυτής της οποίας είναι ο ταξίαρχος ε.α. Αντνάν Τανρίβερντι.²³ Ο τελευταίος διατέλεσε επικεφαλής σύμβουλος του Προέδρου Έρντογαν την περίοδο 2016-2020.

Όπως αποκαλύπτει μερίδα του τουρκικού Τύπου, για το μοιραίο εκείνο πρωινό είχε προγραμματιστεί σύσκεψη του φιλοκουρδικού κόμματος στα γραφεία της οργάνωσης, η οποία ωστόσο είχε αναβληθεί.²⁴ Ο συμπρόεδρος του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ. κατέστησε υπεύθυνο για την επίθεση το κυβερνών ισλαμικό κόμμα Κ.Δ.Α. και το ακροδεξιό Κ.Ε.Δ. που το στηρίζει.²⁵

Η επίθεση καταδικάστηκε τόσο από την αξιωματική αντιπολίτευση (Ρ.Λ.Κ.) με αρχηγό τον Κιλιτοντάρογλου όσο και από την μείζονα αντιπολίτευση (Καλό Κόμμα) με επικεφαλής την Μεράλ Άκσενερ, ενώ ο υπουργός Δικαιοσύνης Αμπντουλκαμίτ Γκιούλ υποσχέθηκε να αποκαλυφθούν όλες οι πτυχές της δολοφονίας.²⁶ Μολονότι η αντίδραση της αντιπολίτευσης δεν ήταν θερμή, η κίνησή της να συλλυπηθεί την οικογένεια του θύματος και να καταδικάσει την επίθεση στο φιλοκουρδικό κόμμα έχει συμβολικό χαρακτήρα. Παρά τον κίνδυνο να κατηγορηθούν με παροχή στήριξης στους Κούρδους και τον αγώνα τους, τον

²² *Yeni Özgür Politika*, “Katil iktidardır Kürtler Deniz’dir”, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.ozgurpolitika.com/haberi-katil-iktidardirkurtler-denizdir-150900>

²³ *Cumhuriyet*, “Hüda Kaya'dan "Onur Gencer'i SADAT eğitti" iddiası”, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/huda-kayadan-onur-genceri-sadat-egitti-iddiasi-1845203>

²⁴ *Yeni Özgür Politika*, “Toplantımız vardı katliam planlandı”, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.ozgurpolitika.com/haberi-toplantimiz-vardikatliam-planlandi-150899/>

²⁵ *Evrensel*, “HDP Eş Genel Başkanı Sancar: Saldırdan iktidar ve küçük ortağı MHP sorumludur”, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.evrensel.net/haber/435706/hdp-es-genel-baskani-sancar-saldiridan-iktidar-ve-kucuk-ortagi-mhp-sorumludur>

²⁶ *NTV*, “HDP İzmir il binasında silahlı saldırı: Görevli Deniz Poyraz hayatını kaybetti”, 18 Ιουνίου 2021, https://www.ntv.com.tr/turkiye/hdp-izmir-il-binasinda-silahlı-saldiri-gorevli-deniz-poyraz-hayatini-kaybetti,qn6L1jSuekebjh_XUVthQg

οποίο το τουρκικό κράτος ταυτίζει με την τρομοκρατία, η αντιπολίτευση βρήκε την ευκαιρία να ταχθεί ενάντια στις αντιλαϊκές πολιτικές της κυβέρνησης που στόχο έχουν τη δημιουργία μιας αναστάτωσης στο λαό. Τελικά, δεδομένης της διάστασης που πήρε η δολοφονία, ακόμη και ο Πρόεδρος Ερντογάν αναγκάστηκε να αποδοκιμάσει την επίθεση.²⁷

Εύκολα μπορεί να αντιληφθεί κανείς τις διαστάσεις που θα είχε πάρει η επίθεση αν τη στιγμή εκείνη συνεδρίαζαν στελέχη του κόμματος στα γραφεία του Δ.Κ.Α.. Η λεπτομέρεια αυτή οδηγεί τους αναλυτές να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι η επίθεση φαίνεται να ξεπερνάει τα προσωπικά κίνητρα, το μίσος και τις φοβίες του δράστη. Η επίθεση φέρνει στις μνήμες τις πιέσεις που δέχθηκε το φιλοκουρδικό κόμμα και οι ψηφοφόροι του από τους παρακρατικούς μηχανισμούς αμέσως μετά την επιτυχία του στις βουλευτικές εκλογές της 7^{ης} Ιουνίου και 1^{ης} Νοεμβρίου του 2015.

Οι συνθήκες χάους που επιχειρείται να δημιουργηθούν στη χώρα από το τουρκικό (παρα)κράτος, έχουν ως στόχο, αφενός, να επιτρέψουν την άσκηση παρεμβατικών πολιτικών από την κυβέρνηση και, αφετέρου, να καλύψουν παρανομίες και σκάνδαλα διαφθοράς. Έχει ενδιαφέρον να σημειώσει κανείς την έκκληση που είχε απευθύνει σε μία από τις τελευταίες του διαδικτυακές εκπομπές ο βαρόνος του υποκόσμου Σεντάτ Πέκερ. Είχε καλέσει τον τουρκικό λαό να είναι προσεκτικός και να μην «σπεύσει να χυθεί στους δρόμους», όταν θα τον ωθήσουν ορισμένοι προς αυτή την κατεύθυνση. Συγκεκριμένα είχε προβλέψει επιθέσεις κατά Κούρδων και Αλεβιτών.

Η δημιουργία τεχνητής έντασης κατόπιν προβοκατόρικων ενεργειών που στόχο έχουν να στρέψουν την μία εθνοτική (θρησκευτική) ομάδα εναντίον μίας άλλης είναι μια πρακτική ριζωμένη στην οθωμανική παράδοση. Το σύγχρονο τουρκικό (παρα)κράτος ακολουθεί πιστά την εν λόγω πρακτική κάθε φορά που αισθάνεται να χάνει τον έλεγχο της κατάστασης. Παραδείγματα τέτοιων πρακτικών

²⁷ T24, “Erdoğan'dan HDP saldırısı açıklaması: İzmir'deki provokatif saldırıyı kınıyoruz, failin tüm ilişkilerinin ortaya çıkartılarak en ağır cezayı alacağına inanıyoruz”, 19 Ιουνίου 2021, <https://www.t24.com.tr/haber/cumhurbaskani-erdogan-rusya-ucus-yasagini-kaldiriyor-almanya-da-kaldirdi-biraz-ingiltere-de-sikinti-var,960236>

παρατηρήθηκαν κυρίως τις δεκαετίες του 1970 και του 1990 στην ανατολική Τουρκία. Η νέο-οθωμανική ηγεσία φαίνεται να προσφεύγει ολοένα και πιο συχνά στις εν λόγω μεθόδους μετά τις εκλογές του 2015, προκειμένου να διατηρηθεί στην εξουσία. Η απόπειρα δημιουργίας χαστικών συνθηκών, στρέφοντας Τούρκους εναντίων Κούρδων, σχετίζεται ακριβώς με τις εσωτερικές και τις διεθνείς πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες που υπονομεύουν την εξουσία του Έρντογαν. Ενδεικτικό του κλίματος καταπίεσης σε βάρος των Κούρδων είναι το γεγονός ότι λίγες μέρες πριν την δολοφονία της Ποϊράζ είχε κατατεθεί νέο αίτημα στη Δικαιοσύνη για την απαγόρευση λειτουργίας του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ..²⁸ Η πολιτική αυτή θα συνεχίσει να εφαρμόζεται από την κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. στο άμεσο μέλλον για όσο διάστημα οι συνθήκες το απαιτούν, προκειμένου να ξεπεραστούν οι δυσκολίες του.

1.1.4. Αντιπαράθεση Άκσενερ-Έρντογαν

Στα μέσα Μαΐου ανέβηκαν οι τόννοι μεταξύ της προέδρου του Καλού Κόμματος Μεράλ Άκσενερ και του Τούρκου Προέδρου Έρντογαν. Αφορμή στάθηκε αρχικά η προσπάθεια της Άκσενερ να παραλληλίσει τις πολιτικές πρακτικές του Έρντογαν με εκείνες του ισραηλινού πρωθυπουργού Νετανιάχου. Συγκεκριμένα, σε ομιλία της στην Κοινοβουλευτική Ομάδα του κόμματός της η Άκσενερ αναφέρθηκε στις βίαιες προσπάθειες που κατέβαλε ο Νετανιάχου σε βάρος των Παλαιστινίων για να διατηρήσει τη θέση του στην εξουσία, παρομοιάζοντάς τον ως μία εκδοχή του Έρντογαν.²⁹ Η αναφορά αυτή προκάλεσε την αντίδραση του Έρντογαν, ο οποίος εκφράστηκε με ειρωνικά λόγια για τις γνώσεις της Άκσενερ περί του Παλαιστινιακού, για να ακολουθήσει ανάλογη απάντηση από την πρόεδρο του

²⁸ *BirGün*, “HDP'ye yeniden kapatma davası açıldı”, 7 Ιουνίου 2021, <https://www.birgun.net/haber/hdp-ye-yeniden-kapatma-davasi-acildi-347540>

²⁹ *Sözcü*, “Siyasette Netanyahu Polemiği”, 18 Μαΐου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/siyasette-netenyahu-polemigi-6437205/>

«Καλού Κόμματος».³⁰ Ο Έρντογαν κινήθηκε νομικά σε βάρος της Άκσενερ, διεκδικώντας αποζημίωση 250 χιλιάδων λιρών.³¹ Λίγες μέρες αργότερα, κατά την περιοδεία της Άκσενερ στην Ριζούντα, τόπο καταγωγής του Έρντογαν, ομάδα εξαγριωμένων πολιτών, σε διάφορες κωμοπόλεις, κινήθηκε εναντίον της προέδρου του «Καλού Κόμματος», κατηγορώντας την για συνεργασία με το Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν, την αξιωματική αντιπολίτευση (P.A.K.), κ.λπ..³² Ο Τούρκος Πρόεδρος έδωσε συνέχεια στην αντιπαράθεση, όταν κατά την ομιλία του στην Κ.Ο. του κόμματός του, επιδοκίμασε τις αντιδράσεις των συμπατριωτών του στην Ριζούντα, τονίζοντας ότι έπεται και συνέχεια.³³

Η αντιπαράθεση του Τούρκου Προέδρου με την Άκσενερ θα μπορούσε να αποδοθεί στην αυξημένη δημοτικότητα της πρόεδρου του «Καλού Κόμματος» στις δημοσκοπήσεις, η οποία πλησιάζει απειλητικά τον Έρντογαν.³⁴ Συγκεκριμένα στη δημοσκόπηση της εταιρείας AREA, στις αρχές Μαΐου, η Άκσενερ ερχόταν τέταρτη στις προτιμήσεις με 40,9% αμέσως μετά τον Έρντογαν που συγκέντρωνε μόλις το 46,8%, αμφότεροι πίσω από τους δημάρχους Μανσούρ Γιαβάς (52,5 %) και Εκρέμ Ιμάμογλου (47,5%). Η ανοδική αυτή πορεία συνεχίστηκε και τον Ιούνιο. Στη δημοσκόπηση της εταιρείας AKAM που διεξήχθη στις αρχές Ιουνίου του 2021, οι συμμετέχοντες σε σχετική ερώτηση για την προτίμησή τους μεταξύ των

³⁰ *Evrensel*, “Erdoğan ile Akşener arasında “Netanyahu” benzetmesi polemigi”, 20 Μαΐου 2021, <https://www.evrensel.net/haber/433337/erdogan-ile-aksener-arasinda-netanyahu-benzetmesi-polemigi>

³¹ *DW*, “Erdoğan'dan Akşener'e 250 bin liralık manevi tazminat davası”, 20 Μαΐου 2021, <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-ak%C5%9Fenere-250-bin-liral%C4%B1k-manevi-tazminat-davas%C4%B1/a-57596264>

³² *Sözcü*, “Meral Akşener’in İkizdere ziyaretinde gerginlik...”, 20 Μαΐου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/meral-aksenerin-ikizdere-ziyaretinde-gerginlik-6441357/>

³³ *Cumhuriyet*, “Erdoğan'dan Akşener'e: Daha neler olacak neler!”, 26 Μαΐου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogandan-aksenere-daha-neler-olacak-neler-1839331>

³⁴ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 2-7 Μαΐου 2021 σε 26 νομούς με δείγμα 2402 άτομα και περιθώρια λάθους +/-2,5 (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Türkiye Siyasi Gündem Araştırması*, AREA Araştırma, Μάιος 2021, σελ. 8. <http://areaarastirma.com/files/turkiye-siyasi-gundem-arastirmasi-2021-mayis.pdf>

δύο υποψηφίων στις εκλογές, επέλεξαν την Άκσενερ με 38,9%, ενώ ο Έρντογαν συγκέντρωσε μόλις το 34,1%.³⁵

Η επικοινωνιακή στρατηγική της επίθεσης στον ηγέτη του αντίπαλου κόμματος, στόχο έχει να πετύχει, αφενός, πλήγμα στη δημοτικότητα του αντιπάλου και, αφετέρου, συσπείρωση των οπαδών του επιτιθέμενου. Η εσωτερικές πολιτικές και οικονομικές δυσκολίες, καθώς και οι αρνητικές διεθνείς συγκυρίες, δημιουργούν αφόρητες πιέσεις στο κυβερνών κόμμα και τον πρόεδρό του, με αποτέλεσμα οι ψηφοφόροι να εκφράζουν την υποστήριξή τους υπέρ των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Μολονότι η Άκσενερ δεν ευνοείται από την δεσπόζουσα συντηρητική νοοτροπία στο τουρκικό κοινωνικό και πολιτικό σύστημα, που ευνοεί τους άνδρες υποψήφιους, φαίνεται ότι διεκδικεί επάξια τον προεδρικό θώκο. Έτσι, ο Έρντογαν επιχειρεί να αποθαρρύνει και να ανακόψει τη δυναμική της Άκσενερ με κάθε τρόπο.

1.2. Δημοσκοπήσεις και τουρκική κοινή γνώμη

Την υπό εξέταση περίοδο δημοσιεύτηκαν αρκετές δημοσκοπήσεις οι οποίες κατέγραψαν τις απόψεις της τουρκικής κοινής γνώμης. Τα αποτελέσματα δείχνουν πτώση της δημοτικότητας του κυβερνώντος κόμματος και του προέδρου του.

Από τις δημοσκοπήσεις προκύπτει ότι οι ψηφοφόροι σταδιακά απομακρύνονται από το Κ.Δ.Α.. Ενώ τα αποτελέσματα στις αρχές Μαΐου εμφανίζουν το Κ.Δ.Α. πάνω από το 28%, προς τα τέλη Ιουνίου το ποσοστό αυτό μειώνεται έως και το 25%. Η μείωση αυτή οφείλεται, αφενός στις αποκαλύψεις του Σεντάτ Πέκερ για τα διαπλεκόμενα, οι οποίες κλόνισαν έτι περαιτέρω την εμπιστοσύνη των πολιτών στο Κ.Δ.Α., και, αφετέρου, στις τεράστιες οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πολίτες στην καθημερινότητά τους. Η ενίσχυση της εθνικιστικής ρητορικής ως αντίδοτο στην οικονομική ανέχεια, φαίνεται ότι δεν

³⁵ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 8-13 Ιουνίου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 2460 άτομα (κατ' ιδίαν συνέντευξη). *Genel Gündem Araştırması Raporu*, Avrasya Kamuoyu Araştırmaları Merkezi, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=aFh52G58nBc>

αποδίδει τα αναμενόμενα με αποτέλεσμα το κυβερνών κόμμα να κυμαίνεται πολύ κάτω από το 42% που είχε φέρει στις εκλογές του Ιουνίου του 2018.

Τα ποσοστά της αξιωματικής αντιπολίτευσης (Ρ.Λ.Κ.) την ίδια περίοδο σημειώνουν μικρή άνοδο, φτάνοντας λίγο πάνω από το 22%. Τα ποσοστά του Καλού Κόμματος της Άκσενερ φαίνεται να έχουν μια σταθερά ανοδική τάση φτάνοντας έως και πάνω από το 12%. Το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ. φαίνεται να διατηρεί τις δυνάμεις του και τα ποσοστά του κυμαίνονται μεταξύ 8 και 9 %. Οι μεγαλύτερες διακυμάνσεις παρατηρούνται στα ποσοστά του ακροδεξιού Κ.Ε.Δ., που κυμαίνονται μεταξύ 6 και 9%. Από τα νεοσυσταθέντα κόμματα διακρίνεται μόνο το Κόμμα της Δικαιοσύνης και της Προόδου (Κ.Δ.Π.) του πρώην υπουργού Αλί Μπαμπατζάν με ποσοστά που κυμαίνονται έως και 3,8%. Όσον αφορά τους αναποφάσιστους, τα ποσοστά τους φαίνεται ότι μειώνονται από τα υψηλά επίπεδα του 22,8% έως και το 10,7%.

Πίνακας Α': Πρόθεση ψήφου σε κόμμα σε περίπτωση προσφυγής στις κάλπες

Δημοσκοπήσεις	Πολιτικά Κόμματα (αποτελέσματα σε %)							
	Κ.Δ.Α.	Ρ.Λ.Κ.	Καλό Κόμμα	Δ.Κ.Λ.	Κ.Ε.Δ.	Κ.Δ.Π.	Άλλα Κόμματα	Αναποφάσιτοι Αποχή
<i>Avrasya Araştırma</i> 1/7/21 ³⁶	25	22,9	12,8	9,4	6	3,8	5,2	14,9
<i>ORC Araştırma</i> 16/6/21 ³⁷	30,3	22,6	10,7	7,2	9,3	1,9	0,7	10,7
<i>Avrasya Araştırma</i> 17/6/21 ³⁸	24,2	22	12	9	6,8	3,4	4,5	18,1

³⁶ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 23-28 Ιουνίου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 2460 άτομα (κατ' ιδίαν συνέντευξη) περιθώρια λάθους +/-2,2. *Genel Gündem Araştırması Raporu*, Avrasya Kamuyu Araştırmaları Merkezi, Ιούνιος 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=keVpzktkJXw>

³⁷ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 8-14 Ιουνίου 2021 σε 30 μητροπολιτικούς δήμους και 12 Νομούς με δείγμα 8350 άτομα (κατ' ιδίαν συνέντευξη και μέθοδος CATI). *Genel Gündem ve Seçmen Eğilimleri Araştırması*, ORC Araştırma Eğitim Danışmanlık, Ιούνιος 2021, https://www.youtube.com/watch?v=HdXSVt_njgo

<i>REMRES Araştırma</i> 11/6/2021 ³⁹	27,54	18,5	11,15	7,78	8,03	2,21	7,28	19,03
<i>PIAR Araştırma</i> ⁴⁰ 2/6/2021	28,1	18,3	12	8,7	8,3	1,8	3,8	19
<i>Yöneylem Araştırma</i> 24/5/2021 ⁴¹	27,8	20,6	10,4	7,9	6	1,1	3,4	22,8
<i>AREA Araştırma</i> 10/6/2021 ⁴²	28,6	18,8	11,2	8,2	8,2	-	6,2	18,5

Πίνακας Β': Πρόθεση ψήφου σε συμμαχία σε περίπτωση προσφυγής στις κάλπες

	Συμμαχίες Κομμάτων (αποτελέσματα σε %)			
Δημοσκοπήσεις	Λαϊκή Συμμαχία (Κ.Δ.Α.-Κ.Ε.Δ.)	Εθνική Συμμαχία (Ρ.Λ.Κ.-Κ.Κ.)	Άλλα Κόμματα	Αναποφάσιμοι Αποχή
<i>Yöneylem Araştırma</i> 24/5/2021 ⁴³	38,1	37,3	13,7	11,4
<i>Metropol Araştırma</i> Μάιος 2021 ⁴⁴	39,9	27,9	-	32,2

³⁸ *Genel Gündem Araştırması Raporu*, Avrasya Kamuoyu Araştırmaları Merkezi, 17 Ιουνίου 2021, ό.π..

³⁹ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 8-11 Ιουνίου 2021 σε 28 Νομούς με δείγμα 2853 άτομα (μέθοδος CATI), περιθώρια λάθους +/-2,00. *Türkiye'nin Gündemi, Rapor 1*, REMRES Kamuoyu Araştırma ve Danışmanlık, Ιούνιος 2021, <http://remres.com.tr/assets/remres/pdf/Haziran2021.pdf>

⁴⁰ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 24-29 Μαΐου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 2411 άτομα (μέθοδος CATI). *Gündem Araştırması*, PIAR Araştırma, 2 Ιουνίου 2021, <https://twitter.com/PiarArastirma/status/1400065922006667264>

⁴¹ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 21-25 Μαΐου 2021 σε 26 Νομούς με δείγμα 3140 άτομα και περιθώρια λάθους +/-1,75. *Yöneylem Araştırma*, Μάιος 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=ExUTNk7k5r0>

⁴² *Türkiye Siyasi Gündem Araştırması*, AREA Araştırma, Μάιος 2021, ό.π..

⁴³ *Yöneylem Araştırma*, Μάιος 2021, ό.π..

⁴⁴ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 24-26 Μαΐου 2021 σε 26 νομούς με δείγμα 1719 άτομα και περιθώρια λάθους +/-2,36 (σύστημα NUTS 2 και μέθοδος CATI). *Türkiye'nin Nabzi*, Metropol Araştırma, 1 Ιουνίου 2021, <http://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/turkiyenin-nabzi-17/1902>

Όσον αφορά την πρόθεση ψήφου σε συνασπισμό κομμάτων, οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι η «Λαϊκή Συμμαχία» (Κ.Δ.Α.-Κ.Ε.Δ.) προηγείται οριακά στις προτιμήσεις των ψηφοφόρων με ποσοστό πάνω από 38%, ενώ τα ποσοστά της «Εθνικής Συμμαχίας» (Ρ.Λ.Κ.-Κ.Κ.) παραμένουν κάτω από το ποσοστό αυτό, ακόμη και με μικρό ποσοστό αναποφάσιστων.

Αυτό που έχει ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι ότι η δημοτικότητα του Προέδρου Έρντογαν έχει κλονιστεί και τα ποσοστά του μειώνονται συνεχώς (βλέπε 1.1.4). Η αποστροφή των πολιτών οφείλεται επίσης στην αναλγησία και αδιαφορία του ιδίου και του στενού του περιβάλλοντος όχι μόνο για τις καθημερινές οικονομικές δυσκολίες των νοικοκυριών, αλλά και την επιμονή του στην υλοποίηση έργων μεγάλου προϋπολογισμού και αναμενόμενων περιβαλλοντικών επιπτώσεων, όπως εκείνο της διώρυγας Κωνσταντινουπόλεως, ή το θερινό παλάτι στην Μαρμαρίδα που κόστισε στους φορολογούμενους 640,5 εκατ. λίρες (περίπου \$85,6 εκατ.).⁴⁵ Αποτέλεσμα αυτής της στάσης της ισλαμικής ηγεσίας της Τουρκίας είναι όσοι συμμετείχαν στη δημοσκόπηση της εταιρείας REMRES στις αρχές Ιουνίου να απαντούν κατά 40,59% θετικά στην ερώτηση αν πρέπει να γίνουν πρόωρες εκλογές, έναντι 33,72% που θεωρούν ότι δεν είναι αναγκαίες.⁴⁶ Στην ίδια δημοσκόπηση το 49,21% των ερωτηθέντων δεν υποστηρίζει το σχέδιο κατασκευής της Διώρυγας Κωνσταντινουπόλεως, έναντι 34,21%, με το ποσοστό των αναποφάσιστων να φτάνει το 16,58%.

Τα στοιχεία των δημοσκοπήσεων επιβεβαιώνουν την απομάκρυνση των πολιτών από το κυβερνών κόμμα. Οι αυταρχικές και δαπανηρές πολιτικές που ακολουθήθηκαν το τελευταίο διάστημα συνέβαλαν σε μεγάλο ποσοστό στην πτώση της δημοτικότητας του Προέδρου Έρντογαν, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί μετά και τις αποκαλύψεις περί διαπλεκόμενων του Σεντάτ Πέκερ.

⁴⁵ Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας, “2021 Yılı Yatırım Programı”, Ιανουάριος 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/01/2021_Yili_Yatirim_Programi-28012021.pdf

⁴⁶ Türkiye'nin Gündemi, Rapor 1, REMRES Kamuoyu Araştırma ve Danışmanlık, ό.π..

1.3. Επιχειρήσεις κατά παράνομων οργανώσεων

1.3.1. Επιχειρήσεις κατά «Γκιουλενιστών» στις Τ.Ε.Δ.

Στα μέσα Ιουνίου πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από επιχειρήσεις που στόχευαν στη σύλληψη υπόπτων για συμμετοχή στις δραστηριότητες της αδελφότητας Γκιουλέν. Οι ύποπτοι ήταν μέλη των Τ.Ε.Δ., της αστυνομίας, εκπαιδευτικοί ή πρώην σπουδαστές παραγωγικών σχολών.

Με εντολή της αρχαιοαγγελίας Κωνσταντινουπόλεως πραγματοποιήθηκε επιχείρηση:

- στις 25 Μαΐου 2021 σε 9 πόλεις με στόχο τη σύλληψη 16 υπόπτων.⁴⁷
- στις 19 Ιουνίου 2021 σε 17 πόλεις με στόχο τη σύλληψη 52 υπόπτων.⁴⁸

Με εντολή της αρχαιοαγγελίας Μπαλίκεσιρ πραγματοποιήθηκε επιχείρηση:

- στις 14 Ιουνίου 2021 σε 32 πόλεις με στόχο τη σύλληψη 47 υπόπτων.⁴⁹
- στις 28 Ιουνίου 2021 σε 18 πόλεις με στόχο τη σύλληψη 23 υπόπτων.⁵⁰

Με εντολή της αρχαιοαγγελίας Σμύρνης πραγματοποιήθηκε επιχείρηση:

- στις 22 Ιουνίου 2021 σε 40 πόλεις με στόχο τη σύλληψη 132 υπόπτων.⁵¹

⁴⁷ T24, “İstanbul merkezli 9 ilde FETÖ'nün TSK yapılanmasına operasyon: 7 kişi tutuklandı”, 29 Μαΐου 2021, <https://t24.com.tr/haber/istanbul-merkezli-9-ilde-feto-nun-tsk-yapilanmasına-operasyon-7-kisi-tutuklandi,955361>

⁴⁸ CNN Türk, “İstanbul merkezli 17 ilde FETÖ'nün TSK yapılanmasına operasyon”, 19 Ιουνίου 2021, <https://www.cnnturk.com/turkiye/istanbul-merkezli-17-ilde-fetonun-tsk-yapilanmasına-operasyon>

⁴⁹ Sözcü, “32 ilde FETÖ operasyonu: 47 gözaltı”, 14 Ιουνίου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/32-ilde-feto-operasyonu-47-gozalti-6485859/>

⁵⁰ Sözcü, “FETÖ'nün askeri yapılanmasına operasyon», 28 Ιουνίου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gunun-icinden/fetonun-askeri-yapilanmasına-operasyon-6509689/>

⁵¹ Cumhuriyet, “İzmir merkezli 40 ilde FETÖ operasyonu! 132 gözaltı kararı”, 22 Ιουνίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/izmir-merkezli-40-ilde-feto-operasyonu-132-gozalti-karari-1846315>

Οι επιχειρήσεις επισήμως πραγματοποιούνται για την εξάρθρωση πυρήνων που ανήκουν στην αδελφότητα Γκιουλέν. Ωστόσο, οι εν λόγω επιχειρήσεις εντάσσονται, όπως και οι προηγούμενες, στην προσπάθεια εκκαθάρισης των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας από αντικαθεστωτικούς.

1.3.2. Επιχειρήσεις κατά τζικαντιστών

Τον Μάιο οι τουρκικές μυστικές υπηρεσίες πραγματοποίησαν τη σύλληψη σημαντικών μελών του «Ισλαμικού Κράτους» (Ι.Κ.). Στις αρχές Μαΐου συνέλαβαν στην Κωνσταντινούπολη τον αφγανικής καταγωγής Α.Σ.Ι.Μ., ο οποίος υπήρξε το δεξί χέρι του ηγέτη του «Ι.Κ.» Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγντάντι.⁵² Την σύλληψη του Αφγανού ακολούθησε στα τέλη Μαΐου στην Κωνσταντινούπολη εκείνη του Μουσταφά Αμπντουλβαχάπ Σόφι Μαχμούτ, επίσης μέλος του «Ι.Κ.», μαζί με τρεις συνεργούς του. Τα φιλοκυβερνητικά φύλλα δεν λησμόνησαν να τονίσουν ότι ο ύποπτος καταζητείτο και από τις αμερικανικές υπηρεσίες.⁵³

Οι επιχειρήσεις κατά των τζικαντιστών τον Μάιο και οι συλλήψεις ορισμένων εξ αυτών πέραν της πτυχής εθνικής ασφάλειας, έχει και μία διεθνή πτυχή. Σχετίζεται στις παρούσες συγκυρίες πρωτίτως με τις προσπάθειες που καταβάλει η Άγκυρα να βελτιώσει τις σχέσεις της με τους δυτικούς συμμάχους της και πρωτίτως τους Αμερικανούς. Έτσι μπορεί ίσως να ερμηνευθεί και η επιχείρηση που πραγματοποιήθηκε στα μέσα Μαΐου σε μικρή απόσταση από το Γενικό Προξενείο των Η.Π.Α. στην Κωνσταντινούπολη.⁵⁴ Ωστόσο, ένα μήνα αργότερα στο *Twitter* κυκλοφόρησε η τεκμηριωμένη είδηση περί της παραχώρησης τουρκικής υπηκοότητας στον Σύρο Μανάρ αλ-Σάμι, ο οποίος υπήρξε εξέχων στέλεχος της αλ-

⁵² *Sözcü*, “Bağdadi’nin sağ kolu İstanbul’da yakalandı”, 2 Μαΐου 2021, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/bagdadinin-sag-kolu-istanbulda-yakalandi-6408650/>

⁵³ *Takvim*, “Amerikan istihbaratının da aradığı DEAŞ'ın bomba yapım uzmanı İstanbul'da yakalandı”, 24 Μαΐου 2021, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2021/05/24/amerikan-istihbaratinin-da-aradigi-deasin-bomba-yapim-uzmani-istanbulda-yakalandi>

⁵⁴ *NTV*, “ABD Başkonsolosluğu'na 500 metre mesafede DAES operasyonu”, 2 Μαΐου 2021, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/abd-baskonsolosluguna-500-metre-mesafede-daes-operasyonu,uzVh1rCp4kyrdxoD7GP0Tg>

Κάιντα.⁵⁵ Η κοινοποίηση αυτή ήρθε να υπενθυμίσει στη διεθνή κοινή γνώμη την πολιτική που ακολουθεί η Άγκυρα απέναντι στους τζικαντιστές, ανατρέποντας την όψιμη επικοινωνιακή στρατηγική περί της καταδίωξής τους.

1.3.3. Επιχείρηση κατά εμπορών ναρκωτικών

Η τουρκική Υπηρεσία Δίωξης Ναρκωτικών ανακάλυψε σε πλοίο με σημαία Λιβερίας που κατάπλευσε στο λιμάνι της Μερσίνας την 16^η Ιουνίου 1,3 τόνους κοκαΐνης με προέλευση το Εκουαδόρ. Στο ίδιο πλοίο την 23^η Ιουνίου είχαν βρεθεί 463 κιλά.⁵⁶

Οι επιτυχίες αυτές έρχονται μετά τη δημοσίευση διεθνών εκθέσεων σχετικά με το ρόλο της Τουρκίας στο παγκόσμιο εμπόριο ναρκωτικών, καθώς επίσης και τις αποκαλύψεις του βαρόνου του υποκόσμου Σεντάτ Πέκερ. Ο τελευταίος στις εκπομπές του είχε αναφερθεί σε αποστολές ναρκωτικών που είχαν προορισμό την Μερσίνα. Η εν λόγω επιτυχία μπορεί να συσχετιστεί με την βελτιωμένη εικόνα που προσπαθεί να προβάλει η Τουρκία διεθνώς, προκειμένου να πείσει τη διεθνή κοινή γνώμη για τον αγώνα που δίνει κατά του εμπορίου ναρκωτικών.

1.4. Ελευθερία λόγου και έκφρασης

1.4.1. Οι δημοσιογράφοι και το καθεστώς

Στα μέσα Μαΐου το Πρακτορείο Αναντολού ανακοίνωσε ότι ακυρώθηκε το συμβόλαιο του δημοσιογράφου Μουσάμπ Τουράν. Νωρίτερα ο Τουράν είχε θέσει ερώτηση στους υπουργούς Βιομηχανίας και Τεχνολογίας, Μουσταφά Βαράνκ, και Αγροτικής Καλλιέργειας και Δασών Μπεκίρ Πάκντεμιρλί σχετικά με το τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει το Κ.Δ.Α. τις αποκαλύψεις περί του υπουργού Σιουλεϊμάν Σοϊλού.⁵⁷ Η ερώτηση θεωρήθηκε προκλητική και ανακοινώθηκε ότι θα διεξαχθεί

⁵⁵ Προσωπικός λογαριασμός στο *Twitter* της Lindsey Snell, *twitte* της 26^{ης} Ιουνίου 2021, <https://twitter.com/LindseySnell/status/1408860288242393091>

⁵⁶ *Ahval*, “Mersin Limanı'nda 463 kilo kokain daha ele geçirildi”, 23 Ιουνίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/guncel/mersin-limaninda-463-kilo-kokain-daha-ele-gecirildi>

⁵⁷ *Cumhuriyet*, “AA muhabiri Musab Turan hakkında suç duyurusu”, 22 Μαΐου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/aa-muhabiri-musab-turan-hakkinda-suc-duyurusu-1838249>

έρευνα σε βάθος. Ο Τουράν αργότερα αποκάλυψε ότι κατά τη διάρκεια της συνέντευξης Τύπου, ο σύμβουλος Ριντβάν Τέζελ του είπε στο αυτί ότι «δεν θα γίνουν ερωτήσεις».⁵⁸ Η υπόδειξη αυτή φαίνεται να εξόργισε τον Τουράν, οδηγώντας τον στο να την αγνοήσει με συνέπεια να απολυθεί.

Άλλη περίπτωση άσκησης πίεσης στους δημοσιογράφους είναι η μήνυση που έχει καταθέσει ο ιδιοκτήτης του δημοσιογραφικού ομίλου Turkunavz Σερχάτ Άλμπαϊρακ, ο οποίος είναι αδελφός του πρώην υπουργού Μπεράτ, σε βάρος του προέδρου της *Τουρκικής Ένωσης Ελευθερίας του Λόγου* (İFÖD) Γιαμάν Άκντενιζ για αναρτήσεις του στο Twitter. Ο Άλμπαϊρακ ισχυρίζεται ότι οι κοινοποιήσεις του Άκντενιζ, ο οποίος διαμαρτυρόταν για την λογοκρισία που έχει επιβληθεί σε ποινικές υποθέσεις και σε αγωγές κατά δημοσιογράφων που έκαναν ρεπορτάζ για την υπόθεση «Paradise Papers» και την πορεία μαύρου χρήματος που αφορούσε κύκλους κοντά στην εξουσία στην Τουρκία, παραβίαζαν δικαστική απόφαση περί λογοκρισίας με αποτέλεσμα να διεκδικεί χρηματική αποζημίωση. Πάνω από είκοσι ΜΚΟ και οργανώσεις δημοσιογράφων συνυπογράφουν ανακοίνωση με την οποία διαμαρτύρονται για την αγωγή του Άλμπαϊρακ κατά του Άκντενιζ, η οποία στόχο έχει τον οικονομικό στραγγαλισμό του. Οι οργανώσεις θεωρούν ότι η εν λόγω νομική διαδικασία είναι μια «Στρατηγική αγωγή κατά της συμμετοχής στα δημόσια ζητήματα» (SLAPP), ζητώντας την απόσυρση της εν λόγω αγωγής.⁵⁹

Οι πολιτικές πιέσεις κατά των δημοσιογράφων στην Τουρκία είναι ποικίλες και έχουν ένα έντονο οικονομικό χαρακτήρα. Οι νομικές διαδικασίες σκοπεύουν στο να ασκήσουν όχι μόνο οικονομική πίεση, αλλά και ψυχολογική, προκειμένου να καμφθούν οι αντιστάσεις στην εξουσία. Έτσι εφαρμόζονται τακτικές εκφοβισμού κατά δημοσιογράφων μέσα από φαινομενικά νόμιμες διαδικασίες. Οι ποινές που επιβάλλονται δια της νομικής οδού, λειτουργούν με τρόπο ώστε να

⁵⁸ *BirGün*, “ AA'dan kovulan Musab Turan canlı yayında açıklama yaptı”, 21 Μαΐου 2021, <https://www.birgun.net/haber/aa-dan-kovulan-musab-turan-canli-yayinda-aciklama-yapti-345562>

⁵⁹ *Article19*, “Turkey: SLAPP lawsuit filed against academic over Paradise Papers tweet”, 28 Μαΐου 2021, <https://www.article19.org/resources/turkey-slapp-lawsuit/>

επιτευχθεί ο παραδειγματισμός των υπολοίπων δημοσιογράφων και εν τέλει ο απόλυτος έλεγχος του Τύπου.

1.4.2. Η υπόθεση Οσμάν Καβάλα και το Συμβούλιο της Ευρώπης

Ξεκίνησε και πάλι η εκδίκαση της υπόθεσης Γκεζί και των εννέα κατηγορούμενων που ενώ είχαν αθωωθεί ανειράπη η απόφαση στο ακυρωτικό. Μεταξύ των εννέα αυτών είναι και ο Οσμάν Καβάλα για τον οποίο ο εισαγγελέας πρότεινε να συνεχιστεί η κράτησή του.⁶⁰ Ωστόσο, υπάρχει απόφαση του Ε.Δ.Α.Δ. σύμφωνα με την οποία υπήρξε καταπάτηση σημαντικών δικαιωμάτων του Καβάλα, την οποία επικαλείται η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για να ζητήσει την αποφυλάκιση του Καβάλα. Η Επιτροπή Υπουργών προειδοποίησε ότι, σε περίπτωση που η Τουρκία δεν συμμορφωθεί, θα εγκαινιάσει τις απαραίτητες διαδικασίες για τις κυρώσεις που θα είναι σε βάρος της (αφαίρεση δικαιώματος ψήφου και αρνησικυρίας στο ΣτΕ).⁶¹ Ο Καβάλα και οι συνήγοροί του κατήγγειλαν τη διαδικασία που ακολουθείται, καθώς η περίπτωσή του συνεχίζει να εκδικάζεται στο πλαίσιο υπόθεσης που προέκυψε από την ένωση διαφορετικών υποθέσεων.

Η περίπτωση του Οσμάν Καβάλα είναι ενδεικτική της απουσίας κράτους δικαίου στην Τουρκία. Κρατείται φυλακισμένος από το 2017 με την κατηγορία της κατασκοπείας κατά του τουρκικού κράτους. Η τουρκική δικαιοσύνη φαίνεται ότι υπέκυψε στις πολιτικές πιέσεις και προσέφυγε σε διαδικαστικά τεχνάσματα, προκειμένου να φαίνεται από τυπικής απόψεως ότι έχει εφαρμοστεί η απόφαση του Ε.Δ.Α.Δ. για την αποφυλάκιση του Καβάλα, ουσιαστικά, όμως, να εξακολουθεί να τον κρατάει φυλακισμένο μέσω της εκδίκασης της περιπτώσεώς του στο πλαίσιο άλλης υπόθεσης.

⁶⁰ BBC, “Gezi Davası: Osman Kavala'nın tutukluluğunun devamına karar verildi, bir sonraki duruşma 6 Ağustos'ta”, 21.05.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57195098>

⁶¹ Ahval, “ Osman Kavala ve Demirtaş kararı: Türkiye, Avrupa kışkacında”, 10.06.2021, <https://ahvalnews.com/tr/osman-kavala/osman-kavala-ve-demirtas-karari-turkiye-avrupa-kiskacinda>

2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

2.1. Παρεμβατική πολιτική του Προέδρου στην Κεντρική Τράπεζα

Κατά την υπό εξέταση περίοδο συνεχίστηκαν οι παρεμβάσεις του Προέδρου Έρντογαν στους χρηματοπιστωτικούς θεσμούς του κράτους. Δύο μήνες μετά την αποπομπή του προέδρου της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας (Κ.Τ.Τ.), Νατζί Αγκιπάλ, απομακρύνθηκε και ο αντιπρόεδρος της Κ.Τ.Τ. Ογουζχάν Οζμπάς.⁶² Μολονότι ο Οζμπάς φαίνεται ότι είχε καλές σχέσεις με τον πρώην πρόεδρο της Κ.Τ.Τ. Μπεράτ Άλμπαϊρακ, είχε ασκήσει κριτική για την πολυπλοκότητα των χρηματοδοτήσεων που είχαν προηγηθεί.⁶³ Στη θέση του Οζμπάς διορίστηκε ο Σεμίχ Τιουμέν, ο οποίος είναι στέλεχος της Κ.Τ.Τ. και πανεπιστημιακός. Φαίνεται, ακόμη, να έχει συγγενικές σχέσεις με υψηλόβαθμο στέλεχος του ακροδεξιού Κόμματος της Εθνικιστικής Δράσης.⁶⁴

Λίγες μέρες μετά τον διορισμό του Τιουμέν, ανακοινώθηκαν αλλαγές στην Κ.Τ.Τ. τόσο σε επίπεδο διευθυντικών στελεχών, όπως στις διευθύνσεις των τραπεζικών υποθέσεων, έρευνας, και στατιστικών, όσο και σε επίπεδο προσωπικού.⁶⁵ Παράλληλα σημειώθηκε και μία αλλαγή στο *Επενδυτικό Ταμείο της Τουρκίας*. Ο Χιουσεΐν Αϊντίν, πρώην Διευθύνων Σύμβουλος της Αγροτικής Τράπεζας της Τουρκίας, απομακρύνθηκε από το Εκτελεστικό Συμβούλιο του Επενδυτικού Ταμείου για να αντικατασταθεί από τον Αλπαρσλάν Τοακάρ, τον νέο Διευθύνων Σύμβουλο της Αγροτικής Τράπεζας.

⁶² T24, “Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Oğuzhan Özbaş görevden alındı”, 25 Μαΐου 2021, <https://t24.com.tr/haber/merkez-bankasi-baskan-yardimcisi-oguzhan-ozbas-gorevden-alindi,954429>

⁶³ Soydan, Barış, “Merkez Bankası’nda MHP ataması mı: Başkan yardımcısı değişikliğinin şifreleri”, T24, 25 Μαΐου 2021, <https://t24.com.tr/haber/merkez-bankasi-nda-mhp-atamasi-mi-baskan-degisikliginin-sifreleri,954490>

⁶⁴ Ο.π..

⁶⁵ BNN Bloomberg, “Turkey Central Bank Replaces Key Executives in Latest Clearout”, 28 Μαΐου 2021, <https://www.bnnbloomberg.ca/turkey-central-bank-replaces-key-executives-in-latest-clearout-1.1609759>

Οι αλλαγές σε θέσεις κλειδιά σημαντικών χρηματοπιστωτικών θεσμών της Τουρκίας, όπως η Κεντρική Τράπεζα, επιβεβαιώνουν την προσπάθεια του Προέδρου Έρντογαν να ελέγξει τους εν λόγω θεσμούς. Έτσι, επιδιώκει να ασκήσει επιρροή στην χάραξη στρατηγικής των θεσμών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αντίρρηση που έχει εκφράσει κυρίως για τα υψηλά επιτόκια δανεισμού, που θεωρεί ότι επιβραδύνουν την οικονομία της χώρας. Οι πολιτικές αυτές επεμβάσεις υπονομεύουν την οικονομία αγοράς στη χώρα και απωθούν το επενδυτικό κοινό που δεν είναι συνηθισμένο να λειτουργεί σε παρόμοιο περιβάλλον.

2.2. Παράταση στο κλίμα αβεβαιότητας

Η τουρκική οικονομία εμφάνισε κάποια δείγματα βελτίωσης κατά το διάστημα Μαΐου και Ιουνίου 2021. Η μείωση του πληθωρισμού, η διατήρηση των υψηλών επιτοκίων από την Κεντρική Τράπεζα, η πορεία του εμβολιασμού μεταξύ των πολιτών στη χώρα και το δαιφαινόμενο άνοιγμα των συνόρων για τουρίστες από το εξωτερικό σκιαγραφούν μια αρχική αισιοδοξία για τους επόμενους μήνες. Παρόλα αυτά, το κλίμα αβεβαιότητας παραμένει, καθώς η εμπιστοσύνη των επενδυτών δεν έχει αποκατασταθεί, η τουρκική λίρα εξακολουθεί να παρουσιάζει αρνητική πορεία έναντι του δολαρίου και οι οικονομικές ανισότητες στο εσωτερικό οξείνονται.

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) της Τουρκίας, όπως τα δημοσίευσε η *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία* (TUIK) την 31^η Μαΐου 2021, παρουσιάζουν μεγέθυνση της οικονομίας της τάξεως του 7% για το 1^ο τρίμηνο του 2021, όταν ο ρυθμός μεγέθυνσης για το σύνολο του 2020 ήταν στο 1,8%⁶⁶.

⁶⁶ *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία*, “Quarterly Gross Domestic Product, Quarter I: January-March, 2021”, Press Release, 31 Μαΐου 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Quarterly-Gross-Domestic-Product-Quarter-I:-January-March,-2021-37181&dil=2>

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι Οικονομικοί δείκτες της Τουρκίας

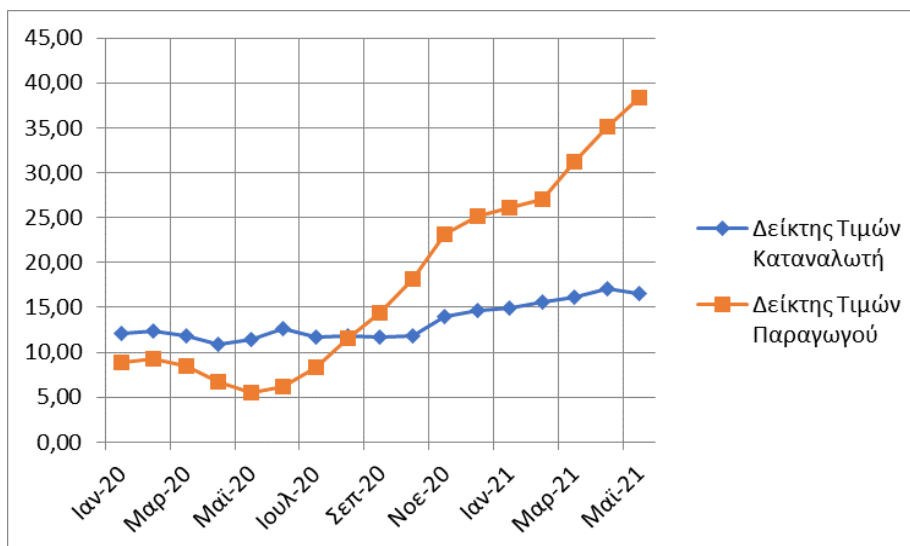
Επιλεγμένοι Δείκτες	2019	2020	2021
Πραγματικό Α.Ε.Π., Ετήσιος Ρυθμός Μεγέθυνσης (% του Α.Ε.Π.)	0.9	1.8	6 (π)
Δημόσιο Χρέος (% του Α.Ε.Π.)	32.6	36.8	37.1 (π)
Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, 2021. (π): πρόβλεψη			
Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (% Μάιος επλεχθέντων ετών)	18.71	11.39	16.59
Συναλλαγματική Ισοτιμία (Λίρες Τουρκίας ανά μονάδα US\$, 3 ^η Ιουνίου κάθε έτους)	5.87	6.79	8.62
Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.			
Ανεργία (% Απρίλιος)	13	13.7	13.9
Κατά Κεφαλήν Α.Ε.Π. (US\$)	9 213	8 599	-
Πληθυσμός (εκατ.)	82	83.15	83.61
Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.			

2.3. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

Ο πληθωρισμός παραμένει στο επίκεντρο των εξελίξεων στην τουρκική οικονομία. Παραμένοντας σε υψηλά επίπεδα, τα στοιχεία του Μαΐου παρουσίασαν πτώση συγκριτικά με τα αντίστοιχα του προηγούμενου μήνα, για πρώτη φορά μετά από το Σεπτέμβριο του 2020. Τον Απρίλιο ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή σημείωσε ετήσιο ρυθμό μεταβολής 17,14% και το Μάιο έφτασε τα 16,59%, ενώ σε μηνιαία βάση ο ρυθμός μεταβολής έφτασε το 0,89%.⁶⁷

⁶⁷ Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, “Consumer Price Index, May 2021”, Press Release, 3 Ιουνίου 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Consumer-Price-Index-May-2021-37383&dil=2>

Διάγραμμα 1. Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής Πληθωρισμού (%)



Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.

Οι τομείς που παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αύξηση σε μηνιαία βάση ήταν αυτοί των μεταφορών και της ένδυσης-υπόδυσης.⁶⁸ Σε αντίθεση με το Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, ο αντίστοιχος Δείκτης Τιμών Παραγωγού συνέχισε την ανοδική του πορεία, όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα 1. Παρόλα αυτά, η επίσημη καταγραφή των στοιχείων του πληθωρισμού ενδέχεται να απέχει από την πραγματική αποτύπωση της κατάστασης, καθώς μια ομάδα ερευνητών ισχυρίζονται πως τα επίπεδα του πληθωρισμού είναι μεγαλύτερα από εκείνα που καταγράφει η Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, ενώ για αυτούς τους ισχυρισμούς οι ερευνητές διώκονται ποινικά⁶⁹. Σε δημοσκόπηση που διεξήγαγε η εταιρεία *MetroPoll* τον Μάιο, το 63,3% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η εν λόγω υπηρεσία πρέπει να είναι ανεξάρτητη⁷⁰, ενώ το 53,4% συμφωνεί με την πρόταση να δημοσιεύονται τα στοιχεία του πληθωρισμού από ανεξάρτητους θεσμούς.⁷¹

⁶⁸ Ο.π..

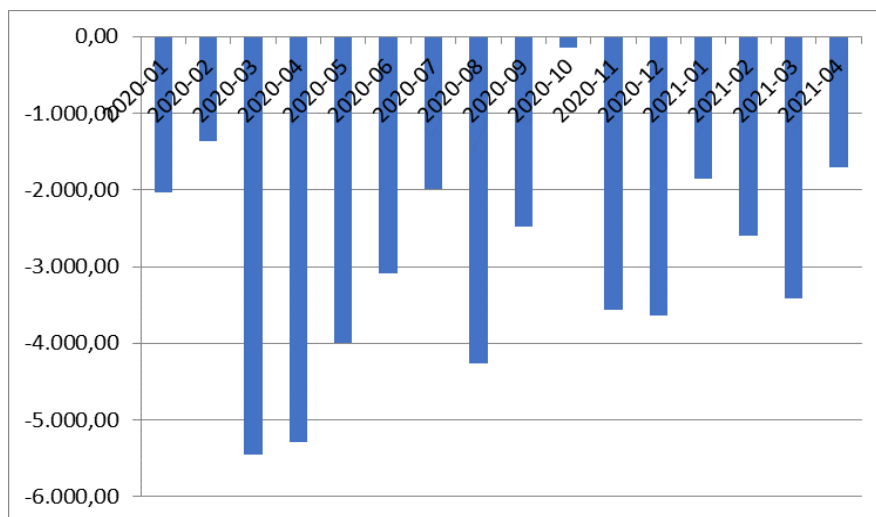
⁶⁹ *BNN Bloomberg*, “Turkish Researchers Face Fines for Publishing Own Inflation Data”, 8 Μαΐου 2021, <https://www.bnnbloomberg.ca/turkish-researchers-face-fines-for-publishing-own-inflation-data-1.1600999>

⁷⁰ *Türkiye’nin Nabzi*, Metropol Araştırma, Μάιος 2021, ό.π., σελ. 64.

⁷¹ *Türkiye’nin Nabzi*, Metropol Araştırma, Μάιος 2021, ό.π., σελ. 67.

Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Ι.Τ.Σ.) συνέχισε να παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο για τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο, εμφανίζοντας έλλειμμα \$3,415 και \$1,712 αντίστοιχα. Εντούτοις, παρουσίασε βελτίωση σε σύγκριση με τους ίδιους μήνες του προηγούμενου έτους (Διάγραμμα 2).

**Διάγραμμα 2. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Τουρκίας
(σε εκατ. \$, τρέχουσες τιμές)**

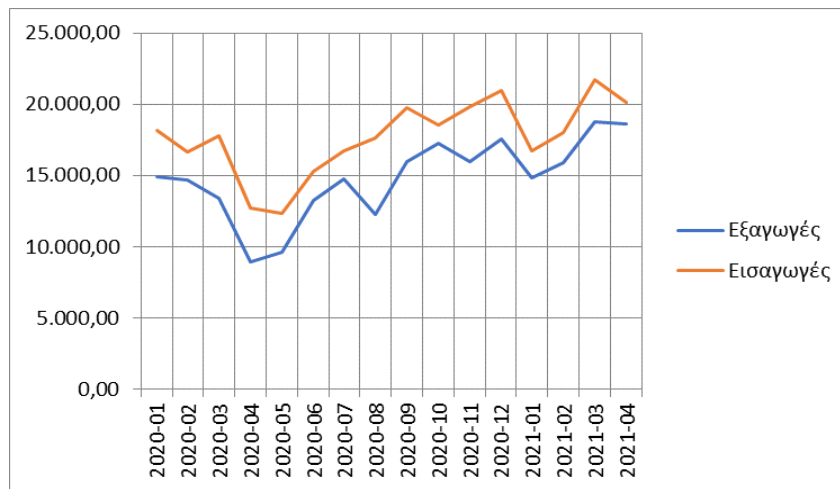


Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας παρουσίασε μεγέθυνση σε όγκο εμπορίου, τόσο στις εισαγωγές όσο και στις εξαγωγές, κατά την περίοδο Μαρτίου–Απριλίου συγκριτικά με το πρώτο δίμηνο του 2021. Οι εξαγωγές του δεύτερου διμήνου του 2021 έφτασαν τα \$37,412 δις και οι εισαγωγές τα \$41,891 δις, διατηρώντας το αρνητικό πρόσημο του εμπορικού ισοζυγίου.⁷²

⁷² Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, “ Foreign Trade Statistics, April 2021”, 28 Μαΐου 2021, Foreign Trade Statistics, April 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Foreign-Trade-Statistics-April-2021-37416>

Διάγραμμα 3. Εμπορικό Ισοζύγιο Τουρκίας (σε εκατ. \$)



Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Η υποτίμηση της τουρκικής λίρας έναντι του δολαρίου Η.Π.Α. συνέχισε να διογκώνεται. Έτσι, στις 22 Ιουνίου έφτασε στις 8,77 τουρκικές λίρες/μονάδα δολαρίου Η.Π.Α., την ανώτατη τιμή εντός του διμήνου Μαΐου–Ιουνίου (Διάγραμμα 4). Η *Κεντρική Τράπεζα* αποφάσισε να διατηρήσει τα επίπεδα επιτοκίων στο 19% για το Μάιο και τον Ιούνιο,⁷³ ενώ και ο διοικητής της Σαχάπ Καβτσίογλου συνεχώς επαναλαμβάνει τη δέσμευση της Κεντρικής Τράπεζας προς μια σφικτή νομισματική πολιτική.⁷⁴ Παρόλα αυτά, το κλίμα αβεβαιότητας και η δυσπιστία των επενδυτών δε δύναται να ξεπεραστούν, όταν ο Τούρκος Πρόεδρος επαναλαμβάνει κατά καιρούς την προτίμησή του σε μια πολιτική χαμηλών επιτοκίων και δηλώνοντας πως τα επιτόκια ενδέχεται να μειωθούν εντός του Ιουλίου ή του Αυγούστου.⁷⁵ Μια τέτοια εξέλιξη αναμένεται να οδηγήσει σε

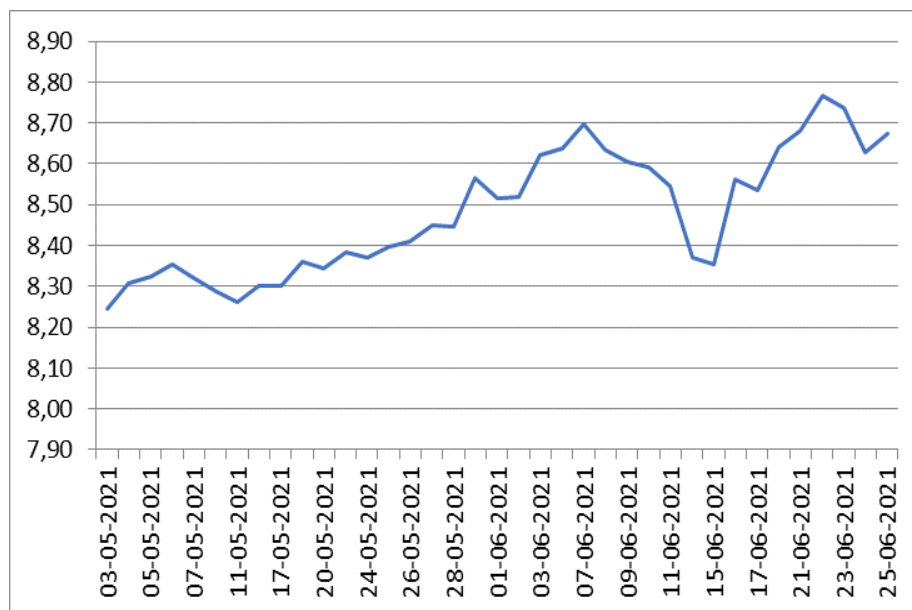
⁷³ *Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας*, “Press Release on Interest Rates”, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/en/tcmb+en/main+menu/announcements/pres+s+releases/2021/ano2021-25>

⁷⁴ *Daily Sabah*, “Premature rate cut views unjust, Turkish central bank says”, 2 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/premature-rate-cut-views-unjust-turkish-central-bank-says>

⁷⁵ *Ahval*, “Turkish lira sinks to record low as Erdoğan says interest rates must be cut”, 2 Ιουνίου 2021, <https://ahvalnews.com/turkish-lira/turkish-lira-sinks-record-low-erdogan-says-interest-rates-must-be-cut>

περαιτέρω διολίσθηση του τουρκικού εθνικού νομίσματος, ενώ ενδέχεται να δημιουργήσει δυσκολίες στην αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους της χώρας⁷⁶.

**Διάγραμμα 4. Συναλλαγματική Ισοτιμία τουρκικής λίρας προς δολλάριο Η.Π.Α.
(3 Μαΐου 2021 – 25 Ιουνίου 2021)**



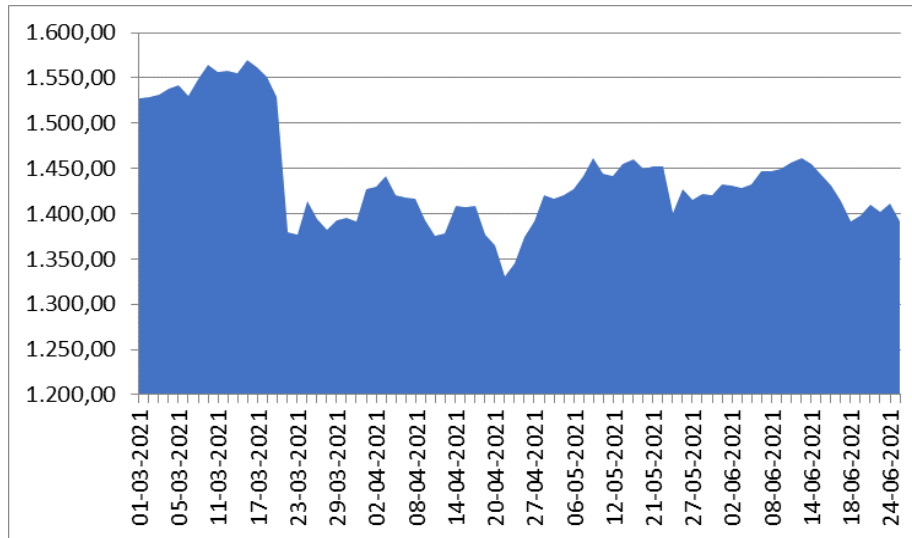
Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

2.4. Η πορεία του Χρηματιστηρίου

Ο βασικός χρηματιστηριακός δείκτης μετοχών της Τουρκίας BIST 100 Index παρουσίασε σημεία σταθερότητας κατά την περίοδο Μαΐου–Ιουνίου, σε μια προσπάθεια ανάκαμψης μετά και το επεισοδιακό δίμηνο Μαρτίου–Απριλίου. Τα υψηλότερα επίπεδα της περιόδου Μαΐου–Ιουνίου καταγράφηκαν στις 10 Μαΐου αγγίζοντας τις 1460,90 μονάδες, ενώ το χαμηλότερο επίπεδο καταγράφηκε στις 18 Ιουνίου με 1391,06 μονάδες (Διάγραμμα 5). Η σταθερότητα του τελευταίου διμήνου παρέμεινε εύθραυστη, όμως, ελέω του μεγάλου βαθμού παρεμβατικότητας της πολιτικής ηγεσίας στα οικονομικά δρώμενα και τη νομισματική πολιτική, καθώς και της δυσπιστίας των επενδυτών από το εξωτερικό.

⁷⁶ *Al Jazeera*, “Turkey leaves interest rates unchanged, nods to lira weakness”, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.aljazeera.com/economy/2021/6/17/turkey-leaves-interest-rates-unchanged-nods-to-lira-weakness>

**Διάγραμμα 5. Πορεία του δείκτη BIST 100 Index
(1 Μαρτίου 2021 - 25 Ιουνίου 2021)**



Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

2.5. Στρατηγική Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (Α.Ξ.Ε.)

Η τουρκική ηγεσία επιχειρεί να προσελκύσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο όγκο Α.Ξ.Ε. από το εξωτερικό, οι οποίες δύναται να βελτιώσουν τη δυσχερή κατάσταση, στην οποία βρίσκεται η τουρκική οικονομία τα τελευταία χρόνια. Προς αυτό το σκοπό, η τουρκική ηγεσία και τα οικονομικά επιμελητήρια της χώρας προχωρούν σε μια σειρά από επαφές και συναντήσεις με εκπροσώπους ξένων επιχειρήσεων, προκειμένου να αυξηθούν οι επενδυτικές εισροές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των πρακτικών ήταν η συνάντηση του Έρντογαν και μιας σειράς υπουργών της παρούσας κυβέρνησης με εκπροσώπους πολύ μεγάλων επιχειρήσεων από τις Η.Π.Α. στις 26 Μαΐου, δύο εβδομάδες πριν τη συνάντηση με τον Αμερικανό Πρόεδρο στο περιθώριο της Συνόδου του NATO στις Βρυξέλλες. Στη συνάντηση

της 26^{ης} Μαΐου οι Αμερικανοί επιχειρηματίες ενημερώθηκαν για τις επενδυτικές ευκαιρίες που παρουσιάζει η Τουρκία.⁷⁷

Ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της προσέλκυσης νέων Α.Ε.Ε. είναι και η δημοσιοποίηση του εγγράφου της νέας στρατηγικής Α.Ε.Ε. της Τουρκίας για την περίοδο 2021–2023, κατά το μήνα Ιούνιο. Το συγκεκριμένο έγγραφο, που εξέδωσε το γραφείο επενδύσεων της τουρκικής Προεδρίας, σκιαγραφεί τους στόχους και αναλύει τον οδικό χάρτη που σκοπεύει να ακολουθήσει η κυβέρνηση για την προσέλκυση μεγαλύτερης ποσότητας και καλύτερης ποιότητας Α.Ε.Ε..

Το έγγραφο καθορίζει ως στόχο την αύξηση του μεριδίου της Τουρκίας στο 1,5% επί του συνόλου της παγκόσμιας αγοράς των Α.Ε.Ε. ως το 2023.⁷⁸ Για την επίτευξη αυτού του στόχου προβλέπονται 11 «στρατηγικές», οι οποίες περιλαμβάνουν 72 δράσεις. Αυτές οι 11 «στρατηγικές» έχουν σχηματιστεί σε όρους 3 πεδίων (Πίνακας 1):

- A) Κύκλος Υπηρεσιών Α.Ε.Ε. (FDI Services Cycle): Υπηρεσίες που παρέχονται προς επενδυτές και δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στα πεδία της Επενδυτικής Θέσης, της Προσέλκυσης Επενδύσεων, της διευκόλυνσης και της μετέπειτα φροντίδας (Aftercare) των επενδύσεων.
- B) Επενδυτικό Κλίμα και Ανταγωνιστικότητα: Κριτήρια αποφάσεων που χρησιμοποιούν οι επενδυτές ενώ αξιολογούν δυνητικούς επενδυτικούς προορισμούς.
- Γ) Συνεργασία, Συντονισμός και Διακυβέρνηση μεταξύ Θεσμών: Θεσμικό και λειτουργικό πλαίσιο για τις Α.Ε.Ε. μεταξύ των δημόσιων θεσμών και επαγγελματικών επιχειρηματικών οργανώσεων που φέρνουν εις πέρας δραστηριότητες στο πεδίο των Α.Ε.Ε..

Ο κύριος υπεύθυνος για την εφαρμογή και την αξιολόγηση της στρατηγικής Α.Ε.Ε. θα είναι το Γραφείο Επενδύσεων της τουρκικής Προεδρίας.

⁷⁷ Yetkin Report, “Erdoğan asks for investments, media support from US firms”, 29 Μαΐου 2021, <https://yetkinreport.com/en/2021/05/29/erdogan-asks-for-investments-media-support-from-us-firms/>

⁷⁸ Γραφείο Επενδύσεων, “Foreign Direct Investment (FDI): Strategy of Turkey 2021-2023”, Προεδρία Τουρκικής Δημοκρατίας, σελίδα 7. <https://www.invest.gov.tr/en/Pages/turkey-fdi-strategy.aspx>

Πίνακας 1. Οι 11 «Στρατηγικές» Α.Ξ.Ε. της Τουρκίας για την περίοδο 2021 – 2023

Κύκλος Υπηρεσιών Α.Ξ.Ε.	Σχεδιασμός και εφαρμογή μιας κεντρικής και ολιστικής εκστρατείας προώθησης επενδύσεων που επικεντρώνεται στις ποιοτικές Α.Ξ.Ε.
	Πραγματοποίηση μελετών προσέλκυσης επενδύσεων συγκεκριμένα για τα «προφίλ ποιοτικών Α.Ξ.Ε.» (quality FDI profiles)
	Ενίσχυση του ρόλου δημόσιων θεσμών ως παράγοντες που διευκολύνουν της επενδυτικής διαδικασίας.
	Βελτίωση της παροχής βιομηχανικής γης που χρειάζονται οι επενδυτές και της πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με γη που είναι κατάλληλη για επενδύσεις
	Βελτίωση της παροχής προμηθευτών στην Τουρκία σύμφωνα με τις προϋποθέσεις της σύνδεσης των ξένων επιχειρήσεων με τους εγχώριους προμηθευτές (backward linkage requirements) ⁷⁹ των προφίλ ποιοτικών Α.Ξ.Ε.
	Ενίσχυση των πολιτικών και των μηχανισμών υποστήριξης για τη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος σύμφωνα και με την τροφοδότηση (feedback) των επενδυτών
Επενδυτικό Κλίμα και Ανταγωνιστικότητα	Ανάπτυξη των υποδομών σε μεταφορές, επιμελητείας (logistics), ψηφιακές υποδομές και υποδομές ICT που χρειάζονται για την προσέλκυση ποιοτικών Α.Ξ.Ε..
	Ανάπτυξη του ρυθμιστικού πλαισίου και των μηχανισμών υποστήριξης και κινήτρων
	Ενίσχυση των απαραίτητων για την προσέλκυση ποιοτικών Α.Ξ.Ε. δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού.
	Διενέργεια μελετών που θα ενισχύσουν τη συμμόρφωση του επιχειρηματικού κλίματος και του ρυθμιστικού πλαισίου με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development Goals) των Ηνωμένων Εθνών και την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (European Green Deal)
Συνεργασία, Συντονισμός και Διακυβέρνηση μεταξύ Θεσμών	Ενίσχυση της ανταλλαγής πληροφοριών και των μηχανισμών συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερομένων για τις Α.Ξ.Ε. (FDI stakeholders)

Πηγή: Γραφείο Επενδύσεων Τουρκικής Προεδρίας, 2021.

⁷⁹ Ο όρος των *backward linkages* αναφέρεται στη σύνδεση ξένων επιχειρήσεων με τους εγχώριους προμηθευτές μιας αγοράς, ενώ ο όρος *forward linkages* αφορά τη σύνδεση εγχώριων εταιρειών με ξένους προμηθευτές. Οι δύο όροι αποτελούν τύπο κάθετης διασύνδεσης των Α.Ξ.Ε. Βλ. John Rand, “Understanding FDI Spillover Mechanisms”, *Brookings Institution*, 2015. <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2015/11/19/understanding-fdi-spillover-mechanisms/>

Η συνολική στρατηγική των Α.Ξ.Ε. αναγνωρίζει την ανάγκη υιοθέτησης μιας στοχευμένης προσέγγισης, δίνοντας προτεραιότητα σε επενδύσεις που υποστηρίζουν 3 τομείς: τον τεχνολογικό μετασχηματισμό, την απασχόληση και το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Ι.Τ.Σ.). Εντός αυτών των 3 τομέων διακρίνονται 7 προφίλ ποιοτικών Α.Ξ.Ε. (Quality FDI Profiles) (Πίνακας 2). Παράλληλα με τους 7 επιμέρους τομείς, ποιοτικές Α.Ξ.Ε. (Quality FDI) θεωρούνται και όσες συμβαδίζουν με 4 οριζόντιους άξονες:

- 1) Επενδύσεις για την υποστήριξη υποδομών (στους τομείς των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών –ICT – Ενέργειας, Μεταφορών και Logistics)
- 2) Επενδύσεις με προοπτικές υψηλής επέκτασης και μεγέθυνσης
- 3) Επενδύσεις που εναρμονίζονται με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations’ Sustainable Development Goals)
- 4) Χρηματοπιστωτικές επενδύσεις υψηλής ποιότητας.

Πίνακας 2. Ο προσδιορισμός των ποιοτικών Α.Ξ.Ε. για την Τουρκία και οι επιμέρους τομείς ποιοτικών Α.Ξ.Ε. (Quality FDI Profiles)

Επιμέρους Τομείς	Επενδύσεις που υποστηρίζουν τον τεχνολογικό μετασχηματισμό, την απασχόληση και το Ι.Τ.Σ.
Τεχνολογικός Μετασχηματισμός	Επενδύσεις Έρευνας και Ανάπτυξης, σχεδιασμού και κέντρων καινοτομίας, ανεξαρτήτως τομέα.
	Επενδύσεις που αναπτύσσουν τεχνολογίες που διασφαλίζουν τον ψηφιακό μετασχηματισμό των βιομηχανιών και των υπηρεσιών.
	Επενδύσεις ένταξης τεχνολογίας με υψηλή προστιθέμενη αξία που αναπτύσσει βάσεις προμηθευτών με ισχυρούς οπίσθιους ή εμπρόσθιους δεσμούς (strong backward or forward linkages).
Απασχόληση	Επενδύσεις στους τομείς των υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας και των επιχειρηματικών υπηρεσιών.
	Επενδύσεις των οποίων η επιλεγμένη τοποθεσία βρίσκεται σε περιοχές εντός αναπτυξιακής προτεραιότητας και παρέχουν υψηλά επίπεδα απασχόλησης, ανεξαρτήτως τομέα.
Ι.Τ.Σ.	Επενδύσεις παραγωγής με εξαγωγικό προσανατολισμό.
	Επενδύσεις που μειώνουν την εξάρτηση από τις εισαγωγές σε τομείς / ομάδες παραγωγής με υψηλές εισαγωγές ενδιάμεσων προϊόντων.

Πηγή: Γραφείο Επενδύσεων Τουρκικής Προεδρίας, 2021.

Αυτός ο νέος οδικός χάρτης για τις Α.Ξ.Ε. θα λειτουργεί συμπληρωματικά προς προηγούμενα προγράμματα ανάπτυξης και μεταρρυθμίσεων που έχει παρουσιάσει η τουρκική ηγεσία στο πρόσφατο παρελθόν. Στα ισχυρά της σημεία εντοπίζεται η αναγνώριση τριών κεντρικών προκλήσεων που καλείται να αντιμετωπίσει η τουρκική οικονομία, όπως το έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, η αύξηση της απασχόλησης και η έμφαση σε τομείς υψηλής τεχνολογίας. Παρόλ' αυτά, εξακολουθεί να διατηνείται ένα παράδοξο: τη στιγμή που οι επενδυτές επιθυμούν μικρότερο βαθμό παρεμβατικότητας της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας στα της οικονομίας, η τουρκική Προεδρία αναλαμβάνει κεντρικό ρόλο στο συντονισμό και την υλοποίηση του οδικού χάρτη, μέσω του Γραφείου Επενδύσεων.

2.6. Ανακοίνωση ανακάλυψης νέου κοιτάσματος στη Μαύρη Θάλασσα

Στις 4 Ιουνίου ο Έρντογαν ανακοίνωσε πως το σκάφος γεωτρήσεων *Fatih* ανακάλυψε ένα νέο κοιτάσμα φυσικού αερίου στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, εντός του οικοπέδου της Σακάρια (Sakarya/Σαγγάριος) και το φρέαρ Amasra-1, ύψους 135 δις κυβικών μέτρων. Ο Τούρκος Πρόεδρος υπενθύμισε, κατά τη διάρκεια της ομιλίας του, την ανακάλυψη των 405 δις κυβικών μέτρων φυσικού αερίου στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας το 2020, με το συνολικό εκτιμώμενο μέγεθος των ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων να αγγίζουν αθροιστικά τα 540 δις κυβικά μέτρα⁸⁰.

Η χρονική στιγμή της ανακοίνωσης έρχεται σε μια περίοδο που η τουρκική ηγεσία επιδιώκει να αποκαταστήσει την εμπιστοσύνη των επενδυτών, να βελτιώσει τη διεθνή εικόνα της χώρας και να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που μαστίζουν την τουρκική οικονομία. Μια ανακοίνωση σαν αυτή, σε πρώτη φάση συμβάλλει στην προαγωγή της εικόνας μιας χώρας που προσφέρει ευκαιρίες και κίνητρα

⁸⁰ Προεδρία της Τουρκικής Δημοκρατίας, "Fatih drilling vessel has discovered another natural gas reserve of 135 billion cubic meters in Sakarya natural gas field's Amasra-1 well", 4 Ιουνίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/128158/-fatih-drilling-vessel-has-discovered-another-natural-gas-reserve-of-135-billion-cubic-meters-in-sakarya-natural-gas-field-s-amasra-1-well->

στους διεθνείς επενδυτές, ενώ και σε βάθος χρόνου δύναται να συνεισφέρει στο όραμα της ηγεσίας για την ανάδειξη της χώρας ως έναν σημαντικό διεθνή κόμβο και παραγωγό ενέργειας⁸¹ και στη στρατηγική της Τουρκίας για μείωση και απεξάρτηση από τις εισαγωγές ενέργειας. Παρόλ' αυτά, πρέπει να αναφερθεί πως: πρώτον, τα ανακοινωθέντα μεγέθη αποτελούν αρχικές εκτιμήσεις, οι οποίες δύναται να μεταβληθούν σε βάθος χρόνου και, δεύτερον, μεσολαβεί ένα μεγάλο χρονικό διάστημα από την ανακοίνωση του κοιτάσματος μέχρι και την τελική αξιοποίησή του, καθώς η εξόρυξη και η τελική πώληση του φυσικού αερίου απαιτούν χρονοβόρες διαδικασίες.

⁸¹ Ebru Sengul Cevrioglu, "Another exploratory well in Turkey's Black Sea can be drilled this year", *Πρακτορείο Ανατολή*, 7 Ιουνίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/economy/another-exploratory-well-in-turkeys-black-sea-can-be-drilled-this-year/2266261>

3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.1. Μέση Ανατολή

3.1.1. Τουρκία και Συριακό

3.1.1.1. Η τουρκική στρατιωτική δράση στη Συρία

Στη διάρκεια του Μαΐου, η κατάσταση στο στρατιωτικό πεδίο στις περιοχές εμπλοκής της Τουρκίας εντός της Συρίας διατηρήθηκε. Πιο συγκεκριμένα, στη βορειοδυτική Συρία, όπου η Άγκυρα συνεργάζεται στενά με την οργάνωση *Hayat Tahrir al-Sham* (HTS) και άλλες μικρότερες αντιπολιτευόμενες ομάδες, οι τουρκικές θέσεις ενισχύθηκαν, αφενός μέσω αποστολής πρόσθετων δυνάμεων και υλικοτεχνικού εξοπλισμού,⁸² και αφετέρου εντείνοντας την παρουσία των Τ.Ε.Δ. επί του αυτοκινητοδρόμου M4 υπό το πρόσχημα της επιθεώρησης της περιοχής για λόγους ασφαλείας.⁸³ Υπενθυμίζεται ότι βάσει της ρωσοτουρκικής συμφωνίας του Μαρτίου 2020, η Τουρκία είχε δεσμευθεί να διασφαλίσει το άνοιγμα του εν λόγω αυτοκινητοδρόμου, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως κρίσιμης σημασίας για την οικονομική δραστηριότητα της περιοχής. Παρόλα αυτά, μέχρι σήμερα η Τουρκία έχει παρεμποδίσει το άνοιγμα του M4, επιδιώκοντας να εδραιώσει μια ισχυρότερη παρουσία επ' αυτού, αποβλέποντας στα οικονομικά και διπλωματικά οφέλη που μπορεί να αποκομίσει εν αναμονή νέων πιθανών κυβερνητικών επιθέσεων.

Από τις αρχές Ιουνίου και εξής, παρατηρήθηκε πράγματι κλιμάκωση στις επιθέσεις των καθεστωτικών δυνάμεων εναντίον θέσεων της Τουρκίας και των ομάδων της ένοπλης αντιπολίτευσης στο νότιο Ιντλίμπ, κατά παράβαση της ρωσοτουρκικής συμφωνίας εκκευρίας του Μαρτίου 2020.⁸⁴ Προηγουμένως, τμήμα των δυνάμεων της Δαμασκού είχε μετακινηθεί προς το νότιο Ιντλίμπ, προσεγγίζοντας

⁸² *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Idlib | Turkish forces send new logistics reinforcement to the de-escalation zone”, 14 Μαΐου 2021, <https://www.syriahr.com/en/216220/>

⁸³ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, ““De-escalation zone” | Turkish forces deploy on M4 highway”, 18 Μαΐου 2021, <https://www.syriahr.com/en/216512/>

⁸⁴ *Al Arabiya*, “Three killed as Syrian regime targets Turkish observation posts in Idlib”, 8 Ιουνίου 2021, <https://english.alaraby.co.uk/news/three-killed-syrian-regime-targets-turkish-posts-idlib>

τη γραμμή επαφής με τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης.⁸⁵ Ως απάντηση στις επιθέσεις προς τουρκικά παρατηρητήρια, οι Τ.Ε.Δ. βομβάρδισαν κυβερνητικές βάσεις στο νότιο Ιντλίμπ, στο Χαλέπι και τη Σαρακέμπ, η οποία αποσπάστηκε από τον έλεγχο της αντιπολίτευσης τον Μάρτιο του 2020.⁸⁶

Η εν λόγω κλιμάκωση δεν θα μπορούσε παρά να λάβει χώρα με τη συγκατάθεση της Μόσχας, η οποία παρείχε υποστήριξη μέσω αεροπορικών επιδρομών. Έπειτα από την επανεκλογή του Άσαντ και ενόψει της επικείμενης διοργάνωσης νέου γύρου διαπραγματεύσεων της Διαδικασίας της Αστάνα, η Ρωσία επιχείρησε να ασκήσει πίεση στην Άγκυρα, προκειμένου να εξασφαλίσει διπλωματικά οφέλη στις συνομιλίες, ως αντάλλαγμα για τη μη περαιτέρω προώθηση των κυβερνητικών δυνάμεων σε βάρος των τουρκικών θέσεων. Επιπλέον, εκτιμάται ότι οι προσπάθειες της Τουρκίας να επιδιώξει τη βελτίωση των σχέσεων με τις Η.Π.Α. δημιούργησε αρνητικές προσλαμβάνουσες στη Μόσχα. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι οι επιθέσεις κλιμακώθηκαν λίγες ημέρες πριν την πρώτη επίσημη συνάντηση του Αμερικανού Προέδρου με τον Έρντογαν, στέλνοντας έτσι το μήνυμα στην τουρκική ηγεσία ότι ακόμη και στην περίπτωση επίτευξης προόδου στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις, η θέση της Τουρκίας εντός της Συρίας θα συνεχίσει να βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το συντονισμό με το Κρεμλίνο. Στο προσεχές μέλλον δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο περαιτέρω κλιμάκωσης, εάν η Ρωσία επιτρέψει στο καθεστώς να προχωρήσει σε επιχείρηση ανακατάληψης του Ιντλίμπ από τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις, εξέλιξη που θα δημιουργήσει σοβαρές εντάσεις και στις ρωσοτουρκικές σχέσεις. Οι τελευταίες αυτές επιθέσεις φαίνεται ότι συζητήθηκαν στο πλαίσιο τηλεφωνικής επικοινωνίας των Προέδρων Έρντογαν και Πούτιν στις 24 Ιουνίου, καθώς και στη συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών στην Αττάλεια στις 30 Ιουνίου.

⁸⁵ TASS, “Damascus relocates additional forces to Idlib de-escalation area - report”, 8 Ιουνίου 2021, <https://tass.com/world/1300197>

⁸⁶ Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “Artillery fire | Regime forces shell two Turkish military checkpoints near Saraqeb city”, 24 Ιουνίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/218493/>

Κατά τους μήνες Μάιο και Ιούνιο, επίσης, συνεχίστηκαν οι μικρής κλίμακας συγκρούσεις των Τ.Ε.Δ. και ομάδων της αντιπολίτευσης, με τις Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (Σ.Δ.Δ.), κυρίως σε Αλ-Χασάκα, Αλ-Ράκκα και Χαλέπι. Πέραν των συγκρούσεων στο στρατιωτικό πεδίο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Τουρκία έχει επίσης στηριχθεί στη χρήση υβριδικών μέσων εν είδει άσκησης πίεσης προς τις Σ.Δ.Δ., περιορίζοντας σημαντικά τις ποσότητες των υδάτων του Ευφράτη που διέρχονται στις περιοχές υπό τον έλεγχο κουρδικών αλλά και καθεστωτικών δυνάμεων. Η παρακράτηση μεγάλων ποσοτήτων υδάτων κατά παράβαση της συμφωνίας Τουρκίας-Συρίας του 1987 οδήγησε, όπως ήταν αναμενόμενο, σε σοβαρά προβλήματα στην άρδευση, ύδρευση και ηλεκτροδότηση της περιοχής.⁸⁷ Ως απάντηση, οι Σ.Δ.Δ. διέκοψαν την παροχή ηλεκτροδότησης προς περιοχές της βορειοανατολικής Συρίας που ελέγχονται από ομάδες που συνεργάζονται με την Άγκυρα, προκειμένου να της ασκήσουν πίεση για να αυξήσει τις ποσότητες των υδάτων.⁸⁸ Μάλιστα, η στροφή της Τουρκίας προς τη Ρωσία, προκειμένου να μεσολαβήσει στις Σ.Δ.Δ. για τη διευθέτηση του ζητήματος, είναι ενδεικτική τόσο του βαθμού επιρροής που έχει αποκτήσει η Ρωσία επί των Σ.Δ.Δ. όσο και του βαθμού συντονισμού μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας σε ένα μεγάλο εύρος ζητημάτων γύρω από το Συριακό. Το τελευταίο άλλωστε επιβεβαιώνει και η συχνότητα των κοινών περιπολιών που πραγματοποίησαν οι δύο δυνάμεις κατά το δίμηνο Μαΐου-Ιουνίου σε Αλ-Χάσακα και Κόμπανι.⁸⁹

3.1.1.2. Εξελίξεις στη Συρία: περιφερειακός και διεθνής αντίκτυπος

Στις 26 Μαΐου, έλαβαν χώρα προγραμματισμένες προεδρικές εκλογές στη Συρία, ως αποτέλεσμα των οποίων ο Μπασάρ αλ-Άσαντ εξασφάλισε μια τέταρτη θητεία.

⁸⁷ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Euphrates River crisis | Turkey continues seizing Syria’s share of water”, 15 Μαΐου 2021, <https://www.syriahr.com/en/216270/>

⁸⁸ Mohammed Hardan, “Turkey, Russia pressure SDF to restore electricity to northeast Syria”, *Al-Monitor*, 18 Μαΐου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/turkey-russia-pressure-sdf-restore-electricity-northeast-syria>

⁸⁹ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Aleppo | Turkish-Russian patrol marches villages in Ain al-Arab (Kubani)”, 28 Ιουνίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/218604/>

Παράλληλα με την αναμενόμενη επανεκλογή του Σύρου Προέδρου γίνεται εμφανής και μια αλλαγή στις στάσεις περιφερειακών και διεθνών δρώντων απέναντι στο καθεστώς. Αναγνωρίζοντας ότι ο Άσαντ έχει διασφαλίσει τη μόνιμη παρουσία του στην εξουσία και ότι περαιτέρω προσπάθειες ανατροπής του θα αποβούν ανεπιτυχείς, η Σαουδική Αραβία, τα Η.Α.Ε. και η Αίγυπτος έχουν προσεγγίσει το καθεστώς, αποδεχόμενοι τη σταδιακή επανένταξή του στους κόλπους του αραβικού κόσμου.⁹⁰ Η εν λόγω αλλαγή στάσης έχει υπαγορευθεί τόσο από το μειωμένο ενδιαφέρον της ηγεμονικής δύναμης για το υποσύστημα της Μέσης Ανατολής όσο και από την ανάγκη περιορισμού της ιρανικής και τουρκικής επιρροής εντός της Συρίας και της ευρύτερης περιφέρειας, όπου συνιστά εν δυνάμει απειλή για τα συμφέροντα των υπόλοιπων δρώντων.

Εν αντιθέσει με τη στάση των αραβικών κρατών, η Δύση εμφανίστηκε απρόθυμη να αποδεχθεί τη νίκη του Άσαντ. Μέσω κοινής δήλωσής τους, οι υπουργοί Εξωτερικών των Η.Π.Α., Γερμανίας, Γαλλίας, Ηνωμένου Βασιλείου και Ιταλίας, καταδίκασαν την απόφαση του καθεστώτος Άσαντ να προχωρήσει σε εκλογές εκτός του πλαισίου του Ψηφίσματος 2254 του Συμβουλίου Ασφαλείας.⁹¹ Παρόμοια γραμμή ακολούθησε το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, το ανακοινωθέν του οποίου εστίασε στα ίδια σημεία, επισημαίνοντας ότι η Τουρκία θα συνεχίσει να στηρίζει τη διαδικασία εύρεσης πολιτικής λύσης υπό την αιγίδα των Η.Ε. σε αλληλεγγύη προς το συριακό λαό.⁹² Η επιλογή της Άγκυρας να τηρήσει τη συγκεκριμένη στάση απέναντι στο καθεστώς της Δαμασκού δεν είναι τυχαία. Ως σήμερα, η Άγκυρα έχει απορρίψει κατηγορηματικά την ύπαρξη συνομιλιών με το συριακό καθεστώς,⁹³ ακολουθώντας ουσιαστικά τη γραμμή των

⁹⁰ Anchal Vohra, “Assad Is Friends with the Arab World Again”, *Foreign Policy*, 1 Ιουνίου 2021, <https://foreignpolicy.com/2021/06/01/assad-is-friends-with-the-arab-world-again/>

⁹¹ Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Joint Statement on the Presidential Elections in Syria”, 25 Μαΐου 2021, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/-/2462812>

⁹² Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Press Release Regarding the Election Held by the Syrian Regime on May 26”, 26 Μαΐου 2021, [https://www.mfa.gov.tr/no_-200_-suriye-rejimi-tarafindan-bugun-\(26-mayis\)-yapilan-secimler-hk.en.mfa](https://www.mfa.gov.tr/no_-200_-suriye-rejimi-tarafindan-bugun-(26-mayis)-yapilan-secimler-hk.en.mfa)

⁹³ *Duvar*, “Turkey denies talks with Syrian President Assad”, 12 Μαΐου 2021, <https://www.duvarenglish.com/turkey-denies-talks-with-syrian-president-assad-news-57467>

δυτικών συμμάχων, με στόχο να αναδειχθεί σε αξιόπιστο σύμμαχο της Δύσης εντός της Συρίας, όπου έχει καταφέρει να εδραιώσει μια σημαντική παρουσία.

Ευρισκόμενη σε μια δυσχερή θέση, με περιορισμένο εύρος κινήσεων στο διπλωματικό και στρατιωτικό πεδίο εντός Συρίας, η ίδια η Άγκυρα έχει ανάγκη από συμμάχους, προκειμένου να αντιμετωπίσει τη Ρωσία και το καθεστώς, αλλά και να νομιμοποιήσει περαιτέρω την παρουσία της. Συγχρόνως, η Τουρκία επιδιώκει να επωφεληθεί από τις προσπάθειες της κυβέρνησης Μπάιντεν να αναπροσδιορίσει το ρόλο των Η.Π.Α. στη συριακή κρίση, αποβλέποντας μεταξύ άλλων στη βελτίωση των διμερών σχέσεων εν γένει. Η Ουάσινγκτον από την πλευρά της, προσεγγίζει θετικά το ενδεχόμενο στενότερου συντονισμού με την Τουρκία γύρω από το Συριακό, όπως καταδεικνύουν οι επαφές που αναπτύχθηκαν το τελευταίο διάστημα.

Στις αρχές Ιουνίου, η μόνιμη αντιπρόσωπος των Η.Π.Α. στα Η.Ε., Linda Thomas-Greenfield, πραγματοποίησε τριήμερη επίσκεψη στην Τουρκία, όπου συζήτησε τις προοπτικές συνεργασίας και εξήρε το σημαντικό ρόλο της Τουρκίας στις προσπάθειες επίλυσης της συριακής κρίσης.⁹⁴ Την περίοδο αυτή φαίνεται ότι οι Η.Π.Α. ενδιαφέρονται για την ανανέωση του τελευταίου διαθέσιμου σημείου διέλευσης ανθρωπιστικής βοήθειας, του Bab al-Hawa, μέσω της Τουρκίας, η εξουσιοδότηση για το οποίο αναμένεται να λήξει στις αρχές Ιουλίου, ενώ η Ρωσία και η Κίνα έχουν προαναγγείλει ότι θα αντιπαθούν στην ανανέωσή του στο Συμβούλιο Ασφαλείας.⁹⁵ Το τουρκικό συμφέρον, επίσης, συγκλίνει στη διατήρηση της εν λόγω διόδου, καθώς αυτή αυξάνει τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας για τη Δύση, γι' αυτό προσπαθεί να εμπλακεί στο διαπραγματευτικό παίγνιο μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ γύρω από το ζήτημα.

⁹⁴ *US Mission to the United Nations*, “Remarks by Ambassador Linda Thomas-Greenfield during a Press Briefing at the Conclusion of Travel to Turkey”, 4 Ιουνίου 2021, <https://usun.usmission.gov/remarks-by-ambassador-linda-thomas-greenfield-during-a-press-briefing-at-the-conclusion-of-travel-to-turkey/>

⁹⁵ Η Ρωσία θεωρεί τη συγκεκριμένη δίοδο ως προσπάθεια υπονόμευσης της κυριαρχίας του καθεστώτος Άσαντ, ενώ υποστηρίζει ότι ανθρωπιστική βοήθεια θα πρέπει να παρέχεται μόνο σε συντονισμό με το επίσημο καθεστώς και όχι μέσω τρίτων. Βλ. Fehim Tastekin, “Turkey wild card in US-Russia conflict over Syria aid”, *Al-Monitor*, 18 Ιουνίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/turkey-wild-card-us-russia-conflict-over-syria-aid>

Η κυριότερη προτεραιότητα της Τουρκίας παραμένει η εξασφάλιση της διακοπής της αμερικανικής στήριξης προς τις Σ.Δ.Δ., η οποία έχει προκαλέσει τριβές στις ήδη τεταμένες διμερείς σχέσεις. Οι Η.Π.Α. έχουν επενδύσει στις σχέσεις με τις Σ.Δ.Δ. για την καταπολέμηση του Ισλαμικού Κράτους, πολιτική που η διοίκηση Μπάιντεν δείχνει διατεθειμένη να συνεχίσει παρά τις τουρκικές ενστάσεις, καθώς η παρεμπόδιση της ενδυνάμωσης εναπομεινάντων πυρήνων του Ι.Κ. στη βορειοανατολική Συρία συνιστά μια εκ των κυριότερων προτεραιοτήτων της νέας αμερικανικής κυβέρνησης.⁹⁶

Οι προσπάθειες της Τουρκίας το τελευταίο διάστημα εστιάζονται στο να καταδειχθεί στη Δύση, και ιδίως στις Η.Π.Α., ότι το Ε.Κ.Κ. και οι Μονάδες Προστασίας Λαού (Μ.Π.Λ./Υ.Ρ.Γ.) αποτελούν, σύμφωνα με την Άγκυρα, ταυτόσημη τρομοκρατική οργάνωση. Συνεπώς, σύμφωνα με το αφήγημα της Άγκυρας, δεν είναι αποδεκτή η συνεργασία με τις Μ.Π.Λ. βάσει του διαχωρισμού τους από το Ε.Κ.Κ.. Για τη στήριξη του αφηγήματος αυτού επιχειρείται η απονομιμοποίηση της δράσης των Μ.Π.Λ. ενώπιον της διεθνούς κοινότητας και, παράλληλα, η νομιμοποίηση της δράσης της Τουρκίας εναντίον τους, υπό το μανδύα της «καταπολέμησης της τρομοκρατίας». Ενδεικτικά, η Τουρκία επέρριψε στις Μ.Π.Λ. τις ευθύνες πολύνεκρης επίθεσης σε νοσοκομείο στο Αφρίν στα μέσα Ιουνίου, για την οποία, όμως, η κουρδική οργάνωση αρνήθηκε κατηγορηματικά την ευθύνη.⁹⁷ Επιπλέον, στη διάρκεια επίσκεψης αμερικανικής αντιπροσωπείας στη ντε φάκτο αυτόνομη περιοχή της Ροζάβα, ο Έρντογαν στοχευμένα ανακοίνωσε την εξουδετέρωση υψηλόβαθμου αξιωματούχου του Ε.Κ.Κ. στο βόρειο Ιράκ, ο οποίος φαίνεται ότι συντόνιζε τις δραστηριότητες της οργάνωσης στη Συρία,

⁹⁶ Aaron Stein, “Assessing the Biden Administration’s Interim Syria Strategy”, *FPRI*, 15 Ιουνίου 2021, <https://www.fpri.org/article/2021/06/assessing-the-biden-administrations-interim-syria-strategy/>

⁹⁷ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Press Release Regarding the Attacks Perpetrated by PKK/YPG/SDF Terrorist Organization in Afrin”, 12 Ιουνίου 2021, <https://www.mfa.gov.tr/no-215-suriye-nin-afrin-sehrine-pkk-ypg-sdg-terror-orgutu-tarafindan-duzenlenen-saldirilar-hk.en.mfa>

προκειμένου να «αποδειχθεί» η σύνδεση ανάμεσα στις δύο οργανώσεις.⁹⁸ Παρά τις τουρκικές προσπάθειες πάντως, οι πρόσφατες επαφές των Η.Π.Α. με τις κουρδικές δυνάμεις στη Συρία, και η μη επίτευξη ουσιαστικής προόδου γύρω από το ζήτημα στην πρώτη συνάντηση Μπάιντεν-Ερντογαν, προμηνύουν ότι θα συνεχίσει να αποτελεί «αγκάθι» στις μεταξύ τους σχέσεις.

3.1.1.3. Η τουρκική ‘ανθρωπιστική’ δράση και παραβιάσεις στη βόρεια Συρία

Μια σημαντική διάσταση της τουρκικής εμπλοκής στο συριακό εμφύλιο, η οποία χρήζει διερεύνησης, αφορά τις παραβιάσεις οι οποίες λαμβάνουν χώρα στις περιοχές δράσης της Τουρκίας στη βόρεια Συρία. Κατά την υπό μελέτη περίοδο, εντοπίζεται σωρεία τουρκικών παραβιάσεων, οι οποίες λαμβάνουν ποικίλες μορφές και συχνά διαφεύγουν της διεθνούς προσοχής, με αποτέλεσμα να καλλιεργείται μια διαστρεβλωμένη εικόνα γύρω από τη δράση της Άγκυρας, καθώς η ίδια υπερτονίζει το «θετικό» αντίκτυπο της παρουσίας της, που προκύπτει από τις κατ’ επίφαση ανθρωπιστικές της δράσεις, ενώ παράλληλα αποκρύπτει αρνητικές πτυχές της εκεί παρουσίας της.

Μεταξύ των σημαντικότερων παραβιάσεων, που καταγράφονται από το *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, είναι οι πολυάριθμες επιθέσεις της τουρκικής Χωροφυλακής εναντίον πολιτών στα σύνορα με τη Συρία.⁹⁹ Σύμφωνα με το συγκεκριμένο οργανισμό, οι επιθέσεις αυτές έχουν οδηγήσει σε τουλάχιστον 474 δολοφονίες αμάχων από την έναρξη του εμφυλίου ως σήμερα.¹⁰⁰ Τέτοιου είδους επιθέσεις που στρέφονται κατά αμάχων με απροκάλυπτο τρόπο,

⁹⁸ Fehim Tastekin, “Turkey touts assassination of top PKK militant as retribution to US”, *Al-Monitor*, 25 Ιουνίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/turkey-touts-assassination-top-pkk-militant-retribution-us>

⁹⁹ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “Turkish military in Syria | Seven children and three women among 20 Syrian civilians killed by Turkish forces in 2021”, 6 Μαΐου 2021, <https://www.syriahr.com/en/215561/>

¹⁰⁰ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, “474 killed so far | Turkish border guard Forces kill one and injure another in Darkush countryside”, 7 Μαΐου 2021, <https://www.syriahr.com/en/215690/>

έχουν συχνά προκαλέσει έντονες αντιδράσεις μεταξύ των κατοίκων της περιοχής του Ιντλίμπ, οδηγώντας κατά διαστήματα σε διαδηλώσεις του τοπικού πληθυσμού και συμπλοκές με μέλη της τουρκικής Χωροφυλακής. Δεν είναι, επίσης, λίγες οι αναφορές σε σοβαρούς τραυματισμούς Σύρων αμάχων που επιχειρούν μάταια να διασχίσουν τα σύνορα προς την Τουρκία, αλλά και οι περιπτώσεις συλλήψεων, απαγωγών, βασανισμών ή κατάσχεσης περιουσιών κατοίκων των περιοχών που τελούν υπό άμεσο ή έμμεσο έλεγχο των τουρκικών δυνάμεων, ιδιαίτερα στο κατεχόμενο Αφρίν.

Παράλληλα, είναι γνωστό ότι η Τουρκία επιδιώκει συστηματικά την αλλαγή της εθνολογικής σύνθεσης των περιοχών που έχει θέσει υπό τον έλεγχό της, προωθώντας την εγκατάσταση Αράβων σουνιτών και Τουρκομάνων, στους οποίους παρέχονται διευκολύνσεις όπως η ανοικοδόμηση οικιστικών μονάδων κ.ά. προς το σκοπό αυτό.¹⁰¹ Συγχρόνως, οι Τ.Ε.Δ. παρεμποδίζουν τον επαναπατρισμό εκτοπισμένων τοπικών πληθυσμών, τις ιδιοκτησίες πολλών εκ των οποίων έχουν κατασχέσει προκειμένου να παραχωρηθούν στους εποίκους ή να τις εκμεταλλευτούν ποικιλοτρόπως. Στο ίδιο πλαίσιο, όπως αναφέρει πρόσφατη έκθεση της ανεξάρτητης *Επιτροπής για τη Διεθνή Θρησκευτική Ελευθερία (USCIRF)*, οι τουρκικές πολιτικές προκαλούν σημαντικό πλήγμα στις θρησκευτικές μειονότητες (Χριστιανοί, Αρμένιοι, Γεζίντι κ.ά.) των εν λόγω περιοχών, καθώς επιδιώκεται η επικράτηση του σουνιτικού μουσουλμανικού στοιχείου έναντι των υπολοίπων.¹⁰² Η περίπτωση του Αφρίν είναι ενδεικτική, καθώς πλήθος κουρδικών οργανώσεων καταγγέλλουν την Άγκυρα για σοβαρές παρεμβάσεις στην πληθυσμιακή σύνθεση της περιοχής, υποστηρίζοντας ότι ενώ πριν την έναρξη της συριακής κρίσης ο κουρδικός πληθυσμός της περιοχής υπολογιζόταν σε περίπου 96%, έπειτα από τρία χρόνια τουρκικής κατοχής το ποσοστό του δεν υπερβαίνει

¹⁰¹ *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, ““Demographic change” in progress | Charity association builds 12 residential units in Afrin”, 14 Μαΐου 2021, <https://www.syriahr.com/en/216208/>

¹⁰² USCIRF, “2021 Annual Report – Syria Chapter”, <https://www.uscifr.gov/sites/default/files/2021-05/Syria%20Chapter%20AR2021.pdf>

πλέον το 20%.¹⁰³ Σύμφωνα, μάλιστα, με πρόσφατες αναφορές, η Τουρκία φαίνεται να στηρίζεται ακόμα και σε εκστρατείες συγκέντρωσης κεφαλαίων μέσω της οργάνωσης *Ditib* που δρα υπό την αιγίδα της *Τουρκικής Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων* (*Diyanet*) στη Γερμανία, προκειμένου να συγχρηματοδοτηθούν οι προσπάθειες αναδιαμόρφωσης της πληθυσμιακής σύνθεσης και του συστηματικού εκτουρκισμού των εδαφών που τελούν υπό κατοχή.¹⁰⁴

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν την εικόνα του πραγματικού προσώπου της τουρκικής κατοχής της βορείου Συρίας, ενώ βρίσκονται σε πλήρη αντίφαση με το αφήγημα που πασχίζει να προβάλει η ηγεσία του Κ.Δ.Α. ενώπιον της διεθνούς κοινότητας. Η πληθώρα των παραβιάσεων σε βάρος του τοπικού πληθυσμού αποκαλύπτει τις αληθινές προθέσεις της Άγκυρας, οι οποίες αποσκοπούν στην εγκαθίδρυση μιας μόνιμης παρουσίας και σφαίρας επιρροής σε μια περιοχή όπου, σύμφωνα με την ίδια, εντοπίζονται ζωτικής σημασίας συμφέροντα για την Άγκυρα, λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας και της παρουσίας του κουρδικού στοιχείου, το οποίο εκλαμβάνεται ως απειλή για την εθνική ασφάλεια της χώρας. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι εν λόγω τακτικές που υιοθετούνται από τις τουρκικές αρχές επίσης αντιφάσκουν με τη ρητορική και τις υποδείξεις της Άγκυρας προς τα ευρωπαϊκά κράτη, και ιδιαίτερα την Ελλάδα, στην οποία συχνά απευθύνει κατηγορίες για «απάνθρωπη μεταχείριση» προσφύγων και μεταναστών, παράνομες επαναπροωθήσεις κ.ο.κ., ενώ την ίδια στιγμή προβαίνει σε κατάφωρες παραβιάσεις δικαιωμάτων πληθυσμών όχι μόνο εντός της Συρίας αλλά και σε βάρος προσφύγων που διαμένουν στην ίδια την Τουρκία.

¹⁰³ K24, “Kurds becoming a minority in Kurdish region of Afrin: Statement”, 30 Μαΐου 2021, <https://www.kurdistan24.net/en/story/24618-Kurds-becoming-a-minority-in-Kurdish-region-of-Afrin:-Statement>

¹⁰⁴ Alfred Hackensberger, “Wie ein deutscher Verein Erdogans Grobmachtfantasien mitfinanziert”, *Die Welt*, 16 Ιουνίου 2021, <https://www.welt.de/politik/ausland/plus231847459/Nordsyrien-Wie-ein-deutscher-Verein-Erdogans-Grossmachtfantasien-mitfinanziert.html>

3.1.2. Σχέσεις με Ιράκ: στρατιωτική επιχείρηση στο βορρά

Η διπλή τουρκική επιχείρηση στο βόρειο Ιράκ, η οποία ξεκίνησε στις 23 Απριλίου, συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του διμήνου Μαΐου-Ιουνίου. Οι εναέριες και επίγειες επιθέσεις των Τ.Ε.Δ. εναντίον του Εργατικού Κόμματος Κουρδιστάν (Ε.Κ.Κ) και του Κ.Σ.Κ. επικεντρώθηκαν κυρίως στην περιοχή του Νταχούκ, η οποία συνορεύει με την Τουρκία, και ιδιαίτερα στις περιοχές Μετίνα και Αβασίν-Μπασιάν. Σύμφωνα με τον υπουργό Εσωτερικών Σουλεϊμάν Σοϊλού, η Τουρκία θα δημιουργήσει μια νέα βάση στην ορεινή περιοχή της Μετίνα, η οποία θεωρείται ως στρατηγικής σημασίας για την επιτήρηση των όρων Qandil κοντά στη συνοριακή περιοχή Ιράν-Ιράκ, όπου εκτιμάται ότι εντοπίζονται τα επιχειρησιακά κέντρα του Ε.Κ.Κ..¹⁰⁵ Είναι γνωστό ότι η Τουρκία διατηρεί περισσότερους από 5.000 στρατιώτες στο βόρειο Ιράκ, όπου έχει ήδη εγκαθιδρύσει δεκάδες βάσεις και παρατηρητήρια με το πρόσχημα της καταπολέμησης της απειλής που συνιστά το Ε.Κ.Κ. για την εθνική της ασφάλεια.

Στο βόρειο Ιράκ, η Τουρκία ακολουθεί μια στρατηγική περικύκλωσης των θέσεων του Ε.Κ.Κ., προκειμένου να αποκόψει μελλοντική διασύνδεσή τους με την αυτοανακηρυχθείσα αυτόνομη κουρδική περιοχή της βορειοανατολικής Συρίας. Παράλληλα, με στόχο να κάμψει τις αντιδράσεις εκ μέρους των κρατών εντός των οποίων επεμβαίνει, η Τουρκία επιμένει ότι οι διασυνοριακές επιχειρήσεις που διεξάγει δεν συνεπάγονται την έλλειψη σεβασμού προς την εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία των γειτονικών κρατών, αντιθέτως έχουν ως μοναδικό σκοπό την προάσπιση της τουρκικής εθνικής ασφάλειας.¹⁰⁶ Ας σημειωθεί ότι επιθέσεις όπως εκείνες με Μη Επανδρωμένα Αεροσκάφη (Μ.Ε.Α.) στις επαρχίες Σιρνάκ,

¹⁰⁵ Amberin Zaman, "Turkey to establish new military base in Iraqi Kurdistan", *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/turkey-establish-new-military-base-iraqi-kurdistan>

¹⁰⁶ *Daily Sabah*, "Turkey's only goal in northern Iraq is to eradicate PKK, Akar says", 5 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/turkeys-only-goal-in-northern-iraq-is-to-eradicate-pkk-akar-says>

Ντιγιάρμπακιρ και Μπατμάν που έλαβαν χώρα στα τέλη Μαΐου¹⁰⁷ -ανεξαρτήτως της αποτελεσματικότητάς τους ή μη στην πρόκληση σημαντικού κόστους εναντίον τουρκικών στόχων- συμβάλλουν στην ενίσχυση του πάγιου αφηγήματος της Άγκυρας, ότι βάλλεται από εσωτερικές και εξωτερικές απειλές που χρήζουν ανάληψης στρατιωτικής δράσης και εκτός των συνόρων, το οποίο προβάλλει ως νομιμοποιητική βάση για τις επεμβάσεις που πραγματοποιεί στη Συρία και το Ιράκ.

Πέραν των άμεσων επιθέσεων σε βάρος στόχων του Ε.Κ.Κ. στο βόρειο Ιράκ, όμως, η στρατηγική της Τουρκίας συνδυάζει και στοιχεία έμμεσης προσέγγισης, ώστε να ενισχύσει αλλά και να προβάλει την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεών της σε εσωτερικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Για το σκοπό αυτό αξιοποιούνται υβριδικά μέσα και απειλές εναντίον όχι μόνο του Ε.Κ.Κ. αλλά και του τοπικού κουρδικού πληθυσμού, τον οποίο επιχειρεί να τρομοκρατήσει, έτσι ώστε να διαρραγούν οι επαφές που ενδεχομένως διατηρεί με μαχητές της οργάνωσης. Μεταξύ των κυριότερων εργαλείων που αξιοποιεί η Άγκυρα συγκαταλέγεται η χρήση προπαγάνδας στα φιλοκυβερνητικά μέσα, όπου προβάλλονται οι επιτυχίες των Τ.Ε.Δ. στο στρατιωτικό πεδίο, αλλά και η πρόοδος που σημειώνεται στις προσπάθειες «καταπολέμησης της τρομοκρατίας», με συνεχείς αναφορές στην εξουδετέρωση στόχων, την κατάσχεση εξοπλισμού κ.ά..¹⁰⁸ Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην εξουδετέρωση υψηλόβαθμων στελεχών της οργάνωσης, που παρουσιάζεται ως σημαντική νίκη για τις Τ.Ε.Δ., τόσο στο εσωτερικό, όπου η ηγεσία αναζητά τρόπους αύξησης της φθίνουσας δημοτικότητάς της, όσο και στο εξωτερικό, όπου επιδιώκει να προβάλει την υπεροχή των τουρκικών δυνάμεων.¹⁰⁹ Καταλυτικός ως προς τα παραπάνω είναι ο ρόλος του τεχνολογικού εξοπλισμού που χρησιμοποιεί η Τουρκία, που της επιτρέπει να

¹⁰⁷ *Arab News*, “Turkey blames PKK for drone attack that shuts airport in Kurdish region”, 25 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/security-forces-foil-pkks-model-plane-terror-attack-in-se-turkey>

¹⁰⁸ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Pençe-Yıldırım Operasyonu Kapsamında Bir Mağarada Çok Sayıda Silah ve Mühimmat Ele Geçirildi”, 6 Ιουνίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/562021-08317>

¹⁰⁹ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “İşte Terörist Sofi Nurettin’in Etkisiz Hâle Getirilme Anları”, 18 Μαΐου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1852021-04853>

καταγράφει και να δημοσιεύει τους τρόπους καταδίωξης των εν λόγω μαχητών. Παράλληλα, η χρήση των Μ.Ε.Α. περιορίζει σημαντικά τον αριθμό των θυμάτων μεταξύ των αμάχων, όπως και το επιχειρησιακό κόστος, επιτρέποντας στις Τ.Ε.Δ. να συνεχίζουν επί μακρόν τις επιχειρήσεις τους.

Η τουρκική στρατιωτική παρουσία στην περιοχή του βορείου Ιράκ διευκολύνεται σε μεγάλο βαθμό από τις στενές σχέσεις που έχει αναπτύξει η Άγκυρα με την Κουρδική Αυτόνομη Περιοχή (Κ.Α.Π.) την τελευταία δεκαετία και δη με το Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (Δ.Κ.Κ.). Η Κ.Α.Π. έχει προάγει - όπου αυτό είναι εφικτό- τη συνεννόηση με την Τουρκία, εκτιμώντας ότι μπορεί να αποτελέσει πυλώνα της αποτρεπτικής στρατηγικής της εναντίον των προσπάθειών της ομοσπονδιακής κυβέρνησης του Ιράκ να επεκτείνει τον έλεγχό της στο ιρακινό Κουρδιστάν. Μάλιστα, υπάρχουν ενδείξεις ότι η Κουρδική Περιφερειακή Κυβέρνηση παρέχει πληροφόρηση και υλικοτεχνική υποστήριξη στις επιχειρήσεις της Άγκυρας. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται στην επίσημη στάση της Κ.Α.Π. έναντι του Ε.Κ.Κ., το οποίο κατηγορεί ότι ευθύνεται για την παρουσία της Τουρκίας στο έδαφος του βορείου Ιράκ, υιοθετώντας εμμέσως το τουρκικό αφήγημα περί υπαρκτής απειλής στα σύνορα με την Τουρκία, που επιτάσσει την ανάληψη στρατιωτικής δράσης.¹¹⁰ Σημειώνεται, άλλωστε, ότι παρά την κοινή κουρδική τους ταυτότητα, οι έντονες ιδεολογικές διαφορές ανάμεσα στο Ε.Κ.Κ. και το Δ.Κ.Κ. δεν ευνοούν ιδιαίτερα την μεταξύ τους σύμπραξη. Η Τουρκία, από την πλευρά της, επιχειρεί να επωφεληθεί από τις συγκεκριμένες διαφορές, ακολουθώντας μια προσέγγιση κατατριβής φυσικών συμμάχων, με στόχο να αποδυναμώσει και να διασπάσει τους κυρίαρχους παίκτες, ούτως ώστε να αναδειχθεί στον πλέον ισχυρό δρώντα στην περιοχή. Γι' αυτό και αξιοποιεί κατά το μέγιστο συγκρούσεις που εκδηλώνονται ανάμεσα σε μαχητές του Ε.Κ.Κ. και μέλη των δυνάμεων ασφαλείας της Κ.Α.Π. (Πεσμεργκά), αποσκοπώντας έτσι να διευρύνει το υφιστάμενο χάσμα.

¹¹⁰ *Ahval*, "PKK is dragging Turkey further into northern Iraq - ex-commander", 11 Μαΐου 2021, <https://ahvalnews.com/turkey-pkk/pkk-dragging-turkey-further-northern-iraq-ex-commander>

Την αντίθεσή της στην παρουσία των Τ.Ε.Δ. στο βόρειο Ιράκ έχει επανειλημμένα εκφράσει και η ομοσπονδιακή κυβέρνηση της Βαγδάτης. Στις αρχές Μαΐου, το Ιρακινό Υπουργείο Εξωτερικών κάλεσε τον προσωρινό απεσταλμένο της Τουρκίας στο Ιράκ, παραδίδοντάς του διακοίνωση για την επίσκεψη των Χουλουσί Ακάρ, Γιασάρ Γκιουλέρ και Ουμίτ Ντουντάρ σε στρατιωτική βάση στην περιοχή, χωρίς να έχει προηγηθεί συντονισμός με τις ιρακινές αρχές, για τις συνεχιζόμενες «παράνομες» επιχειρήσεις, καθώς και τα σχέδια για εγκαθίδρυση νέας τουρκικής βάσης στο βόρειο Ιράκ.¹¹¹ Ωστόσο, οι δυνατότητες του Ιράκ να προβάλει ισχυρή αντίσταση στις τουρκικές επιχειρήσεις κρίνονται περιορισμένες, όπως καταδεικνύουν και οι μετριοπαθείς αντιδράσεις των ιρακινών αρχών, που έχουν ως στόχο να διαφυλάξουν ένα καλό κλίμα στις σχέσεις με την Άγκυρα.¹¹²

Η αδύναμη αποτρεπτική ισχύς της Βαγδάτης έχει επιτρέψει την εκτεταμένη διείσδυση των τουρκικών δυνάμεων εντός της επικράτειας του Ιράκ. Στη διάρκεια του Ιουνίου, οι Τ.Ε.Δ. επιτέθηκαν στον προσφυγικό καταυλισμό Μαχμούρ, 180 χλμ. από τα τουρκικά σύνορα, με την πρόφαση ότι αποτελεί «χώρο ανατροφής τρομοκρατών».¹¹³ Τέτοιες επιθέσεις δημιουργούν προηγούμενο για νέες επιχειρήσεις σε περιοχές του Ιράκ που απέχουν σημαντικά από τα τουρκικά σύνορα. Όπως έχει επανειλημμένα διακηρύξει η Τουρκία, επόμενος πιθανός στόχος είναι η Σίντζαρ στα ανατολικά του Ιράκ, όπου η Άγκυρα ισχυρίζεται ότι η Βαγδάτη δεν εφαρμόζει την ομώνυμη Συμφωνία του περασμένου Οκτωβρίου που προβλέπει απομάκρυνση του Ε.Κ.Κ. από την περιοχή.

¹¹¹ *Ιρακινό Υπουργείο Εξωτερικών*, “The Ministry of Foreign Affairs Summons Chargé D’ Affairs of the Turkish Embassy in Baghdad”, 3 Μαΐου 2021, <http://www.mofa.gov.iq/2021/05/?p=22843>

¹¹² Amberin Zaman, “Iraq scolds Turkey over latest anti-PKK offensive in Iraqi Kurdistan”, *Al-Monitor*, 4 Μαΐου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/iraq-scolds-turkey-over-latest-anti-pkk-offensive-iraqi-kurdistan>

¹¹³ Ο καταυλισμός του Μαχμούρ στεγάζει περίπου 12.000 Κούρδους, πολλοί εκ των οποίων μετεγκαταστάθηκαν εκεί από την Τουρκία στη δεκαετία του 1990. Βλ. Diego Cupolo, “Turkish attack near Makhmour camp extends anti-PKK operations deeper into Iraq”, *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/turkish-attack-near-makhmour-camp-extends-anti-pkk-operations-deeper-iraq#ixzz6x8mtnnZq>

Τις έντονες αντιδράσεις της Αρμπίλ και της Βαγδάτης έχουν προκαλέσει, επίσης, οι πρακτικές που ακολουθούν οι τουρκικές δυνάμεις στα ιρακινά εδάφη, και ιδιαίτερα η συστηματική αποψίλωση των δασών και η εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου της χώρας, με σκοπό αφενός το κέρδος που αποκομίζουν οι τουρκικές εταιρείες στις οποίες πωλούνται, αφετέρου τη διάνοιξη δρόμων διασύνδεσης των τουρκικών παρατηρητηρίων και βάσεων που έχουν εγκαθιδρυθεί στην περιοχή.¹¹⁴ Παράλληλα, οι συνεχείς επιθέσεις των Τ.Ε.Δ. έχουν προκαλέσει την εκκένωση μεγάλου αριθμού χωριών του βορείου Ιράκ. Αντίστοιχες πρακτικές εκ μέρους των τουρκικών δυνάμεων έχουν παρατηρηθεί και σε άλλες περιοχές που τελούν υπό την κατοχή τους (βόρειος Συρία, κατεχόμενα εδάφη της Κύπρου), οδηγώντας σε σοβαρή υποβάθμιση των εδαφών αυτών. Παράλληλα, μαρτυρούν τον απώτερο στόχο της στρατηγικής της Άγκυρας απέναντι στις συγκεκριμένες περιοχές, ο οποίος δεν είναι άλλος από την εδραίωση μόνιμης παρουσίας και ελέγχου εκτός των συνόρων της.

3.1.3. Το 2^ο Συνέδριο της Λιβύης και η στάση της Τουρκίας

Στις 23 Ιουνίου έλαβε χώρα στο Βερολίνο της Γερμανίας το 2^ο Συνέδριο για τη Λιβύη. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε κατόπιν πρόσκλησης του Γερμανού υπουργού Εξωτερικών Χάικο Μάας και του γενικού γραμματέα (γ.γ.) του Ο.Η.Ε. Αντόνιο Γκουτιέρρες, ενάμιση χρόνο μετά την πραγματοποίηση του 1^{ου} Συνεδρίου του Βερολίνου για τη Λιβύη. Σε αυτό το Συνέδριο συμμετείχαν εκπρόσωποι από 20 κράτη και 4 διεθνείς οργανισμούς, μεταξύ αυτών και της προσωρινής κυβέρνησης της Λιβύης οι οποίοι πλέον συνδιαλέγονται ως ισότιμα μέρη στις συζητήσεις. Τα κεντρικά ζητήματα συζήτησης ήταν η εφαρμογή του οδικού χάρτη του *Λιβυκού Φόρουμ Πολιτικού Διαλόγου* και η πλήρης εφαρμογή της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός του Οκτωβρίου 2020.¹¹⁵ Τα συμπεράσματα του Συνεδρίου

¹¹⁴ Fehim Tastekin, “Massive Turkey-led logging in Iraqi Kurdistan causes outcry”, *Al-Monitor*, 11 Ιουνίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/massive-turkey-led-logging-iraqi-kurdistan-causes-outcry>

¹¹⁵ Υπουργείο Εξωτερικών Γερμανίας, “Second Berlin Conference on Libya: New phase for peace in Libya”, 23 Ιουνίου 2021, <https://www.auswaertiges->

καταγράφησαν σε ένα κείμενο 58 σημείων, που καλύπτουν θεματικές όπως η πολιτική διαδικασία στη Λιβύη, ασφάλεια, οικονομικές και χρηματοοικονομικές μεταρρυθμίσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα¹¹⁶.

Τα σημαντικότερα εξ αυτών των σημείων είναι τα εξής:

- Αναγνώριση της ανάγκης οι εκλογές του Δεκεμβρίου να πραγματοποιηθούν δίχως εμπόδια.
- Αναγνώριση της ανάγκης αποχώρησης όλων των ξένων δυνάμεων και μισθοφόρων από τη χώρα δίχως καθυστέρηση. Σε αυτό το σημείο, το έγγραφο αναγνωρίζει πως η Τουρκία εισήγαγε μια επιφύλαξη. Παρότι δε δίνονται περαιτέρω διευκρινίσεις επί της τουρκικής επιφύλαξης, αυτή ενδεχομένως να αφορά την παρουσία των τουρκικών στρατευμάτων στη Λιβύη, όπου η Άγκυρα θεωρεί πως βρίσκονται νόμιμα στη χώρα κατόπιν διμερούς συμφωνίας με την κυβέρνηση της Λιβύης (Μνημόνιο Αμυντικής Συνεργασίας του 2019). Το συγκεκριμένο ζήτημα είχε αποτελέσει και σημείο διαφωνίας ανάμεσα στον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου και της Λίβυας υπουργού Εξωτερικών Νάιλα αλ Μανγκούς, στην κοινή συνέντευξη Τύπου των δύο υπουργών κατά την επίσκεψη του πρώτου στη Λιβύη στις 3 Μαΐου, καθώς η Άγκυρα δεν επιθυμεί τα τουρκικά στρατεύματα να συγχέονται με τους μισθοφόρους που δραστηριοποιούνται στη Λιβύη.¹¹⁷
- Επανεπιβεβαίωση της δέσμευσης των κρατών που συμμετείχαν για αποφυγή της παρέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα της Λιβύης.
- Έκκληση προς τις αρχές της Λιβύης να λάβουν μέτρα για την ενοποίηση της χώρας και την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών του Δεκεμβρίου 2021.

amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/libyen-node/second-conference-libya/2467486

¹¹⁶ *Second Berlin Conference on Libya*, 23 Ιουνίου 2021, https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/2021_berlin_2_conclusions_final_-_eng.pdf

¹¹⁷ *Ahval*, “Libyan foreign minister calls on Turkey to withdraw mercenaries”, 3 Μαΐου 2021, <https://ahvalnews.com/libya-turkey/libyan-foreign-minister-calls-turkey-withdraw-mercenaries>

- Δέσμευση και υποστήριξη του αποτελέσματος της πολιτικής διαδικασίας στη χώρα.
- Έκκληση για πλήρη συμμόρφωση με και εφαρμογή των κυρώσεων του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε. κατά των δρώντων που παραβιάζουν το εμπάργκο όπλων ή την κατάπαυση του πυρός ή το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο ή υπονομεύουν την πολιτική διαδικασία στη χώρα ή απειλούν την ειρήνη, σταθερότητα και ασφάλεια της Λιβύης.
- Στήριξη της Λιβύης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας
- Στήριξη για την αποκατάσταση της ενότητας και της ακεραιότητας της Κεντρικής Τράπεζας της Λιβύης και της λειτουργίας των τραπεζικών υπηρεσιών της χώρας.
- Δέσμευση για υποστήριξη των λιβυκών αρχών για την ανάπτυξη μιας συνεκτικής προσέγγισης στο ζήτημα της μετανάστευσης στη βάση του διεθνούς δικαίου.

Οι συμμετέχοντες του συνεδρίου αναγνώρισαν τη βελτίωση της κατάστασης κατά την τρέχουσα περίοδο συγκριτικά με τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη διεξαγωγή του 1^{ου} Συνεδρίου του Βερολίνου. Παρόλ' αυτά, τα συμπεράσματα του Συνεδρίου αποτελούν περισσότερο κατευθυντήριες γραμμές και αρχές πάνω στις οποίες θα κινηθούν οι συμβαλλομένοι παρά ουσιαστικά μέτρα για την επίλυση των προβλημάτων της Λιβύης, μιας και δεν προβλέπονται σχετικοί μηχανισμοί για την επίτευξη των επιθυμητών στόχων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ζήτημα της αποχώρησης των ξένων δυνάμεων και μισθοφόρων. Οι συμμετέχοντες στο συνέδριο αναγνώρισαν τον απαραίτητο χαρακτήρα της αποχώρησης των ξένων δυνάμεων από το έδαφος της Λιβύης. Εντούτοις, το συγκεκριμένο ζήτημα είχε θεωρηθεί αναγκαίο και κατά το παρελθόν, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί αντικείμενο διαφωνιών μεταξύ των συμβαλλομένων. Αυτό συμβαίνει καθώς οι ξένες δυνάμεις με συμφέροντα στην περιοχή χαρακτηρίζονται από τη μεταξύ τους δυσπιστία, η οποία ήταν εμφανής και παλαιότερα, όταν η τρίμηνη προθεσμία αποχώρησης ξένων δυνάμεων από τη χώρα αγνοήθηκε.

Ένα ακόμα παράδειγμα που δημιουργεί δυσπιστία για την πλήρη εφαρμογή των 58 σημείων του Συνεδρίου αποτελεί το ζήτημα της τήρησης του εμπάργκο όπλων. Σύμφωνα με την έκθεση του πάνελ εμπειρογνομόνων του Ο.Η.Ε. για τη Λιβύη, που δημοσιεύτηκε τον Μάρτιο του 2021, το καθεστώς των κυρώσεων κρίθηκε αναποτελεσματικό, καθώς κάποιοι εμπλεκόμενοι δρώντες, όπως για παράδειγμα η Τουρκία, αγνόησαν τις κυρώσεις και παραβίασαν το εμπάργκο όπλων στη χώρα.¹¹⁸ Επομένως, το στοιχείο που απουσιάζει για την πλήρη εφαρμογή των σημείων του Συνεδρίου δεν είναι οι αρχές και οι κατευθύνσεις, αλλά η ουσιαστική επιθυμία δέσμευσης σε αυτές και οι μηχανισμοί που θα διασφαλίζουν την τήρηση των κυρώσεων.

3.1.4. Σχέσεις με το Ισραήλ

3.1.4.1. Η κρίση μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων

Στις 6 Μαΐου πραγματοποιήθηκαν διαδηλώσεις από τους Παλαιστίνιους με αφορμή την επικείμενη έξωση 4 οικογενειών Παλαιστινίων από τις οικείες τους στην περιοχή της Sheikh Jarrah στην ανατολική Ιερουσαλήμ από τις ισραηλινές αρχές. Οι εντάσεις και τα επεισόδια μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων κλιμακώνονται την επόμενη μέρα, με τις αρχές του Ισραήλ να εισέρχονται στο τεμένος al-Aqsa και να διακόπτουν μια προσευχή Παλαιστινίων, σε ένα επεισόδιο που επέφερε τραυματίες και για τις δύο πλευρές.¹¹⁹ Από εκείνη τη στιγμή η βία μεταξύ των δύο πλευρών κλιμακώθηκε σε επίπεδα εμπόλεμης σύρραξης στη Γάζα ανάμεσα στο Ισραήλ και τη Χαμάς. Στις 21 Μαΐου, έπειτα και από τη διαμεσολάβηση της Αιγύπτου, συμφωνήθηκε κατάπαυση πυρός, με τις

¹¹⁸ Συμβούλιο Ασφάλειας των Ηνωμένων Εθνών, “Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council”, S/2021/229, 8 Μαρτίου 2021.

¹¹⁹ *Times of Israel*, “Police burst into Temple Mount compound as hundreds riot after Ramadan prayers”, 7 Μαΐου 2021, <https://web.archive.org/web/20210507183924/https://www.timesofisrael.com/police-burst-into-temple-mount-compound-as-hundreds-riot-after-ramadan-prayers/>

ανθρώπινες απώλειες να υπολογίζονται σε 243 Παλαιστίνιους και 12 Ισραηλινούς¹²⁰.

Η στάση που τήρησε η Τουρκία κατά τη διάρκεια των εκθροπραξιών μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή υπό το πρίσμα των 3 επιπέδων ανάλυσης του Kenneth Waltz: ατομικό (ηγεσία), εθνικό (κρατικός μηχανισμός και κοινωνία πολιτών) και διεθνές (αλληλεπιδράσεις με τους δρώντες στο διεθνές σύστημα).¹²¹ Σε επίπεδο ηγεσίας, ο Ρ.Τ. Έρντογαν επιχείρησε να δράξει την ευκαιρία για να προωθήσει την αυτο-εικόνα τόσο του ίδιου όσο και της Τουρκίας ως προστάτιδα δύναμη των Παλαιστινίων και κατ' επέκταση του μουσουλμανικού κόσμου. Ο Έρντογαν υπενθύμιζε, σε αυτό το διάστημα, το έντονο φραστικό επεισόδιο που είχε το 2009 στο Νταβός με τον τότε Πρόεδρο του Ισραήλ Σιμόν Πέρες, σε μια προσπάθεια να αναδείξει τόσο την πρόθεση της τουρκικής ηγεσίας, όσο και τη δυνατότητα να συγκρουστεί με το Ισραήλ για την προστασία των Παλαιστινίων¹²². Επιπρόσθετα, οι δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου συνεχώς καταδίκασαν τις ενέργειες του Ισραήλ, το οποίο συχνά κατονόμαζε ως «κράτος τρομοκρατή» (terror-state),¹²³ και επαναλάμβαναν τη στήριξη της Τουρκίας προς τους Παλαιστίνιους.¹²⁴

Σε εθνικό επίπεδο, τόσο οι κρατικοί όσο και οι μη κρατικοί δρώντες υπήρξαν αρκετά δραστήριοι και κινητοποιήθηκαν με αφορμή την κρίση στη Γάζα. Στελέχη της κυβέρνησης συνεχώς σε δηλώσεις τους καταδίκασαν τις ενέργειες των Ισραηλινών δυνάμεων και προέβαλλαν τη στήριξή τους προς τον Παλαιστινιακό

¹²⁰ BBC, "Israel-Gaza ceasefire holds despite Jerusalem clash", 21 Μαΐου 2021, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-57195537>

¹²¹ Kenneth Waltz, *Ο άνθρωπος, το κράτος και ο πόλεμος*. (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

¹²² Πρακτορείο Ανατολή, "Turkey will continue raising its voice against oppression: President", 19 Μαΐου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-will-continue-raising-its-voice-against-oppression-president/2247369>

¹²³ Reuters, "Turkey's Erdogan calls Israel 'terror state' over Palestinian clashes at Al-Aqsa", 8 Μαΐου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-accuses-israel-terror-over-palestinian-clashes-al-aqsa-2021-05-08/>

¹²⁴ Daily Sabah, "Turkey will continue to support Palestine, Erdoğan says", 21 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-will-continue-to-support-palestine-erdogan-says>

λαό, με το αφήγημα του «απαρτχάιντ» να χρησιμοποιείται συχνά για την περιγραφή του Ισραήλ και της κυβέρνησης Νετανιάχου.¹²⁵ Το υπουργείο Εξωτερικών κατά το διάστημα 6–21 Μαΐου, όπου και συμφωνήθηκε η κατάπαυση του πυρός, προχώρησε στην έκδοση 7 ανακοινώσεων, καταδικάζοντας το Ισραήλ και επαναλαμβάνοντας την αλληλεγγύη της Τουρκίας προς την Παλαιστίνη. Στις 10 Μαΐου η τουρκική Εθνοσυνέλευση προχωρά στην ομόφωνη καταδίκη του Ισραήλ.¹²⁶ Επιπρόσθετα, τόσο σύσσωμη η αντιπολίτευση όσο και οι ίδιοι οι Τούρκοι πολίτες εξέφρασαν την αλληλεγγύη τους προς τους Παλαιστινίους, μέσα από μια σειρά διαδηλώσεων¹²⁷ και κινήσεων συμβολισμού όπως η ανάρτηση της παλαιστινιακής σημαίας.¹²⁸ Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και στις προτάσεις του αξιωματικού (ε.α.) του Τουρκικού Ναυτικού και εμπνευστή του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας», Τζιχάτ Γιαϊτζί. Ο Γιαϊτζί σε συνέντευξή του στην φιλοκυβερνητική εφημερίδα *Yeni Şafak* ανέλυσε την πρότασή του για την υπογραφή διμερούς συμφωνίας ανάμεσα στην Τουρκία και την Παλαιστίνη με σκοπό την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών τους, στα πρότυπα του παράνομου τουρκολιβυκού μνημονίου, που είχε υπογραφεί το 2019.¹²⁹

¹²⁵ *Duvar*, “Turkey calls on Islamic world to stop 'apartheid Israel's heinous, cruel attacks'”, 10 Μαΐου 2021, <https://www.duvarenglish.com/turkey-calls-on-islamic-world-to-stop-apartheid-israels-heinous-cruel-attacks-news-57427>

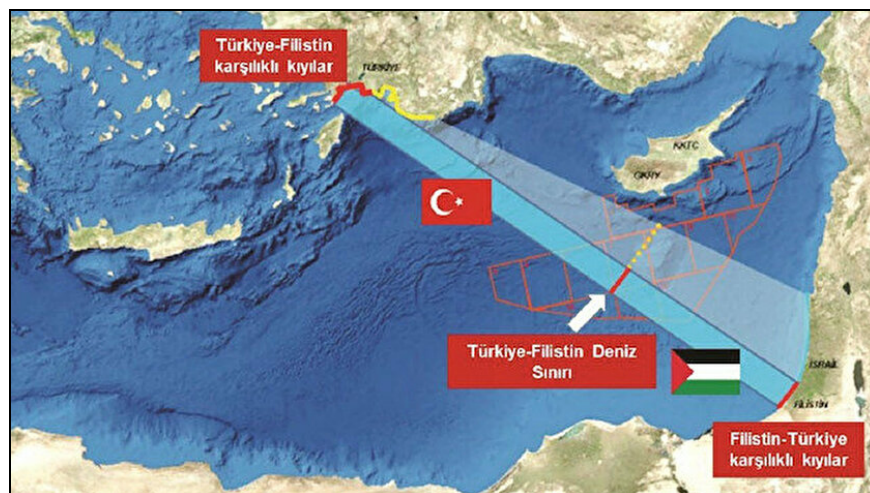
¹²⁶ *Πρακτορείο Ανατολή*, “Turkish parliament condemns Israel's attacks on Al-Aqsa”, 10 Μαΐου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkish-parliament-condemns-israels-attacks-on-al-aqsa/2236229>

¹²⁷ *Daily Sabah*, “Turkish people protest Israeli aggression against Palestinians”, 19 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-people-protest-israeli-aggression-against-palestinians>

¹²⁸ Λογαριασμός Ragip Soylu στο τουίτερ, 18 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/ragipsoylu/status/1394643181032071169>

¹²⁹ *Kıymet Sezer*, “Filistin'e Libya modeli: Deniz yetki anlaşması dengeleri değiştirebilir”, *Yeni Şafak*, 17 Μαΐου 2021, <https://www.yenisafak.com/gundem/filistine-libya-modeli-deniz-yetki-anlasmasi-dengeleri-degistirebilir-3633614>

Χάρτης 1. Το «Λιβυκό μοντέλο» για την οριοθέτηση τουρκοπαλαιστινιακών θαλάσσιων ζωνών



Πηγή: *Yeni Şafak*, 17 Μαΐου 2021.

Η συγκεκριμένη πρόταση είχε παρουσιαστεί ξανά από τον Γιαϊτζί το Σεπτέμβριο του 2020 σε εκπομπή του δικτύου *Haber Turk*.¹³⁰ Σύμφωνα με τον Γιαϊτζί, μια συμφωνία σαν αυτή που προτείνει, θα επιφέρει οφέλη όπως η ενίσχυση της διεθνούς προσωπικότητας της Παλαιστίνης, και η ενίσχυση των τουρκικών θέσεων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.¹³¹ Παρότι δε φάνηκε να υπάρχει επίσημη αντίδραση στην πρόταση του Γιαϊτζί, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη πως παρόμοια προσέγγιση είχε υιοθετηθεί και στην προσέγγιση της Τουρκίας με τη Λιβύη για την υπογραφή του παράνομου Μνημονίου οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών το 2019, καθώς και εκείνη η συμφωνία είχε ξεκινήσει ως έμπνευση του Γιαϊτζί σε άρθρο του το 2011.¹³² Μια τέτοια πρόταση όπως διακρίνεται και στο χάρτη 1, αγνοεί πλήρως και παραβιάζει τα δικαιώματα της κυπριακής Α.Ο.Ζ..

Η δράση και η κινητοποίηση της Τουρκίας υπήρξε έντονη και σε διμερές αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Αρχικά, η Άγκυρα επέλεξε να διακόψει τις διαδικασίες

¹³⁰ *Haber Turk*, “Cihat Yaycı'dan flaş Doğu Akdeniz açıklaması: "Türkiye'nin 572 yıllık ihtiyacını karşılar", 15 Σεπτεμβρίου 2020, <https://www.haberturk.com/cihat-yayci-dan-flas-dogu-akdeniz-aciklamasi-turkiye-nin-572-yillik-ihtiyacini-karsilar-2803584>

¹³¹ Kıymet Sezer, ό.π.

¹³² YAYCI Cihat, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’ nın Rolü ve Etkisi”, *Güvenlik Stratejileri*, 2(7), 2011, σελ.17-41. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/84509>

επαναπροσέγγισης με το Ισραήλ, οι οποίες μέχρι τότε πραγματοποιούνταν στα χαμηλότερα κλιμάκια της διπλωματίας. Μάλιστα, η Άγκυρα απέσυρε την πρόσκλησή της προς τον τότε Ισραηλινό υπουργό Ενέργειας, Yuval Steinitz, για να επισκεφθεί την Τουρκία, λόγω της κρίσης στη Γάζα.¹³³ Παράλληλα, οι κινήσεις της Άγκυρας επιδίωκαν να υπονομεύσουν το Ισραήλ. Χαρακτηριστικές ήταν οι προτάσεις της τουρκικής ηγεσίας τόσο για την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης για την κατάπαυση του πυρός και την αποκατάσταση της τάξης στην περιοχή όσο και για τη δημιουργία μιας τριμερούς επιτροπής αποτελούμενης από εκπροσώπους των θρησκειών του Χριστιανισμού, του Ισλάμ και του Ιουδαϊσμού,¹³⁴ προσδίδοντας θρησκευτικό πρόσημο στις προτεινόμενες λύσεις.

Σε διεθνές επίπεδο η Άγκυρα προσπάθησε να συσπειρώσει τις χώρες του Μουσουλμανικού κόσμου κατά του Ισραήλ και να αποδυναμώσει τη διεθνή του θέση δια της δημιουργίας τριγμών στην προσέγγισή του με κράτη όπως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (Η.Α.Ε.). Για αυτούς τους σκοπούς, τα στελέχη της τουρκικής κυβέρνησης είχαν συχνή επαφή με τους ομολόγους τους από το εξωτερικό. Χαρακτηριστικό είναι το στοιχείο πως ο αριθμός των επαφών του Έρντογαν με ηγέτες κρατών και κυβερνήσεων κατά την πρώτη εβδομάδα της κρίσης ξεπέρασε τις 20.¹³⁵ Πέραν αυτού, αυτές οι κινήσεις σκόπευαν να αναδείξουν την Τουρκία ως ηγέτιδα δύναμη στο μουσουλμανικό κόσμο. Σε αυτό το πλαίσιο, η τουρκική ηγεσία δε δίστασε να ανεβάσει τους τόνους με τρίτες χώρες όπως οι Η.Π.Α. και η Αυστρία για τη στάση που τήρησαν στην κρίση. Οι πρώτες προχώρησαν στην επικύρωση συμφωνίας πώλησης στρατιωτικού εξοπλισμού προς το Ισραήλ, γεγονός που αποτέλεσε αφορμή για τον Τούρκο Πρόεδρο ώστε να κατηγορήσει σε υψηλούς τόνους τον Πρόεδρο Μπάιντεν λέγοντας πως «έχει

¹³³ *Middle East Eye*, "Turkey withdraws invitation to Israeli energy minister over attacks on Palestinians", 11 Μαΐου 2021, <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-withdraws-invitation-israeli-minister-attacks-palestinians>

¹³⁴ *Daily Sabah*, "Erdogan proposes new administration for Jerusalem", 17 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/erdogan-proposes-new-administration-for-jerusalem>

¹³⁵ *Πρακτορείο Ανατολή*, "Erdogan's diplomacy traffic intensifies to end Israeli attacks on Palestinians", 14 Μαΐου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/world/erdogans-diplomacy-traffic-intensifies-to-end-israeli-attacks-on-palestinians/2241093>

ματωμένα χέρια».¹³⁶ Το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών αντέδρασε στις κατηγορίες του Έρντογαν, κατηγορώντας τον για αντι-σημιτισμό και περαιτέρω όξυνση των εντάσεων, προτρέποντάς τον να συμβάλλει στην ειρηνική επίλυση της ένοπλης σύρραξης.¹³⁷ Τους ισχυρισμούς της Ουάσιγκτον προσπάθησαν να αντικρούσουν τόσο το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών¹³⁸ όσο και ο σύμβουλος του Τούρκου Προέδρου, Ιμπραήμ Καλίν,¹³⁹ προκειμένου να υπερασπιστούν τον Τούρκο Πρόεδρο.

Ο Τούρκος Πρόεδρος σε ομιλία του στις 17 Μαΐου «καταράστηκε» και την Αυστρία, λόγω της έγερσης της ισραηλινής σημαίας έξω από κτήρια της αυστριακής κυβέρνησης, κατηγορώντας τη και για στοχοποίηση του μουσουλμανικού πληθυσμού.¹⁴⁰ Η αυστριακή κυβέρνηση απάντησε αρχικά με την κλήση του Τούρκου πρέσβη στην Βιέννη στο αυστριακό Υπουργείο Εξωτερικών για εξηγήσεις. Η τουρκοαυστριακή ρητορική σύγκρουση συνεχίστηκε με τον Αυστριακό υπουργό Εσωτερικών, Καρλ Νεχάμμερ, να κατηγορεί τον Τούρκο Πρόεδρο πως «ρίχνει λάδι στη φωτιά», ενώ επέκτεινε την κριτική του και πέραν της κρίσης στη Γάζα. Ο Νεχάμμερ κατηγόρησε την Τουρκία και τους Γκρίζους Λύκους για το ρόλο που διαδραμάτισαν σε διαδηλώσεις στη Βιέννη το καλοκαίρι του 2020, όπου και καταγράφηκαν επιθέσεις κατά κουρδικών

¹³⁶ *Times of Israel*, “Erdogan says Biden has ‘bloody hands’ for backing Israel”, 17 Μαΐου 2021, https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/erdogan-says-biden-has-bloody-hands-for-backing-israel/

¹³⁷ *U.S. Department of State*, “Turkish President Erdogan’s Anti-Semitic Remarks”, 18 Μαΐου 2021, <https://www.state.gov/turkish-president-erdogans-anti-semitic-remarks/>

¹³⁸ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας*, “No: 190, 19 May 2021, Press Release Regarding the Statement of the U.S. Department of State Against H.E. President Erdoğan”, 19 Μαΐου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-190_-abd-disisleri-bakanligi-nin-sayin-cumhurbaskanimiza-yonelik-aciklamasi-hk.en.mfa

¹³⁹ *Προεδρία της Τουρκίας*, “Press Statement by Presidential Spokesperson İbrahim Kalin on US Department of State’s Accusations against President Erdoğan”, 19 Μαΐου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/spokesperson/1696/127947/press-statement-by-presidential-spokesperson-ibrahim-kalin-on-us-department-of-state-s-accusations-against-president-erdogan>

¹⁴⁰ *Ahval*, “Erdogan’s ‘curse’ spurs Austrian foreign minister to summon Turkish ambassador”, 19 Μαΐου 2021, <https://ahvalnews.com/israel-turkey/erdogans-curse-spurs-austrian-foreign-minister-summon-turkish-ambassador>

οργανώσεων.¹⁴¹ Η αντίδραση του εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, Τανζού Μπιλγίτς, ήταν άμεση, απορρίπτοντας και καταδικάζοντας τις σχετικές δηλώσεις του Νεχάμμερ κατά του Έρντογαν.¹⁴²

Συμπερασματικά, η Άγκυρα αντιλήφθηκε την κρίση στη Γάζα ως ένα παράθυρο ευκαιρίας το οποίο θα μπορούσε να συμβάλλει στην επίτευξη δύο στόχων: α) την ανάδυση της Τουρκίας ως προστάτιδας των Παλαιστινίων, και β) τη συσπείρωση των μουσουλμανικών κρατών κατά του Ισραήλ¹⁴³. Εκ του αποτελέσματος, η Τουρκία δεν πέτυχε τους σκοπούς της καθώς κομβικό ρόλο στην επίλυση της κρίσης έπαιξε η Αίγυπτος, η οποία επέδειξε εμπράκτως την πρόθεση και τη δυνατότητά της να αναλάβει ουσιαστικό διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ των δύο πλευρών και να αποτελέσει παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή. Η στάση της Τουρκίας έδειξε τις προθέσεις της Άγκυρας να αναλάβει έναν πιο επεμβατικό ρόλο στην περιοχή, ενώ διέκοψε την επαναπροσέγγισή του με το Ισραήλ, κάτι που δύναται να αποτελέσει ευκαιρία για περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων Ελλάδας και Ισραήλ.

3.1.4.2. Συγκρότηση νέας κυβέρνησης στο Ισραήλ

Στις 13 Ιουνίου η Κνεσσέτ του Ισραήλ έδωσε ψήφο εμπιστοσύνης στη νέα κυβέρνηση συνασπισμού με επικεφαλής το νέο πρωθυπουργό της χώρας, Ναφτάλι

¹⁴¹ *Tiroler Tageszeitung*, “Nehammer übt Kritik an der eskalierenden Rolle der Türkei im Nahostkonflikt”, 17 Μαΐου 2021, <https://www.tt.com/artikel/30791805/nehammer-uebt-kritik-an-der-eskalierenden-rolle-der-tuerkei-im-nahostkonflikt>

¹⁴² *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας*, “QA-19, 17 May 2021, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Ambassador Tanju Bilgiç in Response to a Question Regarding Statements Made by the Interior Minister of Austria Regarding Turkey and H.E. President Recep Tayyip Erdoğan”, 17 Μαΐου 2021, https://www.mfa.gov.tr/sc_-19_-db-sozcusu-be-tanju-bilgic-in-avusturya-icisleri-bakaninin-ulkemiz-ve-sayin-cumhurbaskanimiza-yonelik-yaptigi-beyanlar-hk-sc.en.mfa

¹⁴³ *Reuters*, “Turkey calls on Muslims to take clear stance over Gaza”, 13 Μαΐου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-calls-muslims-take-clear-stance-over-gaza-2021-05-13/>

Μπένετ.¹⁴⁴ Μέχρι το τέλος του Ιουνίου δεν είχε υπάρξει επικοινωνία ανάμεσα στον Έρντογαν και το νέο Ισραηλινό πρωθυπουργό.

Η τουρκική ηγεσία φαίνεται πως δεν έχει πάρει επίσημη θέση ακόμα για το σχηματισμό της νέας κυβέρνησης στο Ισραήλ. Ο Νταβούτογλου κατόπιν ερώτησης δημοσιογράφου φαίνεται να δήλωσε πως ενδιαφέρεται περισσότερο για τη δυνατότητα του Ισραήλ να καλύψει τα αιτήματα της Άγκυρας, παρά για το ποιος είναι επικεφαλής, ενώ ισχυρίστηκε πως το Ισραήλ «θα πρέπει να εγκαταλείψει την επιθετική πολιτική του» αν επιθυμεί την εξομάλυνση των διμερών σχέσεων.¹⁴⁵ Ο τουρκικός Τύπος στις πρώτες ημέρες της νέας ισραηλινής κυβέρνησης εστιάζει στην πολύπλοκη σύνθεση της κυβέρνησης συνασπισμού, εξαιτίας της παρουσίας 8 κομμάτων στη σύνθεσή της με ιδεολογικές διαφορές του ενός από το άλλο. Αυτό το στοιχείο έκανε μερίδα του τουρκικού Τύπου να αμφιβάλλει για τη βιωσιμότητα της νέας κυβέρνησης.¹⁴⁶ Ένα ακόμη στοιχείο στο οποίο εστιάζει ο τουρκικός Τύπος είναι οι καταβολές του νέου Ισραηλινού πρωθυπουργού και η σκληρή γραμμή που έχει υιοθετήσει κατά το παρελθόν στο ζήτημα των Παλαιστινίων,¹⁴⁷ οι οποίοι υποδέχτηκαν με απάθεια τη νέα ισραηλινή κυβέρνηση.¹⁴⁸ Η στάση της νέας κυβέρνησης προς το θέμα των συνοικισμών και των εξώσεων κατά Παλαιστινίων αποτελεί κλειδί για τον τρόπο με τον οποίο θα κινηθεί η Άγκυρα στις σχέσεις της με το Ισραήλ.¹⁴⁹

¹⁴⁴ BBC, “Israel's new PM Naftali Bennett promises to unite nation”, 14 Ιουνίου 2021, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-57464794>

¹⁴⁵ Yahya Bostan, “After Netanyahu, a fresh start between Turkey, Israel?”, *Daily Sabah*, 15 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/after-netanyahu-a-fresh-start-between-turkey-israel>

¹⁴⁶ Mustafa Erdemol, “İsrail'in “tuhaf” koalisyon hükümeti”, *Cumhuriyet*, 15 Ιουνίου 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/israilin-tuhaf-koalisyon-hukumeti-1844615>

¹⁴⁷ Abdelraouf Arna'out, “PROFILE - Pro-settlement Naftali Bennett becomes Israel's prime minister”, *Πρακτορείο Ανατολή*, 13 Ιουνίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/life/profile-pro-settlement-naftali-bennett-becomes-israels-prime-minister/2272688>

¹⁴⁸ *Haber Turk*, “Filistin Dışişleri Bakanlığı: İsrail'deki yeni hükümet eskilerinden farklı olmayacak”, 14 Ιουνίου 2021, <https://www.haberturk.com/filistin-disisleri-bakanligi-israil-deki-yeni-hukumet-eskilerinden-farkli-olmayacak-3103297>

¹⁴⁹ Burhanettin Duran, “Turkey and the 3 elections in the region”, *Daily Sabah*, 23 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/turkey-and-the-3-elections-in-the-region>

3.1.5. Σχέσεις με τον Λίβανο

Στις 14 Μαΐου η τουρκική εταιρεία *Karpowership*, η οποία μέχρι πρότινος παρήγαγε ποσοστό 25% επί του συνόλου της ηλεκτρικής ενέργειας του Λιβάνου, ανακοίνωσε τη διακοπή των εργασιών της στην χώρα.¹⁵⁰ Από το 2013 η εν λόγω θυγατρική του ενεργειακού ομίλου *Karadeniz* προμήθευε το Λίβανο με περίπου 370MW ηλεκτρικής ενέργειας, τα οποία παράγονταν μέσω δύο πλωτών σταθμών ηλεκτροπαραγωγής.¹⁵¹ Σε βάρος της συγκεκριμένης εταιρείας είχε ξεκινήσει εισαγγελική έρευνα από τον περασμένο Μάρτιο, με τις κατηγορίες της διαφθοράς και του ξεπλύματος χρήματος. Σύμφωνα με την απόφαση του αρμόδιου Γενικού Εισαγγελέα, η *Karpowership* όφειλε να καταβάλει στο Λίβανο \$25 εκατ., διαφορετικά θα απαγορευόταν η αποχώρηση των πλωτών σταθμών της από τη χώρα μέχρι την εξόφληση των οφειλών.¹⁵²

Από την πλευρά της, η τουρκική εταιρεία απέρριψε τις κατηγορίες, απειλώντας παράλληλα με διακοπή της ηλεκτροπαραγωγής στην περίπτωση μη άρσης των περιορισμών και αποπληρωμής των ανεξόφλητων χρεών.¹⁵³ Λίγες ημέρες αργότερα, η *Karpowership* υλοποίησε την απειλή της διακόπτοντας την παροχή. Το κόστος για τον Λίβανο, ο οποίος στηριζόταν στην παραγωγή χαμηλού κόστους ηλεκτρισμού μέσω της τουρκικής εταιρείας, ήταν σημαντικό: το σύνολο

¹⁵⁰ Εθνικό Πρακτορείο Ειδήσεων – Υπουργείο Πληροφόρησης του Λιβάνου, “EDL announces that Turkish power ships stopped producing energy”, 14 Μαΐου 2021, <http://nna-leb.gov.lb/en/show-news/127826/EDL-announces-that-Turkish-power-ships-stopped-producing-energy>

¹⁵¹ Το αρχικό συμβόλαιο υπεγράφη το 2012, ενώ το 2018 ανανεώθηκε για μια επιπλέον τριετία. Βλ. *Karpowership*, “Lebanon/Middle East”, <http://www.karpowership.com/en/lebanon>

¹⁵² Εθνικό Πρακτορείο Ειδήσεων – Υπουργείο Πληροφόρησης του Λιβάνου, “Judicial decisions to seize power-generating ships, abstain from paying dues to Turkish operating company”, 5 Μαΐου 2021, <http://nna-leb.gov.lb/en/show-news/127602/Judicial-decisions-to-seize-power-generating-ships-abstain-from-paying-dues-to-Turkish-operating-company>

¹⁵³ Η *Karpowership* ισχυρίστηκε ότι στη διάρκεια των προηγούμενων 18 μηνών παρείχε τις υπηρεσίες της χωρίς να έχει εξοφληθεί, με αποτέλεσμα τη συσσώρευση χρέους ύψους \$180 εκατ.. Βλ. *Daily Sabah*, “Turkey’s Karadeniz tells Beirut ‘end court action or face power cut’”, 12 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkeys-karadeniz-tells-beirut-end-court-action-or-face-power-cut>

της διαθέσιμης ενέργειας μειώθηκε απευθείας κατά 240MW.¹⁵⁴ Η παραπάνω εξέλιξη, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη αδυναμία του Λιβάνου να ανταποκριθεί στις οικονομικές του υποχρεώσεις και δη την ανεπάρκεια πόρων για την προμήθεια καύσιμης ύλης για ηλεκτροπαραγωγή, καθιστούν αντιληπτές τις επιπτώσεις για την ενεργειακή ασφάλεια της Βηρυτού.¹⁵⁵

Λόγω της δυσχερούς θέσης στην οποία έχει περιέλθει ο Λίβανος, ως αποτέλεσμα της σοβαρής οικονομικής δυσπραγίας, της αδυναμίας σχηματισμού ισχυρής κυβέρνησης και της απουσίας των αναγκαίων κρατικών μηχανισμών, εκτιμάται ότι η Άγκυρα διατηρεί το πλεονέκτημα στις συναλλαγές με τη Βηρυτό. Η παραπάνω περίπτωση καταδεικνύει ότι μέσω της εμπλοκής εταιρειών ή άλλων φορέων της σε στρατηγικής σημασίας τομείς αδύναμων κρατών όπως ο Λίβανος, η Τουρκία δύναται να χρησιμοποιεί τη δράση τους ως διπλωματικό εργαλείο για την απόσπαση ανταλλαγμάτων. Η οικονομική διείσδυση τέτοιων εταιρειών μπορεί να αποτελέσει όχημα πολιτικής επιρροής και βραχίονα της κυβέρνησης του Κ.Δ.Α., με σκοπό την προώθηση συγκεκριμένων συμφερόντων σε αδύναμα κράτη της περιφέρειας. Στο πλαίσιο αυτό, η *Karadeniz* έχει ιδρύσει θυγατρικές σε αφρικανικά κράτη (Γκάμπια, Γκάνα, Σουδάν, Σιέρα Λεόνε, Γουϊνέα-Μπισάου, Μοζαμβίκη).¹⁵⁶

Επιπρόσθετοι κρίσιμοι τομείς στους οποίους η Τουρκία φαίνεται ότι επιχειρεί να αποκτήσει ερείσματα εντός του Λιβάνου είναι αυτοί της υγείας και της φαρμακοβιομηχανίας. Στα τέλη Ιουνίου, ο Λιβανέζος υπουργός Υγείας πραγματοποίησε τριήμερη επίσκεψη στην Τουρκία, στο πλαίσιο της οποίας επισκέφθηκε τουρκικές εταιρείες και συζήτησε προοπτικές συνεργασίας στον τομέα της υγείας, στον οποίο ο Λίβανος επίσης αντιμετωπίζει σημαντικές

¹⁵⁴ Sunniva Rose, “Lebanon increases output after Turkish company shuts off power supply”, *The National*, <https://www.thenationalnews.com/mena/lebanon/lebanon-increases-output-after-turkish-company-shuts-off-power-supply-1.1222869>

¹⁵⁵ Hanan Hamdan, “Lebanon’s fuel shortage worsens economic crisis”, *Al-Monitor*, 24 Ιουνίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/lebanons-fuel-shortage-worsens-economic-crisis>

¹⁵⁶ *The Africa Report*, “Turkey’s Karpowership: floating power plants seek anchor clients”, 28 Ιουνίου 2019, <https://www.theafricareport.com/14573/turkeys-karpowership-floating-power-plants-find-anchor-clients/>

ελλείψεις.¹⁵⁷ Στα τέλη Ιουνίου, ο πρωθυπουργός του Λιβάνου, Σαάντ Χαρίρι, έγινε δεκτός από τον Έρντογαν για συνομιλίες κεκλεισμένων των θυρών στην Κωνσταντινούπολη. Επρόκειτο για τη δεύτερη επίσκεψη-έκπληξη που πραγματοποίησε ο Χαρίρι στην Τουρκία από την αρχή του έτους.¹⁵⁸ Παρότι δεν έγινε γνωστή η αιζέντα των συνομιλιών, ενδεχομένως τέθηκαν προς συζήτηση οι περιφερειακές εξελίξεις και οι διμερείς σχέσεις, με έμφαση στις τουρκικές επενδύσεις στο Λίβανο. Σημειώνεται ότι η οικογένεια Χαρίρι έχει κατηγορηθεί στο παρελθόν για εμπλοκή σε σκάνδαλα διαφθοράς που αφορούσαν την τουρκική εταιρεία τηλεπικοινωνιών *Türk Telekom* και για το λόγο αυτό η κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. έχει δεχθεί την κριτική της αντιπολίτευσης για τις επαφές με τον διορισμένο Λιβανέζο πρωθυπουργό.¹⁵⁹

Σε απόδειξη της εργαλειακής χρήσης των τουρκικών εταιρειών στο Λίβανο και της επιρροής που η κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. ασκεί σε αυτές, λίγες ημέρες μετά τη συνάντηση Έρντογαν-Χαρίρι, η *Karadeniz* ανακοίνωσε την επανέναρξη της λειτουργίας της στη χώρα, προφασιζόμενη ότι η κίνηση αυτή αποτελεί «ένδειξη συμπαράστασης» για τη σοβαρή κρίση από την οποία δοκιμάζεται η Βηρυτός.¹⁶⁰ Το πιθανότερο σενάριο, ωστόσο, είναι ότι το ζήτημα της διακοπής των εργασιών της *Karadeniz* τέθηκε στις συζητήσεις των δύο ηγετών, ενδεχομένως ως διαπραγματευτικό εργαλείο της Άγκυρας προκειμένου να εξασφαλιστεί κάποιο ικανοποιητικό αντάλλαγμα εκ μέρους της, προτού επιτραπεί ξανά η λειτουργία της στο Λίβανο.

Υπό ένα γενικότερο πρίσμα, στην περίπτωση του Λιβάνου, η Τουρκία ανταγωνίζεται τόσο δυνάμεις με εδραιωμένη παρουσία, όπως το Ιράν, παρέχοντας

¹⁵⁷ *Al-Manar*, “Lebanon’s Health Minister Holds Several Meetings with Healthcare Officials in Turkey, Concludes Agreement to Exchange Medical Services”, 23 Ιουνίου 2021, <https://english.almanar.com.lb/1370943>

¹⁵⁸ *Ahval*, “Erdoğan meets with Lebanese PM-designate Hariri in Istanbul”, 26 Ιουνίου 2021, <https://ahvalnews.com/lebanon-turkey/erdogan-meets-lebanese-pm-designate-hariri-istanbul>

¹⁵⁹ *Arab News*, “Erdogan-Hariri surprise meeting angers Turkish opposition”, 13 Ιανουαρίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1791521/middle-east>

¹⁶⁰ *Naharnet*, “Turkish Firm Resumes Supplying Lebanon with Power”, 29 Ιουνίου 2021, <http://www.naharnet.com/stories/en/282378-turkish-firm-resumes-supplying-lebanon-with-power>

οικονομικά ανταλλάγματα και ασκώντας επιρροή στο σουνιτικό πληθυσμό της χώρας ως μέσο εξισορρόπησης της σιιτικής Χεζμπολάχ, όσο και δυνάμεις που επιχειρούν να διεισδύσουν εκ νέου στη χώρα, όπως η Γαλλία. Δεν αποκλείεται, επίσης, το επόμενο διάστημα η Άγκυρα να επιδιώξει την άσκηση πίεσης στη Βηρυτό γύρω από το ζήτημα των διαμφισβητούμενων τεμαχίων Α.Ο.Ζ., στα οποία, μολονότι δεν έχουν οριοθετηθεί ανάμεσα στο Λίβανο και τη Συρία, το καθεστώς Άσαντ πρόσφατα χορήγησε άδειες ερευνών για υδρογονάνθρακες στη Ρωσία, προσθέτοντας έναν επιπλέον δρώντα στον ανταγωνισμό γύρω από τους ενεργειακούς πόρους της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁶¹

3.1.6. Σχέσεις με Ιράν

Οι σχέσεις της Άγκυρας με την Τεχεράνη, παρότι περιορισμένες, διατηρήθηκαν σε ένα καλό κλίμα στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου. Στις αρχές Μαΐου, με αφορμή τις συγκρούσεις στη Γάζα, έλαβαν χώρα τηλεφωνικές συνομιλίες σε επίπεδο ηγετών και υπουργών Εξωτερικών του Ιράν και της Τουρκίας.¹⁶² Δεδομένων των τεταμένων σχέσεων που διατηρούν με το Ισραήλ, αμφότερες οι πλευρές άδραξαν την ευκαιρία να διαδραματίσουν ηγετικό ρόλο στις προσπάθειες ανάδειξης του ζητήματος της ισραηλινής επιθετικότητας ενώπιον της διεθνούς κοινότητας και, παράλληλα, να αναλάβουν ρόλο προστάτιδος του παλαιστινιακού-μουςουλμανικού στοιχείου. Επιπλέον, οι υπουργοί Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου και Τζαβάντ Ζαρίφ είχαν σύντομες διμερείς συνομιλίες στο περιθώριο του *Φόρουμ Διπλωματίας της Απάλειας*, ενώ συμμετείχαν και στην τριμερή σύνοδο Ιράν-Τουρκίας-Αφγανιστάν.¹⁶³

¹⁶¹ Amy MackInnon, "Putin's Shadow Warriors Stake Claim Syria's Oil", *Foreign Policy*, 17 Μαΐου 2021, https://foreignpolicy.com/2021/05/17/putin-shadow-warriors-stake-claim-syria-oil-energy-wagner-prigozhin-libya-middle-east/?utm_source=PostUp&utm_medium=email&utm_campaign=33154&utm_term=Situation%20Report%20OC&tpcc=33154

¹⁶² *Πρακτορείο Ειδήσεων της Ισλαμικής Δημοκρατίας*, "Rouhani: Palestine most important common issue of Islamic Ummah", 16 Μαΐου 2021, <https://en.irna.ir/news/84331402/Rouhani-Palestine-most-important-common-issue-of-Islamic-Ummah>

¹⁶³ *Ιρανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, "Iranian, Turkish Foreign Ministers Meet in Antalya", 19 Ιουνίου 2021, <https://en.mfa.ir/portal/NewsView/642425>

Μπορεί να παρατηρηθεί ότι το τελευταίο διάστημα οι επαφές ανάμεσα στο Ιράν και την Τουρκία επικεντρώθηκαν σε θέματα περιφερειακού ενδιαφέροντος που άπτονται των συμφερόντων των δύο πλευρών, όπως η κατάσταση στο Αφγανιστάν. Αντιθέτως, ζητήματα όπως εκείνα του βορείου Ιράκ και της Συρίας, τα οποία έχουν κατά διαστήματα καταστεί αιτία διαφωνιών, δεν οδήγησαν σε αξιόλογες εντάσεις. Προκειμένου να επιτευχθεί πρόοδος στις προσπάθειες της Άγκυρας για αναθέρμανση των σχέσεων με τις Η.Π.Α. και με τα αραβικά κράτη, κρίθηκε ότι οι σχέσεις με την Τεχεράνη έπρεπε να τύχουν μικρότερης προβολής. Παράλληλα, η Τουρκία έχει ταχθεί υπέρ της διάσωσης της Συμφωνίας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, αφενός επιδιώκοντας να δείξει ότι στηρίζει τις προσπάθειες της Δύσης, αφετέρου επειδή προσδοκά την άρση των κυρώσεων που τα τελευταία έτη περιόρισαν αισθητά τις εμπορικές συναλλαγές με το Ιράν. Ως προς το τελευταίο, αξίζει να σημειωθεί ότι, προσβλέποντας στην πλήρη άρση των κυρώσεων, ήδη από το πρώτο τρίμηνο του έτους, η Τουρκία σχεδόν διπλασίασε τις εισαγωγές από το Ιράν.¹⁶⁴ Παρόλα αυτά, δεδομένης της σημαντικής μείωσης που επήλθε στην αξία των συναλλαγών κατά την τελευταία δεκαετία, εκτιμάται ότι δύσκολα μπορεί να επιτευχθεί η επάνοδος στα προ-κυρώσεων επίπεδα.

Από την άλλη, η ανάδειξη της νέας συντηρητικής ηγεσίας στο Ιράν υπό τον Εμπραχίμ Ραϊσί, αναμένεται ότι θα επηρεάσει και τις ιρανο-τουρκικές σχέσεις. Από την πλευρά του, ο Τούρκος Πρόεδρος προέβη σε μια πρώτη προσπάθεια προσέγγισης του νέου Ιρανού ηγέτη, συγχαίροντάς τον για την εκλογική νίκη του, εκφράζοντας παράλληλα την επιθυμία για ενίσχυση των διμερών σχέσεων.¹⁶⁵ Το νέο καθεστώς αναμένεται μεν να διατηρήσει ένα καλό επίπεδο σχέσεων με την Άγκυρα, αποβλέποντας όχι μόνο στην ανάκαμψη των οικονομικών συναλλαγών αλλά και στη διατήρηση των επαφών με έναν εκ των λίγων δρώντων με τον οποίο μπορεί να συντονίσει τις ενέργειές του στη Μέση Ανατολή. Ωστόσο, το νέο

¹⁶⁴ *Πρακτορείο Ειδήσεων της Ισλαμικής Δημοκρατίας*, “Iran-Turkey trade reacts positively to Vienna talks of G4+1”, 2 Μαΐου 2021, <https://en.irna.ir/news/84315885/Iran-Turkey-trade-reacts-positively-to-Vienna-talks-of-G4-1>

¹⁶⁵ *Hurriyet*, “Erdoğan congratulates Iran's Raisi for election win”, 20 Ιουνίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/erdogan-congratulates-irans-raisi-for-election-win-165660>

καθεστώς έχει ήδη διακηρύξει την πρόθεσή του να συνεχίσει τις παρεμβατικές περιφερειακές πολιτικές μέσω στήριξης των αντιπροσώπων (proxies) της Τεχεράνης σε Ιράκ, Συρία, Λίβανο και Υεμένη,¹⁶⁶ στοιχείο που θα επιτείνει τον ανταγωνισμό με την Άγκυρα, ιδίως στις περιπτώσεις του Ιράκ και της Συρίας, όπου εντοπίζονται οι σημαντικότερες προσπάθειες προβολής της τουρκικής ισχύος.

3.1.7. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού

3.1.7.1. Σχέσεις με το Κατάρ: συμφωνία εκπαίδευσης πιλότων

Σύμφωνα με δημοσίευμα του δικτύου *Nordic Monitor*, σύντομα πρόκειται να τεθεί προς έγκριση από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση διακυβερνητική Συμφωνία που υπεγράφη στις αρχές Μαρτίου με το Κατάρ, και προβλέπει την εκπαίδευση πιλότων της Καταριανής Αεροπορίας στην Τουρκία, την προσωρινή ανάπτυξη έως 36 μαχητικών και 250 ατόμων του στρατιωτικού προσωπικού του Κατάρ, καθώς και τη δυνατότητα χρήσης των αεροσκαφών για τη μεταφορά τουρκικού προσωπικού, ανθρωπιστικής βοήθειας και πυρομαχικών εντός και εκτός Τουρκίας.¹⁶⁷ Η αρχική διάρκεια ισχύος της εν λόγω συμφωνίας θα είναι πέντε έτη, ενώ θα παρατείνεται αυτόματα για διαδοχικές περιόδους ενός έτους, εκτός εάν ένα εκ των συμβαλλομένων μερών εκφράσει την πρόθεση να αποδεσμευθεί και την καταγγείλει. Παρόμοια συμφωνία πενταετούς διάρκειας τέθηκε σε ισχύ στα τέλη Ιουνίου, και αφορά τη συνεργασία την εκπαίδευση σε πλήθος τομέων της ιατρικής, μεταξύ των οποίων και της στρατιωτικής ιατρικής.¹⁶⁸

Εφόσον εγκριθεί, η νέα συμφωνία αναμένεται να συμβάλει στην περαιτέρω ενίσχυση της εντεινόμενης στρατιωτικής συνεργασίας Κατάρ-Τουρκίας. Αφενός, το Κατάρ αναζητά χώρο για ασκήσεις, καθώς ο περιορισμένος εναέριος χώρος που

¹⁶⁶ *The New York Times*, “Iran’s Incoming President Vows Tough Line on Missiles and Militias”, 21 Ιουνίου 2021, <https://www.nytimes.com/2021/06/21/world/middleeast/iran-raisi-biden-missiles.html>

¹⁶⁷ *Nordic Monitor*, “Turkey to train Qatari fighter pilots amid efforts to ease tensions with the Gulf and Egypt”, 22 Ιουνίου 2021, <https://nordicmonitor.com/2021/06/turkey-to-train-qatari-fighter-pilots-amid-efforts-for-easing-tension-with-the-gulf-and-egypt/>

¹⁶⁸ *Resmî Gazete*, “Protocol between the Government of the Republic of Turkey and the Government of State of Qatar on Training and Cooperation in the field of military health”, 25 Ιουνίου 2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210625.pdf>

διαθέτει δεν προσφέρει επαρκείς δυνατότητες. Στο παρελθόν η Ντόχα έχει συνάψει αντίστοιχη συμφωνία με την Ιταλία, ενώ έχει στραφεί για τον ίδιο σκοπό και προς το Πακιστάν. Αφετέρου, η Τουρκία προσβλέπει στην εμβάθυνση της αμυντικής συνεργασίας με τη Ντόχα, η οποία ανάγεται σταδιακά σε στρατηγικό της σύμμαχο σε μια περιφέρεια όπου οι σχέσεις με την πλειοψηφία των περιφερειακών δρώντων εξακολουθούν να διανύουν μια δύσκολη περίοδο. Ως εκ τούτου, η Αίγυπτος, τα Η.Α.Ε. και η Σαουδική Αραβία δεν αναμένεται να προσεγγίσουν θετικά μια τέτοια συμφωνία. Παρά τον τυπικό τερματισμό της κρίσης του Κόλπου με την υπογραφή της Διακήρυξης της αλ-Ούλα τον περασμένο Ιανουάριο, υπενθυμίζεται ότι το Κατάρ ουδέποτε συμμορφώθηκε προς τις απαιτήσεις των υπόλοιπων αραβικών κρατών, μεταξύ των οποίων και το κλείσιμο της τουρκικής βάσης που φιλοξενεί από το 2017.

Ενδέχεται, επίσης, η Τουρκία να επιδιώξει να επωφεληθεί και η ίδια από τη διαδικασία εκπαίδευσης των Καταριανών πιλότων, καθώς είναι γνωστές οι σοβαρές ελλείψεις που προέκυψαν στην Τουρκική Πολεμική Αεροπορία ως απότοκο της εκκαθάρισης που πραγματοποίησε η κυβέρνηση του Κ.Δ.Α. μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016.¹⁶⁹ Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η εφαρμογή της εν λόγω συμφωνίας μπορεί να αντιμετωπίσει σημαντικά εμπόδια. Επί παραδείγματι, για την εκπαίδευση Καταριανού προσωπικού στα τουρκικά F-16 απαιτείται η άδεια των Η.Π.Α., ενώ αντίστοιχη άδεια θα πρέπει να παραχωρηθεί και στη Ντόχα από τη Γαλλία, καθώς η Καταριανή Αεροπορία στηρίζεται κυρίως σε μαχητικά Rafale και Mirage 2000. Δεδομένης, όμως, της πρότερης άρνησης των Η.Π.Α. να επιτρέψουν την εκπαίδευση Πακιστανών πιλότων στα τουρκικά F-16, οι πιθανότητες να παραχωρηθεί αντίστοιχη άδεια στην περίπτωση του Κατάρ κρίνονται περιορισμένες.

¹⁶⁹ Michael Peck, "Oh, No: Turkey's Air Force Was Sabotaged -- By Its Own Government", *National Interest*, 22 Μαΐου 2021, <https://nationalinterest.org/blog/reboot/oh-no-turkeys-air-force-was-sabotaged-its-own-government-185817>

3.1.7.2. Σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία: η επίσκεψη Τσαβούσογλου

Οι τουρκικές προσπάθειες που απέβλεπαν στην αποκατάσταση των σχέσεων με το Ριάντ συνεχίστηκαν κατά την υπό εξέταση περίοδο. Στις αρχές Μαΐου, ο Έρντογαν είχε τηλεφωνική επικοινωνία με τον βασιλιά μπιν Σαλμάν, στο πλαίσιο της οποίας προγραμματίστηκε επικείμενη επίσκεψη του Τούρκου υπουργού Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου στη Σαουδική Αραβία.¹⁷⁰ Στην εν λόγω επίσκεψη, η οποία μάλλον προτάθηκε από την τουρκική πλευρά, αποδόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα από την Άγκυρα, καθώς θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα προσέγγισης μεταξύ των δύο κρατών. Ωστόσο, η επίσκεψη που πραγματοποιήθηκε το διήμερο 10-11 Μαΐου φάνηκε ότι διέψευσε τις τουρκικές προσδοκίες, καθώς το κλίμα μεταξύ των δύο κρατών παρέμεινε στα ίδια επίπεδα, χωρίς να παρατηρηθεί αξιόλογη βελτίωση στις σχέσεις.

Μετά το πέρας των επαφών στη Μέκκα, ο Τσαβούσογλου χαρακτήρισε τη συνάντηση με το Σαουδάραβα ομόλογό του ως *«ανοιχτή και ειλικρινή»*, τονίζοντας παράλληλα την ύπαρξη *«αμοιβαίας διάθεσης για συνέχιση του διαλόγου»*.¹⁷¹ Ωστόσο, από την πλευρά του Ριάντ δεν προέκυψε καμία αντίστοιχη δήλωση, στοιχείο που καταδεικνύει μια επιφυλακτική στάση απέναντι στις επιδιώξεις της Άγκυρας για επαναπροσέγγιση.¹⁷² Μεταξύ των θεμάτων που τέθηκαν στις συζητήσεις υπήρξαν τόσο οι διμερείς σχέσεις όσο και περιφερειακά ζητήματα, όπως οι διενέξεις σε Λιβύη και Συρία. Επιπλέον, η τουρκική αντιπροσωπεία άδραξε την ευκαιρία να συζητήσει το θέμα των ανανεωμένων συγκρούσεων ανάμεσα στις ισραηλινές δυνάμεις και τη Χαμάς, οι οποίες συνέπεσαν με την επίσκεψη στη Σαουδική Αραβία,¹⁷³ με την προσδοκία ότι το εν λόγω ζήτημα θα

¹⁷⁰ *Saudi Gazette*, “King Salman, Erdogan discuss bilateral ties”, 5 Μαΐου 2021, <https://saudigazette.com.sa/article/606327/SAUDI-ARABIA/King-Salman-Erdogan-discuss-bilateral-ties>

¹⁷¹ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkey, Saudi Arabia to have further dialogue: Turkish foreign minister”, 11 Μαΐου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-saudi-arabia-set-to-have-further-dialogue-turkish-foreign-minister/2237811>

¹⁷² *Λογαριασμός του Υπουργείου Εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας στο Twitter*, 11 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/KSAmofaEN/status/1392220323823722507>

¹⁷³ *Λογαριασμός του Μεβλούτ Τσαβούσογλου στο Twitter*, 10 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/MevlutCavusoglu/status/1391738047784538112>

συνέβαλε στη δημιουργία ενός ενιαίου μετώπου μεταξύ των δύο κρατών. Ωστόσο, ούτε οι προτάσεις της Τουρκίας γύρω από το Παλαιστινιακό εξελήφθησαν θετικά από το Ριάντ. Αφενός, η Σαουδική Αραβία αντιτάσσεται στις τουρκικές επιδιώξεις για ανάληψη ηγετικού ρόλου στο μουσουλμανικό κόσμο με πρόσχημα την προστασία του παλαιστινιακού λαού, αφετέρου, το Ριάντ έχει μεταβάλει εν μέρει τη μέχρι πρότινος επιθετική στάση της απέναντι στο Ισραήλ.

Παρά τις επιδιώξεις της Άγκυρας για απρόσκοπτη επαναπροσέγγιση με τη Σαουδική Αραβία, φαίνεται ότι το Ριάντ εμμένει στην αξιοποίηση των διπλωματικών εργαλείων στα οποία έχει στηριχθεί ως σήμερα προκειμένου να ασκήσει πίεση προς την τουρκική πλευρά. Πιο συγκεκριμένα, το άτυπο μπουϊκοτάζ στα τουρκικά προϊόντα συνεχίστηκε κατά τους μήνες Μάιο και Ιούνιο, οδηγώντας σε πλήγμα για την τουρκική οικονομία.¹⁷⁴ Επίσης, η Σαουδική Αραβία προανήγγειλε το κλείσιμο οκτώ επιπλέον τουρκικών σχολείων στις περιοχές Ταμπούκ, Ριάντ, Ταϊφ και Τζέντα ως το τέλος του 2021, σε μια προσπάθεια περιορισμού της τουρκικής επιρροής στη χώρα.¹⁷⁵

Όπως καταδεικνύουν τα παραπάνω, οι μέχρι τώρα προσπάθειες της Τουρκίας να επαναπροσεγγίσει τη Σαουδική Αραβία, οι οποίες εκπορεύονται από την επιθυμία ανατροπής των συνθηκών διπλωματικής απομόνωσης στις οποίες έχει περιέλθει η Άγκυρα, δεν έχουν επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Παρόλα αυτά, εκτιμάται ότι η Τουρκία θα συνεχίσει να επενδύει στις προσπάθειες αυτές, δεσμεύοντας σημαντικό πολιτικό κεφάλαιο, ιδιαίτερα αφότου κατόρθωσε να εξασφαλίσει μια επίσημη επίσκεψη στη Σαουδική Αραβία έπειτα από μια τετραετία. Η Σαουδική Αραβία, όμως, πιθανόν να συνεχίσει να διατηρεί διστακτική στάση απέναντι στις τουρκικές προθέσεις, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει σημαντικά ανταλλάγματα προτού δεσμευθεί προς την πλήρη επαναπροσέγγιση. Στόχος του Ριάντ είναι να διασφαλίσει ότι η αποκατάσταση των σχέσεων με την

¹⁷⁴ *Daily Sabah*, “Collapse in Turkish exports to Saudi Arabia stretches to May”, 3 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/collapse-in-turkish-exports-to-saudi-arabia-stretches-to-may>

¹⁷⁵ *Daily Sabah*, “8 Turkish schools to be shut in Saudi Arabia by end of 2021”, 28 Απριλίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/8-turkish-schools-to-be-shut-in-saudi-arabia-by-end-of-2021/news>

Άγκυρα θα επέλθει κατά έναν επωφελή για την ίδια τρόπο, σε αντιστάθμισμα του κόστους που είχε επωμισθεί λόγω των δημόσιων κατηγοριών που η Τουρκία είχε διατυπώσει στη σαουδαραβική ηγεσία για τη δολοφονία του Τζαμάλ Κασόγκι το 2018. Το παραπάνω πλαίσιο ευνοεί τις επαφές του Ριάντ με κράτη όπως η Ελλάδα και η Κύπρος, οι οποίες παράλληλα αυξάνουν το δίλημμα ασφαλείας για την Τουρκία, καθιστώντας επιτακτικότερη την ανάγκη αποκατάστασης των σχέσεων με τη Σαουδική Αραβία.

3.1.8 Σχέσεις με την Αίγυπτο: διπλωματική αποστολή στο Κάιρο

Διπλωματική αποστολή με επικεφαλής τον Τούρκο αναπληρωτή υπουργό Εξωτερικών, Sedat Önal, επισκέφθηκε στις 5 Μαΐου το Κάιρο όπου συναντήθηκε με την αντίστοιχη αποστολή που ηγείτο ο Αιγύπτιος αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών, Hamdi Sanad Loza, για διήμερες διερευνητικές συζητήσεις. Ήταν η πρώτη συνάντηση υψηλού πολιτικού επιπέδου ανάμεσα στις δύο χώρες από το 2013 και πραγματοποιήθηκε κατόπιν πρωτοβουλίας της Άγκυρας.¹⁷⁶ Το κοινό ανακοινωθέν μετά το πέρας της συνάντησης χαρακτήρισε τις συζητήσεις ως «ειλικρινείς και σε βάθος». Τα θέματα της συζήτησης περιλάμβαναν την κατάσταση στη Λιβύη, τη Συρία, το Ιράκ και την Ανατολική Μεσόγειο.¹⁷⁷

Σύμφωνα με πηγές από την αιγυπτιακή υπηρεσία πληροφοριών που επικαλείται το *Reuters*, η Τουρκία πρότεινε τη διεξαγωγή τριμερούς συνάντησης ανάμεσα σε Τουρκία, Αίγυπτο και Λιβύη, που θα περιλαμβάνει τους υπουργούς Εξωτερικών των τριών κρατών και θα συζητηθεί η αποχώρηση των Σύριων μαχητών που βρίσκονται στη Λιβύη.¹⁷⁸ Η Τουρκία εμφανίζεται θετική στην αποχώρηση των μισθοφόρων από το έδαφος της Λιβύης, όμως δεν δείχνει διατεθειμένη να

¹⁷⁶ Mohamed Sabry, “Egypt, Turkey seek to reset fractured relations”, *Al Monitor*, 10 Μαΐου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/egypt-turkey-see-reset-fractured-relations>

¹⁷⁷ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, “Joint Press Release on the Exploratory Round of Consultations Between Turkey and Egypt”, 6 Μαΐου 2021, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir-istiksafi-istisareleri-hk-ortak-aciklama.en.mfa>

¹⁷⁸ *Reuters*, “Egypt and Turkey seek to overhaul tense ties with frank talks on Libya”, 6 Μαΐου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/egypt-turkey-say-they-held-frank-in-depth-talks-cairo-2021-05-06/>

προχωρήσει στην αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων, ισχυριζόμενη πως η παρουσία τους στη Λιβύη είναι νομιμοποιημένη, στη βάση του Μνημονίου Αμυντικής Συνεργασίας που είχε υπογραφεί το 2019.

Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών συζητήθηκε και το θέμα των μελών της Μουσουλμανικής Αδελφότητας που διαμένουν στην Τουρκία, με την τουρκική αποστολή να αναφέρει πως αδυνατεί να τους απελάσει στην Αίγυπτο με τη δικαιολογία πως «έχουν νομιμοποιήσει την παραμονή τους» στην Τουρκία. Αυτό το επιχείρημα είναι χαρακτηριστικό των «δύο μέτρων και δύο σταθμών» που ακολουθεί η Άγκυρα στην εξωτερική της πολιτική, καθώς στην περίπτωση των Αδελφών Μουσουλμάνων που κατοικούν στην Τουρκία τους αντιλαμβάνεται ως αιτούντες ασύλου, ενώ στην περίπτωση των Τούρκων στρατιωτικών που αναζητούν άσυλο στην Ελλάδα, η Τουρκία επιζητεί την έκδοσή τους.

Σε αυτή την απόπειρα επαναπροσέγγισης, οι δύο πλευρές εισέρχονται για διαφορετικούς λόγους. Η Άγκυρα φαίνεται πως επιδιώκει να διασπάσει τον απομονωτισμό της από τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής και να αποδυναμώσει τις συμμαχίες της περιοχής στις οποίες δεν συμμετέχει. Παράλληλα, έχει εκφράσει και την επιθυμία της για ενίσχυση των οικονομικών της σχέσεων με την Αίγυπτο, υπό μια λειτουργιστική λογική κατά την οποία η αύξηση των εμπορικών συναλλαγών ενδεχομένως να συμβάλλει στη σύσφιξη των διμερών σχέσεων και σε άλλους τομείς.¹⁷⁹ Από την άλλη πλευρά, το Κάιρο παρουσιάζει ξεκάθαρα τα βασικά αιτήματά του προς την Άγκυρα: τη μη παρέμβαση της Τουρκίας σε ζητήματα που άπτονται των εσωτερικών ζητημάτων και της εθνικής ασφάλειας της Αιγύπτου, την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από τη Λιβύη και την έκδοση των Αδελφών Μουσουλμάνων.¹⁸⁰ Πέραν αυτών, το Κάιρο προσδίδει βαρύνουσα σημασία στο σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου από πλευράς Τουρκίας

¹⁷⁹ Reuters, “Turkey says it wants to improve economic ties with Egypt”, 3 Μαΐου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-says-it-wants-improve-economic-ties-with-egypt-2021-05-03/>

¹⁸⁰ Hagar Hosny, “Egypt sets conditions for full normalization with Turkey”, *Al Monitor*, 26 Μαΐου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/egypt-sets-conditions-full-normalization-turkey>

και την αποχή της από οτιδήποτε δύναται να αποσταθεροποιήσει την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁸¹

3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου

3.2.1. Σχέσεις με Αζερμπαϊτζάν

Η αζεροτουρκική προσέγγιση κατά την υπό εξέταση περίοδο χαρακτηρίστηκε από πληθώρα επισκέψεων και συναντήσεων σε διάφορα επίπεδα και πεδία. Αυξημένο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα πεδία της ασφάλειας, της οικονομίας, των μεταφορών, καθώς και της εκπαίδευσης και των μέσων ενημέρωσης. Το βασικότερο γεγονός, το οποίο οδήγησε και σε μια υψηλού συμβολισμού συμφωνία, σχετίζεται με την επίσκεψη του Προέδρου Έρντογαν στο Αζερμπαϊτζάν και τη Διακήρυξη της Σουσά,¹⁸² που υπεγράφη ανάμεσα στους αρχηγούς των δύο κρατών στις 15 Ιουνίου.

3.2.1.1. Θέματα ασφάλειας και η Διακήρυξη της Σουσά

Στο πεδίο της ασφάλειας υπήρξαν κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, συναντήσεις στρατιωτικών σε υψηλό επίπεδο, και προσπάθειες ενδυνάμωσης της συνεργασίας των δύο κρατών στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας.

Άγκυρα και Μπακού πραγματοποίησαν συνολικά πέντε κοινά στρατιωτικά γυμνάσια, εκ των οποίων δύο ήταν διεθνή.¹⁸³ Οι αεροπορικές ασκήσεις *Anatolian*

¹⁸¹ *Ναυτεμπορική*, «Σούκρι: Η Άγκυρα να απέχει από οτιδήποτε αποσταθεροποιεί την ασφάλεια της Αιγύπτου», 13 Ιουνίου 2021, <https://www.naftemporiki.gr/story/1737642/soukri-i-agkura-na-apexei-apo-otidipote-apostatheropoiei-tin-asfaleia-tis-aignptou>

¹⁸² Η πόλη Σουσά/ι του Ορεινού Καραμπάχ είναι πολιτισμικά σημαντική τόσο για τους Αζέρες όσο και για τους Αρμένιους. Έτσι, κάθε πλευρά κάνει χρήση της δικής της εκδοχής κατά την αναφορά σε αυτήν. Στην Αζερική γλώσσα η πόλη αναφέρεται ως Σουσά (Şuşa – Shusha), ενώ στην Αρμενική γλώσσα ως Σουσί (Շուշի – Shushi). Το ζήτημα της ετυμολογίας καθώς και της ιστορίας της πόλης αποτελεί ένα περίπλοκο και έντονα πολιτικοποιημένο ζήτημα. Στο μέρος αυτό της έκθεσης, το οποίο εξετάζει τις τουρκο-αζερικές σχέσεις, γίνεται χρήση του αζερικού όρου (Σουσά) για λόγους ορθότερης απόδοσης του πολιτικού συγκείμενου.

¹⁸³ *Αζερικό Υπουργείο Αμύνης*, “Azerbaijani-Turkish joint exercises started in Baku”, 28 Ιουνίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/azerbaijani-turkish-joint-exercises-started-in-baku-36603.html>. Βλ. επίσης *Αζερικό Υπουργείο Αμύνης*, “Tactical exercises were held with the participation of Azerbaijani and Turkish servicemen”, 22 Μαΐου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/tactical-exercises-were-held-with-the-participation-of-azerbaijani-and-turkish-servicemen-video-35970.html>.

Phoenix και *Anatolian Eagle* έλαβαν χώρα στην Τουρκία στα τέλη Μαΐου και Ιουνίου αντίστοιχα, με το Αζερμπαϊτζάν να αποτελεί ένα από τα συμμετέχοντα κράτη.¹⁸⁴ Παράλληλα, την περίοδο 21-23 Ιουνίου σε κοινή στρατιωτική άσκηση που έλαβε χώρα στο Ναχitseβάν του Αζερμπαϊτζάν, εμφανίστηκαν Μ.Ε.Α. *Bayraktar*, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι το Μπακού έχει εντάξει πλήρως και στο θύλακα του Ναχitseβάν τα τουρκικής κατασκευής Μ.Ε.Α..¹⁸⁵ Πέραν των κοινών ασκήσεων την περίοδο 3 και 4 Ιουνίου, έλαβε χώρα και η 13^η Συνάντηση αζεροτουρκικού Στρατιωτικού Διαλόγου Υψηλού Επιπέδου, η οποία αν και κατέληξε στην υπογραφή ενός πρωτοκόλλου, ενδεχομένως να προετοίμασε το έδαφος για τη Διακήρυξη της Σουσά, που έλαβε χώρα περίπου δύο εβδομάδες αργότερα.¹⁸⁶ Η Διακήρυξη της Σουσά, αποτέλεσε το κεντρικό σημείο της επίσκεψης του Έρντογαν στο Αζερμπαϊτζάν. Κατά την επίσκεψή του στην πόλη Σουσά, ο Πρόεδρος της Τουρκίας υπέγραψε με τον Αζέρο ομόλογό του μια συμφωνία, η οποία ανάμεσα σε άλλα κάνει αναφορά σε αρκετά ζητήματα που σχετίζονται με θέματα άμυνας και ασφάλειας. Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στη συνεργασία των αμυντικών βιομηχανιών και την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων των δύο κρατών, στη ρήτρα αμοιβαίας στήριξης σε περίπτωση επίθεσης, καθώς και στη συνέχιση των δράσεων στρατιωτικής εκπαίδευσης.¹⁸⁷

Η Διακήρυξη αν και κάνει αναφορά σε μια σειρά από άλλα ζητήματα σχετιζόμενα με το διπλωματικό συντονισμό, καθώς και τις πολιτικές, οικονομικές,

¹⁸⁴ Αζερικό Υπουργείο Αμύνης, “The “Anatolian Phoenix-2021” Exercises ended”, 5 Ιουνίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/the-anatolian-phoenix-2021-exercises-ended-36201.html>. Βλ. επίσης, Ιστοσελίδα Τουρκικής Αεροπορίας, “International Anatolian Eagle-2021 (AE) Training Started”, 24 Ιουνίου 2021, <https://www.hvkk.tsk.tr/News/Article/hvkken/1329>.

¹⁸⁵ Αζερικό Υπουργείο Αμύνης, “Nakhchivan garrison troops together with the command and control bodies of the Turkish Armed Forces are conducting Tactical-Special Exercises”, 22 Ιουνίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/nakhchivan-garrison-troops-together-with-the-command-and-control-bodies-of-the-turkish-armed-forces-are-conducting-tacti-36455.html>.

¹⁸⁶ Αζερικό Υπουργείο Αμύνης, “The Meeting of the Azerbaijani-Turkish High-Level Military Dialogue ended”, 4 Ιουνίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/the-meeting-of-the-azerbaijani-turkish-high-level-military-dialogue-ended-36197.html>.

¹⁸⁷ *Report Informasiya Agentliyi*, “Şuşa Bəyannaməsinin TAM MƏTNİ”, 16 Ιουνίου 2021, <https://report.az/xarici-siyaset/susa-beyannamesinin-tam-metni/>.

ενεργειακές, πολιτισμικές και εκπαιδευτικές σχέσεις των δύο κρατών, σε γενικές γραμμές αποτελεί ένα κείμενο το οποίο συνοψίζει το υπάρχον επίπεδο των σχέσεων Άγκυρας και Μπακού. Σε ζητήματα ασφάλειας, τόσο η συνεργασία των αμυντικών βιομηχανιών, η ανταλλαγή τεχνογνωσίας, η στρατιωτική εκπαίδευση και ο εκσυγχρονισμός, όσο και η ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής σε περίπτωση επίθεσης από τρίτο κράτος, έχουν συμφωνηθεί σε παλιότερες συνθήκες και πρωτόκολλα, με βασικότερη τη Συμφωνία Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης και Αμοιβαίας Υποστήριξης του 2010.¹⁸⁸ Σχετικά με αυτή τη συμφωνία αξίζει να αναφερθεί πως είχε δεκαετή διάρκεια με δυνατότητα ανανέωσης. Το 2020, ωστόσο, που έληξε η πρώτη δεκαετία ουδεμιά ανακοίνωση εμφανίστηκε περί ανανέωσης ή καταγγελίας της. Ένας από τους λόγους πιθανώς να σχετίζεται με την εμπόλεμη κατάσταση που βρισκόταν το Μπακού. Ένα από τα σημεία της Διακήρυξης, που εμφανίζει ενδιαφέρον, σχετίζεται με τη συμπαραγωγή οπλικών συστημάτων. Σε σχέση με το ζήτημα αυτό το Μπακού επιχειρεί να αποκτήσει τεχνογνωσία Μ.Ε.Α. βάσει της πρόσφατης Διακήρυξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις 21 Ιουνίου τα δύο κράτη διαβουλευτήκαν για τη δυνατότητα ανοίγματος εργοστασίου παραγωγής Μ.Ε.Α. στο Αζερμπαϊτζάν.¹⁸⁹

Οι σχέσεις του Αζερμπαϊτζάν και της Τουρκίας στο πεδίο της ασφάλειας, καθώς και της άμυνας βρέθηκαν στο επίκεντρο των διακρατικών σχέσεων με έναν άκρως συμβολικό τρόπο. Η τελευταία διμερής συμφωνία αμυντικού χαρακτήρα μεταξύ Άγκυρας και Μπακού ήταν εκείνη του 2010. Την περίοδο εκείνη είχε λάβει χώρα και η αποτυχημένη προσπάθεια επαναπροσέγγισης των αρμενοτουρκικών σχέσεων με τα Πρωτόκολλα της Ζυρίχης. Η έλλειψη ρήτρας επίλυσης του ζητήματος του Ορεινού Καραμπάχ στα Πρωτόκολλα του 2009, έφερε στο προσκήνιο έντονες αντιδράσεις από το Αζερμπαϊτζάν. Η Άγκυρα για να κατευνάσει τις αντιδράσεις αυτές προσέφερε τότε την προαναφερθείσα συμφωνία

¹⁸⁸ *Stratfor*, “Turkey and Azerbaijan Achieve a Strategic Partnership”, 22 Δεκεμβρίου 2010 <https://worldview.stratfor.com/article/turkey-and-azerbaijan-achieve-strategic-partnership>.

¹⁸⁹ *Hurriyet Daily News*, “Turkey-Azerbaijan mull cooperation in defense industry”, 21 Ιουνίου 2021, <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-azerbaijan-mull-cooperation-in-defense-industry-165676>.

του 2010. Σε αντίθεση με την περίοδο εκείνη, αυτή τη φορά φαίνεται να είναι περισσότερο η Άγκυρα εκείνη που επιθυμεί τη σύναψη και την επίδειξη ισχυρών δεσμών με το Αζερμπαϊτζάν, καθώς αυτό αποτελεί έναν από τους βασικότερους διπλωματικούς διαύλους της χώρας για τη διασφάλιση των τουρκικών συμφερόντων στην περιοχή.

3.2.1.2. Η ενίσχυση της τουρκικής οικονομικής παρουσίας στο Μπακού

Ως προς τις οικονομικές σχέσεις των δύο κρατών, όπως ανέφερε χαρακτηριστικά και ο Αζέρος Υπουργός Οικονομικών, οι τουρκικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο Αζερμπαϊτζάν έχουν αυξηθεί.¹⁹⁰ Η τάση αυτή συνεχίζει να κινείται αυξητικά, ενώ παράλληλα υπάρχουν και προσπάθειες συντονισμού των δράσεων των δύο κρατών στο πεδίο των μεταφορών.

Από τις αρχές του έτους τουρκικές επιχειρήσεις έχουν αναλάβει σημαντικά έργα τόσο εντός της επικράτειας του Καραμπάχ όσο και εκτός αυτής.¹⁹¹ Η πιο πρόσφατη εξέλιξη σχετίζεται με τη συμφωνία για παραχώρηση τριών ορυχείων της περιοχής στις τουρκικές επιχειρήσεις “Eti Bekir” και “Artvin Maden” για 30 έτη.¹⁹² Αμφότερες οι εταιρείες έχουν σχέσεις ή και ανήκουν εν μέρη στην “Cengiz Holding” ο επικεφαλής της οποίας έχει στενές σχέσεις με τον Έρντογαν.¹⁹³ Επιπρόσθετα, τόσο η Διακήρυξη της Σουσά όσο και προηγούμενες επισκέψεις από αντιπροσωπείες του τουρκικού Υπουργείου Μεταφορών και Υποδομών θέτουν ως βασικό ζήτημα το άνοιγμα των μεταφορικών δικτύων στο Νότιο Καύκασο, που θα

¹⁹⁰ *Trend News Agency*, “Number of Turkish companies operating in Azerbaijan growing – minister”, 8 Ιουνίου 2021, <https://en.trend.az/business/economy/3436590.html>.

¹⁹¹ Ulkar Natiqqizi, “Turkish firms benefit from Azerbaijan’s victory”, *Eurasianet*, 10 Ιουνίου 2021, <https://eurasianet.org/turkish-firms-benefit-from-azerbaijans-victory>.

¹⁹² *Ιστοσελίδα Αζερικής Προεδρίας*, “Azərbaycan Respublikasının Qaşqaçay, Elbəydaş və Ağdüzdağ filiz yataqlarının öyrənilməsi, tədqiqi, kəşfiyyatı, işlənməsi və istismarı ilə əlaqədar bəzi məsələlərin tənzimlənməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı”, 29 Μαΐου 2021, <https://president.az/articles/51802>.

¹⁹³ Ulkar Natiqqizi, “Turkish firms benefit from Azerbaijan’s victory”, *Eurasianet*, 10 Ιουνίου 2021, <https://eurasianet.org/turkish-firms-benefit-from-azerbaijans-victory>.

θέσει τα θεμέλια για την ειρήνη της περιοχής.¹⁹⁴ Τέλος, σε ζητήματα ενέργειας, ενδιαφέρον για την Ελλάδα παρουσιάζουν οι δηλώσεις του υπουργού Ενέργειας του Αζερμπαϊτζάν, ο οποίος εξέφρασε τη στήριξή του προς την Άγκυρα στα ζητήματα της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁹⁵

Η αυξημένη δράση των Τουρκικών επιχειρήσεων στο Αζερμπαϊτζάν έρχεται ως μέρος των ανταλλαγμάτων που ζητά η Άγκυρα για την πολιτική, διπλωματική και στρατιωτική υποστήριξη που προσέφερε στο Μπακού κατά το Β' Πόλεμο του Ορεινού Καραμπάχ. Αυτό που πλέον γίνεται φανερό είναι πως το καθεστώς του Έρντογαν επιχειρεί να προωθήσει επιχειρήσεις φίλια προσκείμενες στο κυβερνών κόμμα (Κ.Δ.Α.). Με τον τρόπο αυτό ο Τούρκος Πρόεδρος κατορθώνει να εκμεταλλευτεί τον προνομιακό ρόλο που διαθέτει η Τουρκία σε σχέση με το Αζερμπαϊτζάν, ώστε να το μετατρέψει σε προσωπικό πολιτικό όφελος. Παράλληλα γίνεται και προσπάθεια ενίσχυσης των οικονομικών αυτών σχέσεων, καθώς η Άγκυρα πιέζει το Μπακού προς μια συμφωνία ελεύθερου εμπορίου, θέση η οποία επαναλήφθηκε και στη Διακήρυξη της Σουσά.

Σε σχέση με τα ζητήματα των μεταφορικών δικτύων και της οικονομικής «ολοκλήρωσης» στην περιφέρεια του Νοτίου Καυκάσου, ο Έρντογαν εξέφρασε την άποψη του πως η συνεργασία αποτελεί μονόδρομος για την ειρήνη στην περιοχή, ενώ ελπίζει ότι η Αρμενία θα εκμεταλλευτεί την ευκαιρία αυτή.¹⁹⁶ Επιχειρώντας να επιδείξει πως η Άγκυρα κατέχει τη διπλωματική πρωτοβουλία στην περιοχή, ο Πρόεδρος της Τουρκίας πρότεινε και μια συνεργατική δομή 3 + 3, η οποία θα

¹⁹⁴ Report Informasiya Agentliyi, “Şuşa Bəyannaməsinin TAM MƏTNİ”, 16 Ιουνίου 2021, <https://report.az/xarici-siyaset/susa-beyannamesinin-tam-metni/>. Βλ. επίσης *Ιστοσελίδα Αζερικής Προεδρίας*, “İlham Aliyev received delegation led by Turkish minister of transport and infrastructure”, 30 Μαΐου 2021 <https://en.president.az/articles/51812> και *Trend News Agency*, “Azerbaijani, Turkish ministers review construction project of Ahmadbayli-Horadiz-Minjivan-Agband highway”, 30 Μαΐου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3432102.html>.

¹⁹⁵ *Greek City Times*, “Azerbaijani Energy Minister: We openly support Turkey’s activities in the Eastern Mediterranean”, Ιούνιος 2021, <https://greekcitytimes.com/2021/06/08/azerbaijan-turkey-east-mediterranean/>.

¹⁹⁶ Nur Özkan Erbay, “Erdoğan visits Azerbaijan's liberated Shusha”, *Daily Sabah*, 15 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/erdogan-visits-azerbajians-liberated-shusha>.

εμπεριέχει τα τρία κράτη του Νοτίου Καυκάσου μαζί με το Ιράν, τη Ρωσία και την Τουρκία.¹⁹⁷ Ανάλογη πρόταση, δίχως τη συμπερίληψη του Ιράν, είχε κάνει και το 2008, ύστερα από το ρωσογεωργιανό πόλεμο με την *Πλατφόρμα Σταθερότητας και Συνεργασίας για τον Καύκασο*.¹⁹⁸ Λαμβάνοντας υπόψη το παρελθόν γίνεται φανερό ένα μοτίβο βάσει του οποίου η Άγκυρα προτείνει νέες συνεργατικές δομές σε διπλωματικό επίπεδο ύστερα από κάθε αλλαγή του *status quo* στην περιοχή του Νοτίου Καυκάσου. Αυτό το πράττει για δύο λόγους, αρχικά για να συνεχίσει να έχει λόγο στα δρώμενα της περιοχής και εν συνεχεία για να επιδείξει τη θέση της ως σημαντικός περιφερειακός δρών, ο οποίος έχει τη δυνατότητα να αναλαμβάνει διπλωματικές πρωτοβουλίες. Στην παρούσα φάση, ωστόσο, η κατάσταση στην περιφέρεια βρίσκεται σε μετάβαση και ο ανταγωνισμός είναι έντονος τόσο με τη Μόσχα, η οποία επιθυμεί και διατηρεί πρακτικά το «μονοπώλιο» της διαμεσολάβησης, όσο και με το Ιράν, το οποίο επιχειρεί να μην απομονωθεί από τις εξελίξεις στην περιοχή. Ο ρόλος της Μόσχας είναι βασικός για την πορεία που θα έχει η περιοχή καθώς:

- α) διαμεσολαβεί σε επίπεδο διπλωματικό για την προώθηση οικονομικών πρωτοβουλιών με την τριμερή πλατφόρμα Αζερμπαϊτζάν – Αρμενία – Ρωσία,
- β) διατηρεί ειρηνευτικές δυνάμεις στο Ορεινό Καραμπάχ με βάση την εκκευρία του Νοεμβρίου 2020,
- γ) ασκεί διαιτησία στην οριοθέτηση των αζεροαρμενικών συνόρων.

Ομοίως, ο ρόλος του Ιράν δεν πρέπει να θεωρηθεί αμελητέος. Πρόσφατα υπεγράφη ένα μνημόνιο συνεργασίας ανάμεσα στην Τεχεράνη και το Μπακού για την ανάπτυξη των σιδηροδρομικών υποδομών.¹⁹⁹ Παράλληλα, επ' αφορμής της

¹⁹⁷ *Ιστοσελίδα Τουρκικής Προεδρίας*, “Kafkaslardaki barış ve huzurdan yalnız Azerbaycan değil, tüm bölge ülkeleri kazançlı çıkacaktır”, 16 Ιουνίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128340/-kafkaslardaki-baris-ve-huzurdan-yalniz-azerbaycan-degil-tum-bolge-ulkeleri-kazancli-cikacaktır->.

¹⁹⁸ Eleni Fotiou, “Caucasus Stability and Cooperation Platform? What is at Stake for Regional Cooperation?”, *ICBSS Policy Brief no. 16*, Ιούνιος 2009 https://www.files.ethz.ch/isn/104737/PB_16.pdf.

¹⁹⁹ *Islamic Republic News Agency*, “Iran, Azerbaijan sign MOU on development of railways infrastructure”, 28 Ιουνίου 2021, <https://en.irna.ir/news/84360376/Iran-Azerbaijan-sign-MOU-on-development-of-railways-infrastructure>.

υπογραφής του μνημονίου, συζητήθηκαν και δυνατότητες ενίσχυσης των υφιστάμενων οδικών δικτύων. Η εξέλιξη αυτή αν και δε δύναται να συγκριθεί με τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες της Μόσχας ή και της Άγκυρας, πρακτικά προσφέρει πληθώρα εναλλακτικών σεναρίων για το οικονομικό άνοιγμα της περιοχής. Οι εναλλακτικές στις μεταφορικές οδούς δύνανται να αποτελέσουν παίγνιο μηδενικού αθροίσματος ανάμεσα στους περιφερειακούς παίκτες.

Ως προς το ζήτημα της ενέργειας και των δηλώσεων του Αζέρου υπουργού Ενέργειας, παρόμοιες τοποθετήσεις δεν αποτελούν κάτι καινούριο. Η αδιαμφισβήτητη στήριξη του Μπακού προς την Άγκυρα στα ζητήματα της Ανατολικής Μεσογείου έχει εκφραστεί ρητά από τον Αζέρο Πρόεδρο τον Σεπτέμβριο του 2020 κατά τη διάρκεια της υποδοχής του νέου Έλληνα πρεσβευτή.²⁰⁰ Παρά ταύτα, μια νέα πρόταση που αναφέρθηκε από τον Έρντογαν κατά την επίσκεψή του στο Αζερμπαϊτζάν στα μέσα του Ιουνίου προσθέτει νέα δεδομένα στην στήριξη αυτή. Ο Πρόεδρος της Τουρκίας ανέφερε πως με τον ίδιο τρόπο που συνεργάζονται η Άγκυρα και το Μπακού σε ζητήματα ενέργειας για τον TAP και τον TANAP, μπορούν να διευρύνουν και τη συνεργασία τους στη Λιβύη.²⁰¹ Μια πιθανή εξέλιξη προς αυτήν την κατεύθυνση δύναται να έχει αρνητικό αντίκτυπο στα συμφέροντα της Ελλάδας, καθώς το Μπακού διατηρεί προνομιακές σχέσεις με το Ισραήλ. Σε κάθε περίπτωση η πιθανή ανάμιξή του στα ζητήματα της Ανατολικής Μεσογείου, μπορεί να επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις περιφερειακές ισορροπίες.²⁰²

²⁰⁰ *Daily Sabah*, “Azerbaijan stands with Turkey on Mediterranean tensions, Aliyev tells Greek envoy”, 04 Σεπτεμβρίου 2020, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/azerbaijan-stands-with-turkey-on-mediterranean-tensions-aliyev-tells-greek-envoy>.

²⁰¹ *Middle East Monitor*, “Erdogan offers Azerbaijan joint energy operations in Libya”, 18 Ιουνίου 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210618-erdogan-offers-azerbaijan-joint-energy-operations-in-libya/>.

²⁰² Cavid Veliyev, “Ways of reviving the Turkey-Azerbaijan-Israel triangle”, *Daily Sabah*, 06 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/ways-of-reviving-the-turkey-azerbaijan-israel-triangle>.

3.2.1.3. Εκπαίδευση, ενημέρωση και Σχολή Καλών Τεχνών

Κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου, η Άγκυρα και το Μπακού προώθησαν, μεταξύ άλλων, τη συνεργασία τους στους τομείς της εκπαίδευσης και των μέσων ενημέρωσης. Επιπρόσθετα, έγιναν φανερές ορισμένες διαφωνίες σχετικά με το σχέδιο του ακροδεξιού ηγέτη της Τουρκίας, Ντεβλέτ Μπαχτσελί, για την ίδρυση σχολείου στην πόλη Σουσί/ά, οι οποίες οδήγησαν και στην «αναδιαμόρφωση» του αρχικού σχεδίου.

Στις 20 Μαΐου, ο Αζέρος υπουργός Εκπαίδευσης, Emin Amrullayev, υπέγραψε Πρωτόκολλο με τον Πρόεδρο του *Τουρκικού Οργανισμού Maarif*, Birol Akgün, με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης, επί τη βάση της διακυβερνητικής Συμφωνίας Τουρκίας-Αζερμπαϊτζάν του 2017.²⁰³ Υπενθυμίζεται ότι λίγους μήνες νωρίτερα, είχε συμφωνηθεί η δημιουργία του πρώτου σχολείου από τον *Οργανισμό Maarif* στο Μπακού ως το τέλος του τρέχοντος έτους, ενώ τελεί υπό σχεδιασμό η σύσταση πλήθους σχολείων όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων και στα νεοαποκτηθέντα εδάφη του Ορεινού Καραμπάχ.

Επιπλέον, στις 27 Μαΐου, ο Τούρκος υπουργός Εθνικής Παιδείας, Ziya Selçuk, επισκέφθηκε το Αζερμπαϊτζάν όπου έγινε δεκτός από τον Πρόεδρο Αλίεφ.²⁰⁴ Δύο ημέρες αργότερα έλαβε χώρα και η ανακοίνωση του Μπαχτσελί περί ακύρωσης της κατασκευής του σχεδιαζόμενου σχολείου στην πόλη Σουσί/ά.²⁰⁵ Την ανακοίνωση αυτή διέψευσε άμεσα ο Hikmet Hajiyev, σύμβουλος ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής του Προέδρου Αλίεβ.²⁰⁶ Με βάση τις δηλώσεις του Hajiyev,

²⁰³ *Türkiye Maarif Vakfı*, “Türkiye Maarif Vakfı Azerbaycan ile İş Birliği Protokolü imzaladı”, 21 Μαΐου 2021, <https://nj.maarifschool.org/post/7-turkiye-maarif-vakfi-azerbaycan-ile-is-birligi-protokolu-imzaladi-1590?lang=tr>.

²⁰⁴ *Επίσημη ιστοσελίδα του Αζέρου Προέδρου*, “Ilham Aliyev received Turkish minister of education”, 27 Μαΐου 2021, <https://en.president.az/articles/51734>.

²⁰⁵ Επίσημος λογαριασμός Devlet Bahçeli, *Twitter*, 29 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/dbdevletbahceli/status/1398634752643682309>.

²⁰⁶ *Daily Sabah*, “Azerbaijan welcomes MHP school project in Shusha, Hajiyev says”, 30 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/azerbaijan-welcomes-mhp-school-project-in-shusha-hajiyev-says/news>.

οι διαφωνίες σχετίζονται με ζητήματα αρχιτεκτονικής και δεν υφίσταται καμία αιτία ακύρωσης του έργου. Στην πρόταση του ο σύμβουλος του Προέδρου, αναφέρει πως η δημιουργία της Σχολής Καλών τεχνών υπό την ονομασία του «Uzeyir Hajibeyli», είναι μια ευπρόσδεκτη πρωτοβουλία και τα αρχιτεκτονικά ζητήματα μπορούν να διευθετηθούν. Αν και τα αίτια δεν είναι άμεσα φανερά, η ακύρωση της πρότασης του Μπακσελί ενδεχομένως να σχετίζεται με αντιδράσεις της ρωσικής πλευράς. Δεν είναι τυχαία η επιλογή του Hajibeyli, καθώς ο ίδιος υπήρξε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος, ενώ παράλληλα είχε βραβευτεί από τη Σοβιετική Ένωση για την καλλιτεχνική του προσφορά. Η αρχική πρόταση του Μπακσελί αφορούσε την ίδρυση ενός δημοτικού σχολείου εννέα τάξεων.²⁰⁷

Το πεδίο των μέσων ενημέρωσης κατέχει συμπληρωματικό χαρακτήρα προς τις προσπάθειες που καταβάλλονται στον τομέα της εκπαίδευσης, προκειμένου να εδραιωθεί μια μακροχρόνια στρατηγική σχέση ανάμεσα σε Άγκυρα και Μπακού. Στο συγκεκριμένο πεδίο, επί τη βάση Μνημονίου Συνεργασίας που συμφωνήθηκε τον περασμένο Φεβρουάριο με αντικείμενο τη δημιουργία μιας Κοινής Πλατφόρμας των Μ.Μ.Ε., παρουσιάστηκε στο Μπακού το πρώτο ψηφιακό έργο που υλοποιήθηκε από κοινού με τη συνεργασία του Ομίλου *Albayrak* και του αζερικού Πρακτορείου *Trend* με τίτλο «TURKIC.World».²⁰⁸ Στόχος της συσταθείσας ψηφιακής πλατφόρμας είναι να αποτελέσει μέσο ενιαίας και «αξιόπιστης» πληροφόρησης, που μπορεί να αξιοποιηθεί ως ανάχωμα στις προσπάθειες των διεθνών μέσων ενημέρωσης να διασπείρουν την παραπληροφόρηση σχετικά με το σύνολο του «Τουρκόφωνου» κόσμου.²⁰⁹ Όπως έχει εξαγγελθεί, η Άγκυρα και το Μπακού αποβλέπουν στην προώθηση περισσότερων αντίστοιχων πρωτοβουλιών, στις οποίες επιδιώκουν να εντάξουν και

²⁰⁷ *Hurriyet*, “Son dakika: MHP Genel Başkanı Bahçeli, projeyi ilk kez açıkladı! Şuşa'ya okul yapılıyor”, 26 Ιανουαρίου 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-mhp-genel-baskani-bahceliden-onemli-aciklamalar-41724556>.

²⁰⁸ *Trend News Agency*, “Baku hosts presentation of joint project of Trend News Agency, Turkish Albayrak Media Group”, 24 Μαΐου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3428502.html>.

²⁰⁹ *Trend News Agency*, “Now Azerbaijan and Turkey have single media platform – Media Development Agency CEO”, 25 Μαΐου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3429089.html>.

τα μέσα ενημέρωσης των υπολοίπων τουρκόφωνων κρατών, καθώς έτσι προσφέρεται η δυνατότητα υιοθέτησης μιας κοινής στάσης απέναντι σε διεθνή ζητήματα, και ενισχύεται ο ρόλος και ο λόγος τους στη διεθνή σκηνή. Σε επίπεδο κρατών, τέτοιου είδους πρωτοβουλίες αποσκοπούν στην αυστηροποίηση του ελέγχου που ασκεί η κεντρική εξουσία επί των μέσων ενημέρωσης, στη διασπορά προπαγάνδας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, και στην καλλιέργεια μιας συγκεκριμένης εθνικής γραμμής που συνάδει με την προώθηση των συμφερόντων της εκάστοτε ηγεσίας.

3.2.2. Σχέσεις με Αρμενία

Το ενδιαφέρον των τουρκοαρμενικών σχέσεων κατά την υπό μελέτη περίοδο σχετίζεται με μια σειρά από γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα τόσο στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Αρμενίας, όσο και στα σύνορα Αζερμπαϊτζάν – Αρμενίας.

Η προεκλογική περίοδος στην Αρμενία φανέρωσε περαιτέρω τις απόψεις του προσφάτως επανεκλεγέντα πρωθυπουργού Πασινιάν. Στις αρχές του Μαΐου, ένα μήνα περίπου πριν τις εκλογές στην Αρμενία, ο Πασινιάν δήλωσε χαρακτηριστικά πως *«Η Τουρκία είναι τόσο εχθρός μας, όσο και γείτονας... η εχθρότητα αυτή πρέπει να τεθεί υπό έλεγχο, καθώς όταν βράζει οδηγεί σε έκρηξη κάποια στιγμή»*.²¹⁰ Παρόμοιοι ισχυρισμοί οφείλουν να αναλυθούν τόσο εντός της τεταμένης πολιτικής κατάστασης στην προεκλογική περίοδο της χώρας, όσο και σε σχέση με την μακροπρόθεσμη δυναμική που μπορεί να φέρει το τέλος στους ισχύοντες οικονομικούς αποκλεισμούς στην περιοχή.²¹¹ Οι δηλώσεις αυτές φαίνεται ότι αντηχούν και στην ενισχυμένη προσπάθεια του Έρντογαν να αναλάβει τη διπλωματική πρωτοβουλία στο οικονομικό άνοιγμα του Νοτίου Καυκάσου, καθώς κατά τη διάρκεια δηλώσεων μαζί με τον γεωργιανό πρωθυπουργό ανέφερε

²¹⁰ *Armenpress*, “Փաշինյանը Թուրքիայի հետ թշնամանքը կառավարելը համարում է անհրաժեշտություն”, 10 Μαΐου 2021, <https://armenpress.am/arm/news/1051858.html>.

²¹¹ Συγκεκριμένα σε σχέση με τα αρμενοτουρκικά και αζεροαρμενικά σύνορα.

χαρακτηριστικά πως η Τουρκία στηρίζει την τριμερή συνεργασία ανάμεσα στη Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία.²¹²

Παρά τις παραπάνω δηλώσεις, τα γεγονότα παρουσιάζουν μια διαφορετική πραγματικότητα. Με την ανάληψη των καθηκόντων της η κυβέρνηση Πασινιάν ανανέωσε τις οικονομικές κυρώσεις, που είχε επιβάλλει στην αρχή του έτους προς την Τουρκία για ακόμη ένα εξάμηνο.²¹³ Παράλληλα, η ενισχυμένη αζεροτουρκική συνεργασία, καθώς και η συμβολική επίσκεψη του Έρντογαν στην πόλη Σουσί/ά, εκλήφθηκε υπό αρνητικό πρίσμα στο Ερεβάν, με το αρμενικό Υπουργείο Εξωτερικών να τις χαρακτηρίζει ως «πρόκληση στην περιφερειακή ειρήνη και ασφάλεια» σε δύο ξεχωριστές ανακοινώσεις της.²¹⁴

Τέλος, διέρρευσαν ορισμένες φήμες στον αρμενικό Τύπο, σχετικά με την ύπαρξη τουρκικών ειδικών δυνάμεων στην περιοχή γύρω από τη Μαύρη Λίμνη (Σεβ Λιτς), η οποία τελεί υπό αζερική κατοχή, με το Μπακού, από τα μέσα Μαΐου, να ισχυρίζεται πως με βάση σοβιετικούς χάρτες που διαθέτει, οι θέσεις της οφείλουν να προωθηθούν προς την επικράτεια της Αρμενίας.²¹⁵ Το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός πως τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της Σοβιετικής Ένωσης, το Ερεβάν και το Μπακού δεν είχαν οριοθετήσει επιτυχώς τα επίσημα σύνορά τους. Κοινό σημείο αναφοράς και για τα δύο κράτη αποτελούν σοβιετικοί

²¹² *Επίσημη Ιστοσελίδα Τουρκικής Προεδρίας*, “Türkiye, Gürcistan’ı bölgesel iş birliğinin anahtarı olarak görüyor”, 1 Ιουνίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128091/-turkiye-gurcistan-i-bolgesel-is-birliginin-anahtari-olarak-goruyor->.

²¹³ Siranush Ghazanchyan, “Armenia extends ban on import of Turkish goods for another six months”, *Public Radio of Armenia*, 24 Ιουνίου 2021, <https://en.armradio.am/2021/06/24/armenia-extends-ban-on-import-of-turkish-goods-for-another-six-months/>.

²¹⁴ *Αρμενικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “The comment of the Foreign Ministry of Armenia on the declaration signed by the Presidents of Turkey and Azerbaijan”, https://www.mfa.am/en/interviews-articles-and-comments/2021/06/17/mfa_statement_on_the_decl/10995. Βλ. επίσης *Αρμενικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “ՀՀ ԱԳՆ հայտարարությունը Թուրքիայի և Ադրբեջանի նախագահների՝ Արցախի օկուպացիված տարածքներ այցելության առնչությամբ”, https://www.mfa.am/hy/interviews-articles-and-comments/2021/06/15/Erdogan_visit_Shushhi/10994.

²¹⁵ Joshua Kucera, “Armenia and Azerbaijan in new border crisis”, *Eurasianet*, 14 Μαΐου 2021, <https://eurasianet.org/armenia-and-azerbaijan-in-new-border-crisis>.

τοπογραφικοί χάρτες, οι οποίοι ωστόσο δεν ορίζουν λεπτομερώς τα σύνορα.²¹⁶ Πρακτικά το γεγονός αυτό σημαίνει πως η διευθέτηση της διαδικασίας θα αποτελέσει ένα πολιτικό και διπλωματικό ζήτημα κατά το οποίο η αρμενική πλευρά, ως ηττημένη του πολέμου βρίσκεται σε δυσμενή διαπραγματευτική θέση. Για το λόγο αυτό, καθώς και εξαιτίας του ρόλου της Άγκυρας στον πρόσφατο πόλεμο, οι φήμες παρουσίας Τούρκων στρατιωτών αποτέλεσαν σοβαρό ζήτημα ασφάλειας για το Ερεβάν. Το Υπουργείο Αμύνης της Αρμενίας τόνισε πως το Ερεβάν γνωρίζει το ρόλο που διαδραματίζει η τουρκική κυβέρνηση στην εκπαίδευση, το συντονισμό, καθώς και τη διοίκηση των αζερικών δυνάμεων.²¹⁷ Ωστόσο, η ανακοίνωση αρνείται την ύπαρξη τουρκικών στρατευμάτων στην περιοχή Σεβ Λιτς. Η φήμη αυτή είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο της προεκλογικής πολιτικής κατάστασης στην Αρμενία, αλλά παράλληλα πρέπει να αναλυθεί και ως ένα σημαντικό ζήτημα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή. Οι ενισχυμένες αμυντικές σχέσεις ανάμεσα σε Άγκυρα και Μπακού αποτελούν γεγονός, και η πιθανότητα να συμμετάσχουν, ακόμη και έμμεσα, Τούρκοι στρατιωτικοί ή σύμβουλοι στο πολιτικό-στρατιωτικό ζήτημα της οριοθέτησης των συνόρων αποτελεί ένα ρεαλιστικό σενάριο.

Τα βασικά γεγονότα τα οποία χρήζουν ανάλυσης σχετίζονται με τη δυνατότητα η Άγκυρα να επιτύχει το στόχο της ανάληψης πρωτοβουλίας σε σχέση με την Αρμενία, τόσο σε ζητήματα οικονομίας όσο και στα θέματα της οριοθέτησης των συνόρων. Με μια προσεκτική ματιά αντιλαμβάνεται κανείς πως η ανανέωση των οικονομικών κυρώσεων της Αρμενίας προς την Τουρκία, σχετίζεται με θέματα εσωτερικής πολιτικής –κατευνασμός αρμενικής κοινής γνώμης– σε σχέση με τις κατηγορίες περί «φιλοτουρκικής» στάσης του Πασινιάν. Οι κυρώσεις αυτές έχουν ως σκοπό και την αύξηση ιρανικών εισαγωγών προς τη χώρα παράλληλα με την

²¹⁶ Evangeline McGlynn, “Perspectives | On the Armenia-Azerbaijan border, the map is not the territory”, *Eurasianet*, 15 Μαρτίου 2021, <https://eurasianet.org/perspectives-on-the-armenia-azerbaijan-border-the-map-is-not-the-territory>.

²¹⁷ *Αρμενικό Υπουργείο Αμύνης*, “Հայտարարություն”, 12 Ιουνίου 2021, <https://www.mil.am/hy/news/9535>.

ενίσχυση της τοπικής παραγωγής.²¹⁸ Η τελευταία αποτελεί βασικό συστατικό για την προστασία της εγχώριας οικονομίας σε πιθανή περίπτωση ανοίγματος των συνόρων με το Αζερμπαϊτζάν και την Τουρκία.

Σε σχέση με το ζήτημα της οριοθέτησης των συνόρων η Μόσχα έχει επιτύχει για ακόμη μια φορά να είναι ο βασικός διπλωματικός και πολιτικός δρών. Η αρχική αντίδραση της Ρωσίας ήταν να διαπραγματευτεί μέσω της υπάρχουσας δομής, όπως έχει προκύψει από την εκκευρία του Νοεμβρίου 2020. Ο διοικητής των ειρηνευτικών δυνάμεων στο Ορεινό Καραμπάχ, Ρουστάμ Μουράντοβ, ανέλαβε διαμεσολαβητικό ρόλο για την επίλυση της κρίσης.²¹⁹ Η μερική αποτυχία της προσπάθειας αυτής, παράλληλα με την αντικατάσταση του Μουράντοβ, ώθησε τη Μόσχα στην αναδιαμόρφωση των τακτικών της.²²⁰ Ύστερα από την ανακοίνωση της αρμενικής πλευράς πως επιθυμεί να παύσει τη συμμετοχή της στις εργασίες της τριμερούς, Αζερμπαϊτζάν–Αρμενίας–Ρωσίας, για την άρση των οικονομικών αποκλεισμών,²²¹ η Μόσχα έδρασε άμεσα καλώντας εκπροσώπους από τα Υπουργεία Αμύνης των δύο κρατών για διαπραγματεύσεις.²²² Με τη μέθοδο αυτή και με τακτικό διάλογο κατόρθωσε να διατηρήσει ένα βαθμό σταθερότητας στην υποβόσκουσα κρίση, έως ότου ολοκληρωθούν οι εκλογές στην Αρμενία.²²³

Πέραν του μεσολαβητικού ρόλου της, η Μόσχα κατόρθωσε επίσης να ενισχύσει την παρουσία της στην Αρμενία. Αρχικά ανακοινώθηκε πως το Ερεβάν

²¹⁸ Ani Avetisyan, “What has been the impact of Armenia’s Turkish product ban?”, *OC Media*, 05 Μαρτίου 2021, <https://oc-media.org/features/what-has-been-the-impact-of-armenias-turkish-product-ban/>.

²¹⁹ Asbarez, “Defense Minister, Russian General Discuss Border Standoff”, 12 Ιουνίου 2021, <https://asbarez.com/defense-minister-russian-general-discuss-border-standoff/>.

²²⁰ RBC, “U rossijskih mirotvorcev v Karabahe smenilsja komandujusij”, 13 Μαΐου 2021, <https://www.rbc.ru/politics/13/05/2021/609d09699a794779d05e6fff>.

²²¹ Joshua Kucera, “Armenia and Azerbaijan suspend ‘corridor’ talks”, *Eurasianet*, 4 Ιουνίου 2021, <https://eurasianet.org/armenia-and-azerbaijan-suspend-corridor-talks>.

²²² *JAMnews*, “Russia, Armenia, Azerbaijan hold trilateral consultations on de-escalation of border crisis”, 4 Ιουνίου 2021, <https://jam-news.net/russia-armenia-azerbaijan-hold-trilateral-consultations-on-de-escalation-of-border-crisis/>.

²²³ Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Briefing by Foreign Ministry Spokeswoman Maria Zakharova”, 17 Ιουνίου 2021, https://www.mid.ru/en/press_service/spokesman/briefings/-/asset_publisher/D2wHaWMCU6Od/content/id/4790132#17.

θα παραχωρήσει εδάφη νοτίως της χώρας, σε Ρώσους συνοριοφύλακες.²²⁴ Παράλληλα, αμέσως μετά το πέρας των εκλογών στην Αρμενία γνωστοποιήθηκε ότι στα αζεροαρμενικά σύνορα της περιφέρειας Gegharkunik, η οποία καλύπτει το ανατολικό και δυτικό τμήμα της λίμνης Σεβάν, θα τοποθετηθούν πάλι Ρώσοι συνοριοφύλακες.²²⁵ Με την τοποθέτηση των συνοριοφυλάκων, τα στρατεύματα των δύο κρατών θα πρέπει να υποχωρήσουν.²²⁶ Η ρωσική αντίδραση στα προβλήματα που προκύπτουν στην περιφέρεια και συγκεκριμένα ως προς την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν, είναι τόσο άμεση όσο και πρακτική. Σε σύγκριση με τις τουρκικές πρωτοβουλίες, οι οποίες βρίσκονται κυρίως σε διπλωματικό επίπεδο, η Μόσχα συνεχίζει και διαθέτει το μονοπώλιο της διαμεσολάβησης. Η Άγκυρα από την άλλη προτιμά να ενισχύσει την επιρροή της όσο περισσότερο μπορεί στο Μπακού, έτσι ώστε μέσω αυτής να εξασφαλίσει τα συμφέροντά της στην περιοχή.

3.2.3. Σχέσεις με Γεωργία

Την 1^η Ιουνίου ο γεωργιανός πρωθυπουργός, Ιρακλί Γκαριμπασβίλι, πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Άγκυρα, όπου έγινε δεκτός από τον Πρόεδρο Έρντογαν. Αρχικά, οι δύο επικεφαλής είχαν διμερείς συζητήσεις κλεισμένων των θυρών, ενώ ακολούθησαν εκτεταμένες συνομιλίες μεταξύ των αντιπροσωπειών των δύο κρατών.²²⁷ Όπως προέκυψε από τις δηλώσεις Τύπου που παραχωρήθηκαν, στις συζητήσεις τέθηκαν ζητήματα διμερούς και περιφερειακού

²²⁴ *Civilnet*, “Armenia Hands Over Lands to Russian Border Guards in Syunik”, 27 Μαΐου 2021, <https://www.civilnet.am/news/609299/armenia-provides-lands-to-russian-border-guards-in-syunik/?lang=en>.

²²⁵ Με βάση το δημοσίευμα η τοποθέτηση θα γίνει στην αρμενική πλευρά των συνόρων. Βλ. TASS, “V Armenii ozhidaiut dislokatsii rossiiskikh pogranichnikov na granitse s Azerbaidzhanom”, 21 Ιουνίου 2021, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/11709667>.

²²⁶ Ο.π..

²²⁷ *Επίσημη ιστοσελίδα της Γεωργιανής Κυβέρνησης*, “Irakli Garibashvili’s meeting with Recep Tayyip Erdogan”, 1 Ιουνίου 2021, http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=557&info_id=79531.

ενδιαφέροντος, με έμφαση στην αμοιβαία διάθεση για περαιτέρω ενίσχυση των σχέσεων.²²⁸

Σύμφωνα με τις δηλώσεις του Έρντογαν, η Τουρκία τρέφει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ενίσχυση της συνεργασίας με την Τιφλίδα τόσο σε διμερές όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, κυρίως στους τομείς του εμπορίου, της οικονομίας, της ενέργειας και των μεταφορών.²²⁹ Σημαντικό σκέλος της συνεργασίας κατά την τρέχουσα περίοδο αποτελεί ο κλάδος των μεταφορών, καθώς η Άγκυρα επιδιώκει να δημιουργήσει νέα δίκτυα μεταφοράς, ενισχύοντας παράλληλα το ρόλο των ήδη υπάρχοντων, με κυριότερα μεταξύ αυτών το Μεσαίο Διάδρομο και τη σιδηροδρομική γραμμή Μπακού-Τιφλίδα-Καρς,²³⁰ τα οποία συνιστούν τμήμα της κινεζικής Πρωτοβουλίας «Μια Ζώνη-Ένας Δρόμος». Η προσέγγιση με την Τιφλίδα μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα επωφελής για την Άγκυρα στο πλαίσιο των προσπάθειών της να προωθήσει έργα διασύνδεσης της Τουρκίας με την Κίνα μέσω του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, στον απόηχο των γεωπολιτικών ανακατατάξεων που έλαβαν χώρα μετά την εκκευρία στο Ορεινό Καραμπάχ.

Όπως γίνεται αντιληπτό, η στάση της Άγκυρας δημιουργεί αρνητικές προσλαμβάνουσες στη Μόσχα, η οποία φαίνεται ότι επιχειρεί ποικιλοτρόπως να υπονομεύσει τη συνεργασία Τιφλίδας-Άγκυρας. Μια νέα τακτική της Μόσχας φαίνεται ότι επικεντρώνεται στη διασπορά περιεχομένου στρατηγικής επικοινωνίας στα γεωργιανά μέσα, σύμφωνα με την οποία η Τουρκία εποφθαλμιά εδάφη της χώρας, και πιο συγκεκριμένα την αυτόνομη δημοκρατία της Ατζαρίας που συνορεύει με την Τουρκία στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας.²³¹ Η εν λόγω τακτική

²²⁸ *Επίσημη ιστοσελίδα της Γεωργιανής Κυβέρνησης*, “Joint Media Statements Made by Irakli Garibashvili and Recep Tayyip Erdogan”, 1 Ιουνίου 2021, http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=557&info_id=79528.

²²⁹ *Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας*, “Turkey sees Georgia as key to regional cooperation”, 1 Ιουνίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/turkiye-sees-georgia-as-key-to-regional-cooperation>.

²³⁰ Η Τουρκία μάλιστα συζητά τη συγκεκριμένη γραμμή μέσω της σήραγγας Marmaray που συνδέει την ευρωπαϊκή με την ασιατική ήπειρο.

²³¹ Βάσει της Συνθήκης του Καρς του 1921, η συγκεκριμένη περιοχή είχε παραχωρηθεί από την Άγκυρα στην ΕΣΣΔ, με αντάλλαγμα τη μεταβίβαση των περιοχών Καρς, Άρνταχαν, και Αρτβίν. Βλ. Kakhaber Kemoklidze, “Targeting Turkish-Georgian Relations: Russian Disinformation is

εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της υβριδικής τακτικής που υιοθετεί το Κρεμλίνο προκειμένου να προκαλέσει ρήξη στις συμμαχικές σχέσεις που αναπτύσσει η Τιφλίδα με τρίτους δρώντες. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ρητορική αυτή δύναται να επηρεάσει ήδη υπάρχουσες κοινωνικές τάσεις στο εσωτερικό της χώρας και έχει περιορισμένη επίδραση σε άτομα της νεότερης γενιάς. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν οι εκτενείς διαδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα το τελευταίο εξάμηνο στη Γεωργία κατά της κατασκευής δύο υδροηλεκτρικών σταθμών στην κοιλάδα Rioni από την τουρκική κατασκευαστική εταιρεία ENKA, η οποία έχει αναλάβει το 90% του έργου. Οι συγκεκριμένες διαδηλώσεις στρέφονται κυρίως εναντίον της κυβερνητικής τακτικής της ανάθεσης έργων αμφιβόλου ωφέλειας για το κοινωνικό σύνολο, σε εταιρείες τρίτων κρατών που αδιαφορούν για τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις αυτών.²³² Μολονότι τα κίνητρα των διαδηλωτών δεν εκπορεύονται πρωτίστως από αντι-τουρκικά αισθήματα, καθίσταται αντιληπτό ότι η ρωσική δραστηριοποίηση δύναται να επιδεινώσει τη θέση των τουρκικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται εντός της Γεωργίας.

3.3. Σχέσεις με Δυτική και Κεντρική Ασία

3.3.1. Τουρκοπακιστανικές σχέσεις

Την περίοδο Μαΐου–Ιουνίου Άγκυρα και Ισλαμαμπάντ είχαν επαφές σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο, συμμετείχαν σε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, ενώ στο διπλωματικό επίπεδο εξέφρασαν κοινές θέσεις σε ζητήματα όπως το Παλαιστινιακό.

Αρχικά σε σχέση με το Παλαιστινιακό ζήτημα και την πρόσφατη κλιμάκωση με το Ισραήλ, το Πακιστάν και η Τουρκία διατήρησαν σταθερή επικοινωνία και εξέφρασαν κοινά τη στήριξή τους προς την Παλαιστίνη. Συνολικά έλαβαν χώρα δύο τηλεφωνικές επικοινωνίες και μια συνάντηση σε επίπεδο Υπουργών

Taking Local Turn”, *RUSI*, 20 Μαΐου 2021, <https://www.rusi.org/commentary/targeting-turkish-georgian-relations-russian-disinformation-taking-local-turn>.

²³² Sopo Japaridze, “Perspectives | Dam protests demonstrate bankruptcy of Georgian politics”, *Eurasianet*, 28 Μαΐου 2021, <https://eurasianet.org/perspectives-dam-protests-demonstrate-bankruptcy-of-georgian-politics>.

Εξωτερικών, όπου εκφράστηκαν οι θέσεις των δύο κρατών ως προς το ζήτημα. Χαρακτηριστικά σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχαν ο Πρόεδρος Έρντογαν με τον πρωθυπουργό του Πακιστάν, Imran Khan, τονίστηκε η σημαντικότητα του «έργου που επιτελούν Τουρκία και Πακιστάν, έτσι ώστε η διεθνής κοινότητα να δώσει ένα ισχυρό και αποτρεπτικό μάθημα στο Ισραήλ».²³³ Σε παρόμοιο κλίμα πραγματοποιήθηκε και η επίσκεψη του Πακιστανού υπουργού Εξωτερικών στην Άγκυρα.²³⁴ Σε πολιτικό επίπεδο η επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου του Κοινοβουλίου, Mustafa Şentop, κατέληξε στην υπογραφή ενός Πρωτοκόλλου για τη διακοινοβουλευτική συνεργασία.²³⁵ Η συμφωνία αφορά την ανταλλαγή επισκέψεων, πληροφοριών και απόψεων σε σχέση με διεθνή και περιφερειακά ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος. Τέλος, στο στρατιωτικό πεδίο πέραν της συμμετοχής του Πακιστάν στις αεροπορικές ασκήσεις *Anatolian Eagle* και *Anatolian Phoenix*, έλαβαν χώρα και επισκέψεις στρατιωτικών αξιωματούχων στην Άγκυρα, με σημαντικότερη την επίσκεψη του Πακιστανού Αρχηγού Γ.Ε.Σ., στην Άγκυρα.²³⁶

Ο Πακιστανός Στρατηγός Qamar Javed Bajwa επισκέφθηκε την Τουρκία στις 23 Ιουνίου και συναντήθηκε με μια ομάδα στρατιωτικών, τον Τούρκο ομόλογό

²³³ *Ιστοσελίδα Τουρκικής Προεδρίας*, “President Erdoğan, Prime Minister Imran Khan of Pakistan talk over phone”, 12 Μαΐου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/president-erdogan-prime-minister-imran-khan-of-pakistan-talk-over-phone1205>.

²³⁴ *Υπουργείο Εξωτερικών Πακιστάν*, “Bilateral Meeting of the Foreign Minister of Pakistan and Foreign Minister of Turkey”, 18 Μαΐου 2021, <http://mofa.gov.pk/bilateral-meeting-of-the-foreign-minister-of-pakistan-and-foreign-minister-of-turkey/>.

²³⁵ *Daily Sabah*, “Turkey, Pakistan sign protocol to improve interparliamentary ties”, 2 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-pakistan-sign-protocol-to-improveinterparliamentary-ties>.

²³⁶ *Τουρκικό Υπουργείο Άμυνας*, “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Pakistan Hava Kuvvetleri Komutanı Org.Zaheer Ahmed Baber Sidhu’yu Kabul Etti”, 28 Ιουνίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2862021-04018>. Βλ. επίσης *Πακιστανικό Γενικό Επιτελείο Στρατού*, “General Qamar Javed Bajwa, Chief of Army Staff (COAS) on a day long official visit to the Republic of Turkey called on His Excellency General Hulusi Akar (Retired), Minister of National Defence of the Republic of Turkey, wherein His Excellency General Yasar Guler, Commander Turkish General Staff and His Excellency General Umit Dundar, Commander of the Turkish Land Forces were also present.”, 23 Ιουνίου 2021, <https://ispr.gov.pk/press-release-detail.php?id=6201>.

του, καθώς και τον υπουργό Άμυνας της χώρας.²³⁷ Σύμφωνα με την ανακοίνωση του πακιστανικού Γ.Ε.Σ. υψηλά στην ατζέντα βρέθηκαν ζητήματα που σχετίζονται με το Αφγανιστάν. Αυτό το οποίο παρουσιάζει ενδιαφέρον σχετίζεται με το γεγονός πως πριν από την επίσκεψή του στην Τουρκία ο Πακιστανός Στρατηγός, είχε πραγματοποιήσει διήμερη επίσκεψη στο Αζερμπαϊτζάν (21-22 Ιουνίου), ενώ μετά την Άγκυρα ταξίδεψε για τη Γερμανία.²³⁸ Στο Μπακού ο Πακιστανός αξιωματούχος συνάντησε τον Πρόεδρο της χώρας, καθώς και τον υπουργό Άμυνας. Στη Γερμανία από την άλλη έλαβαν χώρα συναντήσεις τόσο με τον υπουργό Εξωτερικών, όσο και με τον Γερμανό αρχηγό του Γ.Ε.Σ..

Από τα θέματα που συζητήθηκαν και στις τρεις χώρες γίνεται φανερό πως το Πακιστάν έχει υψηλά στην ημερήσια διάταξή του το ζήτημα του Αφγανιστάν. Η επιθυμία της πακιστανικής ηγεσίας να αναλάβει την πρωτοβουλία στις εξελίξεις την ωθεί να βρεί συμμάχους και να συντονίσει τις δράσεις της σε διπλωματικό, πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο. Εάν λάβει υπόψη κανείς και τη θέση της Τουρκίας στο ζήτημα, γίνεται αντιληπτό πως υπάρχει μια σύγκλιση σε επίπεδο βούλησης ως προς το ζήτημα του Αφγανιστάν, για διαφορετικούς ωστόσο σκοπούς. Το Πακιστάν επιθυμεί να αναλάβει ενεργητικό ρόλο στα ζητήματα της Καμπούλ, έτσι ώστε να περιορίσει το ρόλο δρώντων εκθρικά προσκείμενων προς τα συμφέροντά του, όπως η Ινδία, καθώς και για την ενίσχυση της επιρροής της.

Η Άγκυρα από την άλλη, ενώ μοιράζεται τη βούληση να αναλάβει πιο δραστικό ρόλο στο Αφγανιστάν, όπως γίνεται φανερό με την πρότασή της να αναλάβει την προστασία του αεροδρομίου «Hamid Karzai», το πράττει αυτό κυρίως

²³⁷ Ο.π..

²³⁸ Πακιστανικό Γενικό Επιτελείο Στρατού, “General Qamar Javed Bajwa, Chief of Army Staff (COAS) on a two days long official visit to Republic of Azerbaijan called on His Excellency Mr Ilham Aliyev, President of the Republic of Azerbaijan and His Excellency Colonel General Hasanov Zakir Asgar Oglu, Minister of Defence of the Republic of Azerbaijan at Baku, today.”, 21 Ιουνίου 2021, <https://ispr.gov.pk/press-release-detail.php?id=6199>. Βλ. επίσης Πακιστανικό Γενικό Επιτελείο Στρατού, “General Qamar Javed Bajwa, Chief of Army staff (COAS) who is on official visit to Germany called on His Excellency Mr Heiko Maas, Federal Minister for Foreign Affairs of Germany.”, 24 Ιουνίου 2021, <https://ispr.gov.pk/press-release-detail.php?id=6204> και Πακιστανικό Γενικό Επιτελείο Στρατού, “General Qamar Javed Bajwa, Chief of Army Staff (COAS), during an official visit to Germany, called on His Excellency General Eberhard Zorn, Chief of Defence German Army, today.”, 25 Ιουνίου 2021, <https://ispr.gov.pk/press-release-detail.php?id=6211>.

για να αποκτήσει επιπρόσθετα διαπραγματευτικά ερείσματα σε σχέση με τη Δύση. Η ενίσχυση του ρόλου που διαδραματίζει στην Κεντρική Ασία, γενικότερα, και στο Αφγανιστάν πιο συγκεκριμένα, σχετίζεται περισσότερο με τη φιλοδοξία να ενισχύσει το ρόλο της σε παγκόσμιο επίπεδο. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Α. Νταβούτογλου «Μια συνεπής και μακροπρόθεσμη σχέση που θα συναφθεί μεταξύ της μεγάλης κλίμακας ευρασιατικής στρατηγικής και της εξωτερικής πολιτικής στην Κεντρική Ασία, θα αποτελέσει ένα σημαντικό υπόβαθρο για την παγκόσμια δραστηριοποίηση της Τουρκίας».²³⁹ Συνεπώς το ασιατικό βάθος που επιθυμεί να αποκτήσει η Τουρκία αφορά σε σημαντικό βαθμό την ενίσχυση της στρατηγικής και διπλωματικής της θέσης και όχι τόσο την άμεση αντιμετώπιση απειλών, όπως στην περίπτωση του Πακιστάν. Σε επίπεδο τακτικής, ο άξονας Αζερμπαϊτζάν–Πακιστάν–Τουρκίας αποτελεί κινητήριο μοχλό προς το παραπάνω στρατηγικό σχέδιο. Συμπερασματικά, οι αυξημένες ανταλλαγές επισκέψεων, σε συνδυασμό με την εμβάθυνση των σχέσεων των τριών κρατών σε ζητήματα ασφάλειας από την αρχή του έτους, οφείλουν να ληφθούν σοβαρά υπόψη από τα γειτονικά προς την Τουρκία κράτη.

3.3.2. Σχέσεις με Αφγανιστάν

3.3.2.1. Τουρκική πρόταση για το διεθνές αεροδρόμιο της Καμπούλ

Στις αρχές Ιουνίου, έγινε γνωστή πρόταση εκ μέρους της Άγκυρας προς το ΝΑΤΟ προκειμένου η Τουρκία να αναλάβει τη διοίκηση του Διεθνούς Αεροδρομίου «Hamid Karzai» της Καμπούλ μετά την αποχώρηση των νατοϊκών δυνάμεων από το Αφγανιστάν.²⁴⁰ Προς το σκοπό της υλοποίησης της συγκεκριμένης αποστολής, η τουρκική πλευρά έθεσε μια σειρά από προϋποθέσεις στους νατοϊκούς εταίρους, ζητώντας να εξασφαλιστεί η παροχή οικονομικής, πολιτικής και υλικοτεχνικής

²³⁹ Αχμέτ Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, Αττική: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010, σελ. 744.

²⁴⁰ Metin Gurcan, “Why Turkey wants to handle security at Kabul airport”, *Al-Monitor*, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/why-turkey-wants-handle-security-kabul-airport>

υποστήριξης στα τουρκικά στρατεύματα που θα παραμείνουν στη χώρα, ενώ ξεκαθάρισε ότι δεν σκοπεύει να αποστείλει επιπλέον δυνάμεις στο Αφγανιστάν.²⁴¹

Το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την ανάληψη σημαντικού ρόλου εντός του Αφγανιστάν ενόψει της απομάκρυνσης των δυτικών δυνάμεων ήταν ήδη γνωστό. Ωστόσο, μέσω της συγκεκριμένης πρότασης, η Άγκυρα στόχευε πρωτίστως στη βελτίωση των σχέσεων με τους νατοϊκούς συμμάχους και ιδιαίτερα τις Η.Π.Α., εν μέσω μιας περιόδου τεταμένων σχέσεων. Η Άγκυρα αξιοποίησε την ανάγκη των Η.Π.Α. για έναν ικανό σύμμαχο που θα είναι σε θέση να ασκεί τον απαραίτητο έλεγχο και να εκπροσωπεί τα συμφέροντα της Δύσης εντός του Αφγανιστάν μετά την αποδέσμευση των αμερικανικών δυνάμεων, ιδιαίτερα εφόσον στο εσωτερικό της χώρας φαίνεται ότι οι θέσεις των Ταλιμπάν κερδίζουν διαρκώς έδαφος σε βάρος της επίσημης κυβέρνησης. Υπενθυμίζεται ότι οι Η.Π.Α. είχαν ήδη ταχθεί υπέρ μιας ενεργής ανάμιξης της Τουρκίας στις ειρηνευτικές συνομιλίες, προτείνοντας τη διοργάνωση Διάσκεψης στην Κωνσταντινούπολη το προηγούμενο διάστημα. Μολονότι αυτή δεν κατέστη εφικτή λόγω της αντίστασης των Ταλιμπάν, εντούτοις δόθηκε η ευκαιρία στην Τουρκία να εντείνει τις επαφές με το σύνολο των εμπλεκόμενων δρώντων.

Σημειώνεται ότι από το 2003 η Τουρκία διατηρεί έναν αριθμό δυνάμεων στο Αφγανιστάν, οι οποίες έχουν συμμετάσχει σε μη μάχιμες νατοϊκές επιχειρήσεις, αναλαμβάνοντας κατά διαστήματα ηγετικό ρόλο.²⁴² Επίσης, οι τουρκικές δυνάμεις έχουν συμβάλει στην ασφάλεια του αεροδρομίου επί σειρά ετών. Συνεπώς, κρίθηκε ότι διαθέτουν ένα βαθμό εμπειρίας και τις απαραίτητες στρατιωτικές ικανότητες για τη διασφάλιση της λειτουργίας του στρατηγικής σημασίας αεροδρομίου. Επιπλέον, η Άγκυρα διατηρεί καλές σχέσεις τόσο με σημαντικούς δρώντες στο εσωτερικό του Αφγανιστάν (επίσημη κυβέρνηση, Ταλιμπάν, επιμέρους

²⁴¹ *Daily Sabah*, “Turkey won't send more troops to run Kabul airport: Defense chief”, 23 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-wont-send-more-troops-to-run-kabul-airport-defense-chief>

²⁴² Το Δεκέμβριο του 2020 η παρουσία των εν λόγω στρατευμάτων στη χώρα ανανεώθηκε για 18 ακόμη μήνες. Βλ. *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkey's long involvement in NATO mission in Afghanistan”, 19 Ιουνίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkey-s-long-involvement-in-nato-mission-in-afghanistan/2279062>

εθνικές ομάδες όπως Ουζμπέκοι, Τατζίκοι κτλ.) όσο και με περιφερειακούς δρώντες που ασκούν επιρροή στους Ταλιμπάν, όπως το Πακιστάν και το Κατάρ.²⁴³

Η πρόταση της Τουρκίας εξετάστηκε μεταξύ άλλων στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στις 14 Ιουνίου, στις κατ' ιδίαν συζητήσεις μεταξύ του Τούρκου και του Αμερικανού Προέδρου που ακολούθησαν της συνόδου, και στο πλαίσιο επίσκεψης αμερικανικής αντιπροσωπείας στην Τουρκία στα τέλη Ιουνίου. Η Τουρκία πρότείνει, επίσης, στο NATO το στενό συντονισμό με την Ουγγαρία, κράτος-μέλος του NATO με το οποίο η ίδια διατηρεί στενές σχέσεις, αλλά και με το Πακιστάν, δρώντα με σημαντική επιρροή εντός του Αφγανιστάν, για την προστασία του αεροδρομίου. Παρότι δεν ανακοινώθηκε η επίτευξη συμφωνίας, φαίνεται ότι τα μέλη της Συμμαχίας και κυρίως οι Η.Π.Α. προσεγγίζουν θετικά το ενδεχόμενο παραχώρησης της διοίκησης του αεροδρομίου στην Τουρκία, ενώ παράλληλα έχει εγκριθεί χρηματοδότηση για τη διασφάλιση της λειτουργίας του Διεθνούς Αεροδρομίου.²⁴⁴ Συνεκτιμώντας το σύνολο των επαφών που αναπτύχθηκαν σε διμερές επίπεδο γύρω από το ζήτημα, μέχρι στιγμής κρίνεται ότι η αξιοποίηση της συγκεκριμένης πρότασης ως διαπραγματευτικό εργαλείο από την Άγκυρα απέναντι στις Η.Π.Α., δεν αποκλείεται να συμβάλει στη βελτίωση των διμερών σχέσεων εν γένει σε βάθος χρόνου. Πέραν, όμως, των όσων συνεπάγεται η ανάληψη ενός περισσότερο ενεργού ρόλου της Τουρκίας εντός του Αφγανιστάν για τις σχέσεις με τη Δύση, η Άγκυρα δεν κρύβει την πρόθεσή της να προωθήσει τις δικές της επιδιώξεις για αύξηση της επιρροής και της ήπιας ισχύος της στην περιοχή της Κεντρικής και Νότιας Ασίας.

Από την άλλη πλευρά, επισημαίνεται ότι μια άμεση τουρκική εμπλοκή θα δημιουργήσει όχι μόνο ευκαιρίες αλλά και κινδύνους για την Άγκυρα. Μολονότι η επίσημη κυβέρνηση τάσσεται υπέρ της ανάληψης του ελέγχου του αεροδρομίου

²⁴³ Tanya Goudsouzian, Yusuf Erim, “Why Turkey Wants to Protect Kabul’s Airport”, *National Interest*, 18 Ιουνίου 2021, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/why-turkey-wants-protect-kabul%E2%80%99s-airport-187945>

²⁴⁴ *Daily Sabah*, “NATO to decide on Kabul airport, key role for Turkey: Stoltenberg”, 14 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/nato-to-decide-on-kabul-airport-key-role-for-turkey-stoltenberg>

από την Τουρκία,²⁴⁵ οι Ταλιμπάν έχουν τοποθετηθεί εναντίον αυτής. Παρότι παραδέχονται την ύπαρξη φιλικών τάσεων απέναντι στην Άγκυρα, επισημαίνοντας τον ισλαμικό χαρακτήρα της χώρας ως σημαντικό πλεονέκτημα, απαιτούν την απόσυρση των τουρκικών δυνάμεων, σύμφωνα με όσα προβλέπει η συμφωνία Η.Π.Α.-Ταλιμπάν για την αποχώρηση ξένων στρατευμάτων.²⁴⁶ Το αίτημα των Ταλιμπάν ερμηνεύεται ως μια προσπάθεια να διασφαλιστεί ότι η Δύση θα απωλέσει τη δυνατότητα επηρεασμού των εξελίξεων εντός του Αφγανιστάν. Ωστόσο, δεδομένων των καλών σχέσεων με την Άγκυρα, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να γίνει τελικά αποδεκτή η παρουσία της. Με τη στάση των Ταλιμπάν συντάσσεται και η Μόσχα, που έχει υπογραμμίσει ότι οι τουρκικές δυνάμεις οφείλουν να αποχωρήσουν μαζί με τις υπόλοιπες νατοϊκές.²⁴⁷ Γίνεται, συνεπώς, αντιληπτό ότι ούτε η Ρωσία είναι υπέρμαχος μιας τουρκικής παρουσίας που θα περιορίζει τις δικές της δυνατότητες προβολής ισχύος εν τη απουσία δυτικών δυνάμεων, εντείνοντας τον διεθνή ανταγωνισμό στο πλαίσιο του κενού ισχύος που θα προκύψει. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί πως η Μόσχα δεν είναι υπέρμαχος ούτε του κενού ισχύος, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε αστάθεια γειτονικά κράτη όπως το Ουζμπεκιστάν και το Τατζικιστάν.²⁴⁸ Για το λόγο αυτό μπορεί να θεωρηθεί πολύ πιθανή η προσπάθεια της Μόσχας να εμπλέξει περιφερειακούς οργανισμούς ασφαλείας όπως ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης καθώς και ο Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας, ώστε να διατηρήσει την αναγκαία σταθερότητα στη βάση διαπραγματεύσεων και όχι κοστοβόρων πρωτοβουλιών. Παράλληλα η συμμετοχή του Πακιστάν στην επιχείρηση δύναται να δημιουργήσει

²⁴⁵ *Daily Sabah*, “Turkey running Kabul airport to ensure diplomatic community’s security”, 20 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-running-kabul-airport-to-ensure-diplomatic-communitys-security>

²⁴⁶ *Reuters*, “Turkey should pull troops from Afghanistan under 2020 accord -Taliban spokesman”, 11 Ιουνίου 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-should-pull-troops-afghanistan-under-2020-accord-taliban-spokesperson-2021-06-10/>

²⁴⁷ *Ahval*, “Russia against Turkey's proposal to keep forces in Afghanistan”, 17 Ιουνίου 2021, <https://ahvalnews.com/turkey-afghanistan/russia-against-turkeys-proposal-keep-forces-afghanistan>

²⁴⁸ *Eurasianet*, “Uzbekistan, Tajikistan report fresh Afghan troop crossings”, 28 Ιουνίου 2021, <https://eurasianet.org/uzbekistan-tajikistan-report-fresh-afghan-troop-crossings>.

διλήμματα και στην Ινδία, η πιθανή δράση της οποίας αποτελεί ένα πρόσθετο στοιχείο στην περίπλοκη εξίσωση που προκύπτει.

Οι παραπάνω αντιδράσεις, σε συνδυασμό με τις σοβαρές ιδιομορφίες που εμφανίζει η κατάσταση ασφαλείας στο εσωτερικό του Αφγανιστάν, και δη το βαθμό διάσπασης μεταξύ των διαφόρων δρώντων, το πλήθος αντικρουόμενων συμφερόντων και την ανάγκη εξισορρόπησής τους, δημιουργούν ερωτηματικά σχετικά με τις δυνατότητες της Τουρκίας να διαχειριστεί αποτελεσματικά ένα τόσο περίπλοκο περιβάλλον ασφαλείας, ειδικά εν τη απουσία των αμερικανικών και άλλων δυνάμεων που σταδιακά αποσύρονται υπό το φόβο της επιδεινούμενης κατάστασης στο πεδίο.

3.3.2.2. Τριμερής Τουρκίας-Ιράν-Αφγανιστάν

Με την ευκαιρία της παρουσίας των υπουργών Εξωτερικών του Ιράν και του Αφγανιστάν στην Τουρκία στο πλαίσιο της διεξαγωγής του *Φόρουμ Διπλωματίας της Απάλειας*, έλαβε χώρα η τριμερής συνάντηση μεταξύ των τριών κρατών. Σύμφωνα με το Κοινό Ανακοινωθέν που υιοθετήθηκε, έμφαση δόθηκε στην οικονομική συνεργασία, κυρίως στους κλάδους των μεταφορών, της ενέργειας και των υποδομών, και στις προοπτικές συνέχισης των ειρηνευτικών συνομιλιών για το Αφγανιστάν. Επιπλέον, οι τρεις χώρες συμφώνησαν να εργαστούν από κοινού για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του εξτρεμισμού, του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης μετανάστευσης κ.ά..²⁴⁹

Το νέο τριμερές πλαίσιο αποσκοπεί στην προώθηση ζητημάτων περιφερειακού ενδιαφέροντος, τα οποία μπορούν να διευθετηθούν μέσω της συνεργασίας των τριών δρώντων. Ενόψει της δημιουργίας ενός κενού ισχύος εντός του Αφγανιστάν, και της συνακόλουθης επιδείνωσης της κατάστασης ασφαλείας, φαίνεται ότι προκρίνεται η περιφερειακή συνεργασία για την αντιμετώπιση διεθνών απειλών, όπως αυτές των προσφυγικών/μεταναστευτικών ροών και του

²⁴⁹ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Adopted at the Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Afghanistan, the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey, 20 June 2021, Antalya”, 20 Ιουνίου 2021, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan-iran-uclu-disisleri-bakanlari-ortak-bildiri-20-06-2021.en.mfa>

διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος, που λόγω της απουσίας αποτελεσματικού κεντρικού ελέγχου εντός της χώρας διαχέονται στην ευρύτερη περιφέρεια. Παράλληλα, προσφέρεται η ευκαιρία στα επιμέρους κράτη (Ιράν και Τουρκία) να προωθήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα και τις επιδιώξεις τους για αυξημένη επιρροή στην περιφέρεια της Νότιας και Κεντρικής Ασίας. Επομένως, αναμένεται ότι παρόμοιες πρωτοβουλίες θα ακολουθήσουν και το επόμενο διάστημα, με την ανάδειξη νέων συνεργατικών σχημάτων, τα οποία συνηθίζει να προάγει η Τουρκία. Δεν θα πρέπει πάντως να υπερεκτιμάται ο αντίκτυπος αντίστοιχων πλαισίων συνεργασίας, αφού σε πολλές περιπτώσεις τα συμφωνηθέντα περιορίζονται σε επίπεδο διακηρύξεων.

3.3.3. Σχέσεις με Κεντρική Ασία

3.3.3.1. Η διένεξη Κιργισίας-Τατζικιστάν και ο Τσαβούσογλου

Περί τα τέλη Απριλίου έλαβαν χώρα συγκρούσεις μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων του Τατζικιστάν και της Κιργισίας κατά μήκος των συνόρων των δύο κρατών. Αφορμή των συγκρούσεων αποτέλεσε η εγκατάσταση καμερών επιτήρησης από τις αρχές του Τατζικιστάν σε σημείο διανομής υδάτων στο χωριό Kok-Tash, κοντά στον περικλειστο θύλακα Vorukh, περιοχή την οποία η Κιργισία θεωρεί ως αμφισβητούμενη.²⁵⁰ Σημειώνεται ότι εξ αιτίας της απουσίας σαφώς οριοθετημένων συνόρων σε μεγάλο τμήμα της συνοριακής γραμμής των δύο κρατών μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, έχουν συχνά εκδηλωθεί μικρότερης ή μεγαλύτερης κλίμακας εντάσεις.

Η Τουρκία, επιδεικνύοντας αξιοπρόσεκτη ετοιμότητα, έσπευσε να επωφεληθεί από την κρίση, εμφανιζόμενη ως πρόθυμη να διαδραματίσει πρωτίστως διαμεσολαβητικό ρόλο και στη συνέχεια να παράσχει αναγκαία συνδρομή. Πιο συγκεκριμένα, ο Τσαβούσογλου επικοινωνήσε τηλεφωνικά με τους ομολόγους του από το Τατζικιστάν και την Κιργισία, στους οποίους τόνισε την

²⁵⁰ Catherine Putz, “Violent Clashes at the Troublesome Kyrgyzstan-Tajikistan Border”, *The Diplomat*, 4 Μαΐου 2021, <https://thediplomat.com/2021/05/violent-clashes-at-the-troublesome-kyrgyzstan-tajikistan-border/>

επιθυμία της Τουρκίας να συμβάλει προς την επίλυση της κατάστασης. Ο Τούρκος υπουργός δήλωσε επίσης στον υπουργό Εξωτερικών της Κιργιζίας ότι η Τουρκία ήταν διατεθειμένη να προσφέρει ανθρωπιστική και ιατροφαρμακευτική βοήθεια στους πληγέντες, και να συνδράμει στην αποκατάσταση των υποδομών που υπέστησαν ζημιές.²⁵¹ Πράγματι, μερικές ημέρες αργότερα, ανακοινώθηκε η χορήγηση ανθρωπιστικής βοήθειας ύψους \$72.700, ποσό το οποίο θα διατίθεται στους πληγέντες από τον *Τουρκικό Ερυθρό Σταυρό*.²⁵² Επιπρόσθετα, η Τουρκία ανέλαβε την οικοδόμηση 100 κατοικιών σε χωριά της περιοχής Batken, όπου καταγράφηκαν εκτεταμένες ζημιές εξαιτίας των συγκρούσεων με τις δυνάμεις του Τατζικιστάν.²⁵³

Η στάση της Άγκυρας στη συγκεκριμένη κρίση επιδέχεται διττή ερμηνεία. Αφενός, όπως έχει αποδειχθεί σε αντίστοιχες περιπτώσεις διεθνών ή περιφερειακών κρίσεων στο παρελθόν, η Άγκυρα επιχειρεί να προσφέρει τις διαμεσολαβητικές της υπηρεσίες «καλή τη πίστει», θέτοντας τη διπλωματία της στη διάθεση των εμπλεκόμενων μερών προς το σκοπό της ειρηνικής διευθέτησης της εκάστοτε κρίσεως. Με αυτόν τον τρόπο προσβλέπει στην αναβάθμιση της διπλωματίας της, στο πλαίσιο της ευρύτερης προσπάθειας που καταβάλλει προκειμένου να αναδειχθεί σε περιφερειακή δύναμη. Παράλληλα, σκοπεύει να προβάλει απέναντι στη διεθνή κοινότητα την εικόνα ενός κράτους που είναι πάντοτε πρόθυμο να συμβάλει ενεργά στη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας, σύμφωνα με τις αρχές της εξωτερικής πολιτικής που έχουν διατυπωθεί από τον Αχμέτ Νταβούτογλου, βάσει των οποίων η Τουρκία θα πρέπει να προωθεί ενεργά τον πολιτικό διάλογο (αντί της στρατιωτικής οδού) με σκοπό την επίλυση διεθνών κρίσεων, έτσι ώστε να αναχθεί σε αξιόπιστο μεσολαβητή. Αφετέρου, η Τουρκία έχει καταστήσει σαφείς τις επιδιώξεις της για αύξηση της

²⁵¹ *Πρακτορείο Trend*, “Turkey ready to provide humanitarian assistance to Kyrgyzstan and restore infrastructure”, 1 Μαΐου 2021, <https://en.trend.az/casia/kyrgyzstan/3418008.html>

²⁵² *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkish Red Crescent to aid Kyrgyzstan after border clashes”, 11 Μαΐου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-red-crescent-to-aid-kyrgyzstan-after-border-clashes/2236506>

²⁵³ *AKİpress*, “Turkey to cover construction of 100 houses in Batken, sponsors to build 36 other homes”, 27 Μαΐου 2021, <https://akipress.com/news:658748>

ήπιας ισχύος της επί των κρατών της Κεντρικής Ασίας, καθώς επίσης και για ενίσχυση του ρόλου της στο συγκεκριμένο υποσύστημα. Συνεπώς, η ενεργή δραστηριοποίησή της στο πλαίσιο μιας διακρατικής κρίσης, θα ήταν σε θέση να συμβάλει στην ανάδειξή της σε δρώντα που δύναται να επηρεάσει τις εξελίξεις στην περιοχή. Δεδομένης της μειωμένης ως σήμερα επιρροής που διαθέτει η Τουρκία στη συγκεκριμένη περιφέρεια, κρίνεται ότι οι δυνατότητές της να επηρεάσει σημαντικά την κατάσταση ήταν περιορισμένες. Παρόλα αυτά, η πρωτοβουλία της συνιστά ένα πρώτο βήμα, το οποίο μαρτυρά τις επιδιώξεις και τη στρατηγική που σκοπεύει να ακολουθήσει η Άγκυρα το επόμενο διάστημα απέναντι όχι μόνο στο Τατζικιστάν και την Κιργισία, αλλά και στα υπόλοιπα κράτη της Κεντρικής Ασίας.

3.3.3.2. Η επίσκεψη Ζαπάροβ στην Άγκυρα και η αδελαφότητα Γκιουλέν

Περί τα μέσα Ιουνίου ο Πρόεδρος της Κιργισίας, Σαντίρ Ζαπάροβ, συνοδευόμενος από αντιπροσωπεία υψηλόβαθμων αξιωματούχων, πραγματοποίησε τριήμερη επίσημη επίσκεψη στην Τουρκία. Την πρώτη ημέρα της επίσκεψής του, ο Ζαπάροβ συμμετείχε στη συνεδρίαση του *Ανώτατου Συμβουλίου Στρατηγικής Συνεργασίας Τουρκίας-Κιργισίας*, στο πλαίσιο του οποίου τέθηκαν προς συζήτηση ζητήματα που άπτονται της διμερούς συνεργασίας στους τομείς του εμπορίου, της οικονομίας, του πολιτισμού, της ανθρωπιστικής βοήθειας, της υγείας κ.ά..²⁵⁴ Στη συνέχεια, ο Έρντογαν υποδέχθηκε τον Ζαπάροβ για συνομιλίες κεκλεισμένων των θυρών, ενώ ο υπουργός Εξωτερικών της Κιργισίας, Ρουσλάν Καζακμπάεβ, συνάντησε τον ομόλογό του Τσαβούσογλου.

Στις δηλώσεις του Έρντογαν δόθηκε έμφαση σε δύο κυρίως πτυχές της στρατηγικής συνεργασίας Κιργισίας-Τουρκίας. Αφενός, η Τουρκία κατέστησε σαφή την επιδίωξή της για διπλασιασμό του όγκου των εμπορικών συναλλαγών με την

²⁵⁴ Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Kırgızistan’la maziden atıye uzanan kardeşlik bağlarımızı daha da güçlendirerek devam ettireceğiz”, 9 Ιουνίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-kirgizistanla-maziden-atıye-uzanan-kardeshlik-baglarimizi-daha-da-guclendirerek-devam-ettirecegiz>

Κιργισία, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος του \$1 δις που έχει τεθεί. Σταθερός στόχος της Άγκυρας είναι η ενίσχυση μιας ασύμμετρης σχέσης οικονομικής αλληλεξάρτησης, από την οποία η ίδια απολαμβάνει τα μεγαλύτερα οφέλη. Αφετέρου, υπογραμμίστηκε η σημασία που προσδίδει η Τουρκία στην από κοινού καταπολέμηση της απειλής που συνιστά η αδελφότητα του Γκιουλέν για την εθνική ασφάλεια της Τουρκίας και της Κιργισίας.

Η τελευταία πτυχή που σημειώθηκε έχει αποκτήσει ιδιαίτερο νόημα υπό το φως των πρόσφατων εξελίξεων γύρω από το ζήτημα στην Κιργισία. Στα τέλη Μαΐου, έγινε γνωστή η εξαφάνιση του Orhan İnandı, ιδρυτή και προέδρου του δικτύου εκπαιδευτικών ιδρυμάτων *Sapat*, το οποίο σχετίζεται με την αδελφότητα του Γκιουλέν. Δεδομένου ότι η Τουρκία έχει ζητήσει επανειλημμένα από το 2015 το κλείσιμο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων του, και από το 2019 την έκδοση του ίδιου στην Τουρκία, η εξαφάνισή του αποδόθηκε στην Άγκυρα. Η σύζυγος του επιχειρηματία κατήγγειλε συγκεκριμένα ότι ο İnandı απήχθη με πρωτοβουλία των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών, και ότι κρατείτο όμηρος στην τουρκική πρεσβεία στη Μπισκέκ έως ότου καταστεί δυνατή η διά της βίας μεταφορά του στην Τουρκία.²⁵⁵ Ταυτόχρονα εκδηλώθηκαν διαδηλώσεις που απαιτούσαν την απελευθέρωση του επιχειρηματία. Η αστυνομία της Κιργισίας, σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών, ξεκίνησαν έρευνα κατ' εντολή του Προέδρου, υποστηρίζοντας, όμως, ότι αδυνατούν να διενεργήσουν ελέγχους στο εσωτερικό της πρεσβείας.

Δεδομένου του ιστορικού της Τουρκίας με διώξεις εναντίον προσώπων που σχετίζονται με το κίνημα Γκιουλέν σε τρίτα κράτη, εκτιμάται ότι οι υποψίες περί άμεσης ανάμιξης της Τουρκίας δεν είναι αβάσιμες.²⁵⁶ Η τουρκική πρεσβεία, αλλά και ο ίδιος ο Έρντογαν στη συνάντηση με τον Ζαπάροβ, αρνήθηκαν οποιαδήποτε

²⁵⁵ Ayzirek Imanaliyeva, “Kyrgyzstan: Outlook murky for vanished founder of Gulen-linked schools”, *Eurasianet*, 9 Ιουνίου 2021, <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-outlook-murky-for-vanished-founder-of-gulen-linked-schools>

²⁵⁶ Amberin Zaman, “Turkey accused of abducting Gulen-affiliated school teacher in Kyrgyzstan”, *Al-Monitor*, 10 Ιουνίου 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/turkey-accused-abducting-gulen-affiliated-school-teacher-kyrgyzstan>

εμπλοκή, ενώ τα τουρκικά φιλοκυβερνητικά μέσα έστρεψαν τις κατηγορίες προς τις μυστικές υπηρεσίες της Κιργιζίας.²⁵⁷ Σε κάθε περίπτωση, από την υπό εξέταση περίπτωση μπορούν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα. Πρώτον, εάν αποδειχθεί ότι η απαγωγή πράγματι διοργανώθηκε από τις τουρκικές αρχές, λαμβάνοντας υπόψη τις καλές σχέσεις Άγκυρας-Μπισκέκ, δύσκολα μπορεί να αποκλειστεί η συνέργεια -ή έστω γνώση και συγκάλυψη- εκ μέρους των αρχών της Κιργιζίας. Άλλωστε είναι γνωστό ότι η Τουρκία επιδιώκει να εξαλείψει πιθανά ερείσματα που διατηρεί το Κίνημα Γκιουλέν εντός της Κιργιζίας, γι' αυτό και έχει συμφωνηθεί η δημιουργία του πρώτου ιδρύματος του *Οργανισμού Maarif* στη χώρα, με στόχο να αντικατασταθεί η επιρροή ιδρυμάτων και επιχειρηματιών που συνδέονται με τον Γκιουλέν, από οργανώσεις που πρόσκεινται στην ιδεολογία που υιοθετεί η ισλαμική ηγεσία του Κ.Δ.Α.. Δεύτερον, καταδεικνύεται έτσι η δράση των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών και του παρακράτους στην άσκηση διώξεων σε πρόσωπα που σχετίζονται με αντιφρονούντες εκτός της τουρκικής επικράτειας. Και τρίτον, με την εν λόγω στάση της Άγκυρας, καταρρέει το σύνολο του αφηγήματος που είχε οικοδομήσει η τουρκική ηγεσία προκειμένου να στοχοποιήσει διεθνώς τη σαουδαραβική ηγεσία για τη δολοφονία του Τζαμάλ Κασόγκι στην Τουρκία το 2018, αφού η ίδια η Άγκυρα προβαίνει σε χρήση ανάλογων πρακτικών.

Συνολικά, εκτιμάται ότι η επίσκεψη Ζαπάροβ έλαβε χώρα σε μια περίοδο κατά την οποία οι σχέσεις Τουρκίας-Κιργιζίας ακολουθούν σαφή πορεία ανάπτυξης, όπως καταδεικνύουν οι επαφές μεταξύ των δύο πλευρών το τελευταίο διάστημα. Προκειμένου η στρατηγική συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών να αποκτήσει την αναγκαία ώθηση, δίνεται αρχικά έμφαση στην ενίσχυση των σχέσεων σε τομείς χαμηλής πολιτικής, γεγονός που αποτυπώνεται από την υπογραφή επτά συμφωνιών στους τομείς του τουρισμού, του πολιτισμού, της εκπαίδευσης, της υγείας, της βιομηχανίας εξόρυξης, της ενέργειας, του αθλητισμού, της νεολαίας και της υγείας. Από την πλευρά του, ο Σαντίρ Ζαπάροβ εξέφρασε την ευγνωμοσύνη της Κιργιζίας για τη συνολική στήριξη που λαμβάνει

²⁵⁷ *Turkish Minute*, “Pro-Erdogan media shift blame for abduction of Turkish educator to Kyrgyz intelligence”, 7 Ιουνίου 2021, <https://www.turkishminute.com/2021/06/07/erdogan-media-shift-blame-for-abduction-of-turkish-educator-to-kyrgyz-intelligence/>

από την Τουρκία, ενώ τοποθετήθηκε υπέρ της εγκαθίδρυσης στενότερων σχέσεων στον στρατιωτικό τομέα και στον τομέα της ασφάλειας.²⁵⁸ Η Μπισκέκ ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τη διατήρηση και την αύξηση των τουρκικών επενδύσεων στη χώρα, ως εκ τούτου προτάθηκε μεταξύ άλλων στις *Τουρκικές Αερογραμμές* να χρησιμοποιήσουν το διεθνές αεροδρόμιο της Μανάς ως κέντρο υλικοτεχνικής υποδομής και μεταφορών στην Ασία.²⁵⁹ Αντίστοιχες προτάσεις εκ μέρους της Μπισκέκ αποτελούν ιδιαίτερο δέλεαρ για την Τουρκία, που επιδιώκει όχι μόνο να αυξήσει τις εξαγωγές της προς την Κιργισία, αλλά και να αποκτήσει πρόσβαση στις αγορές της Κίνας και της Κεντρικής Ασίας, καθώς ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών της με τις συγκεκριμένες περιοχές παραμένει σε χαμηλά επίπεδα.

3.3.3.3. Η επίσκεψη Ακάρ στη Μπισκέκ και στη Ντουσάνμπε

Στις 28 Ιουνίου ο υπουργός Αμύνης της Τουρκίας, Χουλουσή Ακάρ, επισκέφθηκε την Κιργισία όπου συναντήθηκε με τον ομόλογό του, Taalaybek Omuraliev.²⁶⁰ Οι συνεδριάσεις των δύο αξιωματούχων έλαβαν χώρα κεκλεισμένων των θυρών και σύμφωνα με δελτίο Τύπου σχετίζονταν με ζητήματα διμερούς στρατιωτικού ενδιαφέροντος, αμυντικής βιομηχανίας και συνεργασίας κατά της τρομοκρατίας (κινήματος Γκιουλέν).²⁶¹ Με το πέρας της επίσκεψής του στην Κιργισία, ο Ακάρ ταξίδεψε στις 30 Ιουνίου στην Ντουσάνμπε του Τατζικιστάν, όπου διασκέπηκε και

²⁵⁸ *Sputnik*, “Kyrgyz President Says Important to Expand Military Cooperation with Turkey”, 10 Ιουνίου 2021, <https://sputniknews.com/military/202106091083111720-kyrgyz-president-says-important-to-expand-military-cooperation-with-turkey/>

²⁵⁹ *24.Kg*, Japarov urges Turkish Airlines to turn Manas airport into logistics hub”, 10 Ιουνίου 2021, https://24.kg/english/197126_Japarov_urges_Turkish_Airlines_to_turn_Manas_airport_into_logistics_hub/

²⁶⁰ *Τουρκικό Υπουργείο Αμύνης*, “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar Kırgızistan’da”, 28 Ιουνίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2862021-51216>.

²⁶¹ *Daily Sabah*, “Kyrgyzstan's political stability priority for Turkey, Akar says”, 29 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/kyrgyzstans-political-stability-priority-for-turkey-akar-says>.

εκεί με τον ομόλογό του.²⁶² Ομοίως με τις συναντήσεις στην Κιργισία, οι διαβουλεύσεις έλαβαν χώρα κεκλεισμένων των θυρών και σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο συζητήθηκαν θέματα άμυνας και ασφάλειας διμερούς και περιφερειακού επιπέδου, καθώς και τρομοκρατίας.²⁶³

Οι επισκέψεις αυτές λαμβάνουν χώρα ύστερα από το πρόσφατο ταξίδι του Κιργισίου Προέδρου στην Άγκυρα και στην περίπτωση του Μπισκέκ έχουν ως σκοπό την εξέταση της δυνατότητας εμβάθυνσης των αμυντικών σχέσεων. Μια από τις πιθανές κατευθύνσεις που μπορεί να λάβει η δυνατότητα αυτή σχετίζεται με εξοπλιστικά ζητήματα ή και τη συμπαραγωγή οπλικών συστημάτων. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, ωστόσο, παρατηρούνται ανταγωνισμοί περιφερειακού χαρακτήρα. Σε ζητήματα εξοπλισμού η Κιργισία επενδύει τον μεγαλύτερο όγκο των αμυντικών της δαπανών σε εισαγωγές οπλισμού από τη Ρωσία.²⁶⁴ Το ίδιο ισχύει και για το Τατζικιστάν το οποίο έχει εμβαθύνει περαιτέρω τις αμυντικές σχέσεις του με τη Μόσχα.²⁶⁵ Παράλληλα, η Ρωσία διαθέτει στρατιωτικές βάσεις και στα δύο κράτη, ενώ υπάρχουν και συζητήσεις για άνοιγμα νέας βάσης στην Κιργισία.²⁶⁶ Λαμβάνοντας υπόψη αυτούς τους παράγοντες, η διαφαινόμενη επιθυμία της Τουρκίας να διαδραματίσει το ρόλο διαμεσολαβητή στα διασυννοριακά ζητήματα των δύο κρατών με σκοπό να αυξήσει την επιρροή της, αποτελεί ένα περίπλοκο

²⁶² Τουρκικό Υπουργείο Αμύνης, “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Tacikistan Savunma Bakanı Korg. Şerali Mirzo ile Görüştü”, 30 Ιουνίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/3062021-80160>.

²⁶³ Sarp Ozer, “Turkish defense minister holds talks in Tajikistan”, *Anadolu Agency*, 30 Ιουνίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkish-defense-minister-holds-talks-in-tajikistan/2290493>.

²⁶⁴ Από τα \$42 εκατ. που έχει επενδύσει η Μπισκέκ την περίοδο 2015-2020, τα \$41 εκατ. αφορούσαν εισαγωγές εξοπλισμού από τη Ρωσία, ενώ το \$1 εκατ. από την Κίνα. Βλ. *Stockholm International Peace Research Institute*, “TIV of arms exports to Kyrgyzstan, 2015-2020”, Ιούνιος 2021.

²⁶⁵ *Stockholm International Peace Research Institute*, “TIV of arms exports to Tajikistan, 2015-2020”, Ιούνιος 2021 και Paul Goble, “Tajik Military Increasingly Part of Russian Army in All But Name”, *Eurasia Daily Monitor*, 6 Ιουνίου 2021, <https://jamestown.org/program/tajik-military-increasingly-part-of-russian-army-in-all-but-name/>.

²⁶⁶ *Radio Free Europe/Radio Liberty*, “Bishkek, Moscow Agree To Expand Russian Base In Kyrgyzstan”, 28 Μαρτίου 2019, <https://www.rferl.org/a/russian-military-base-in-kyrgyzstan-under-focus-at-putin-jeenbekov-talks/29847265.html>. Βλέπε επίσης *Radio Free Europe/Radio Liberty*, “Russia Pledges Support For Tajikistan Amid Concern Over Afghanistan”, 08 Μαΐου 2021, <https://www.rferl.org/a/russia-military-tajikistan-afghanistan-/31244656.html>.

σενάριο κυρίως δε ως προς τις σχέσεις της με τη Ρωσία. Πιθανή ανάμιξη, πέραν της διπλωματικής προσέγγισης της Τουρκίας, θα δημιουργήσει τριβές στις σχέσεις Άγκυρας και Μόσχας, ενώ τα οφέλη μιας τέτοιας ενέργειας δεν θα ήταν εγγυημένα λόγω του ισχυρού ρόλου που διαδραματίζει η Ρωσία στην περιοχή σε θέματα διαιτησίας και ασφάλειας.²⁶⁷ Αυτό που γίνεται εμφανές, ωστόσο, είναι η αυξημένη κινητικότητα της Τουρκίας στην περιοχή, και οι επίμονες προσπάθειές της να ενισχύσει τόσο την παρουσία όσο και το λόγο της σε θέματα της Κεντρικής Ασίας. Στο πλαίσιο αυτό η Κιργιζία και το Τατζικιστάν αποτελούν έναν από τους πιθανούς κρίκους συνεργασίας.

3.4. Σχέσεις με την Ουκρανία

Στον απόηχο της έκφρασης απόλυτης στήριξης εκ μέρους της Άγκυρας προς το Κίεβο υπό το φως της ανάπτυξης μεγάλου αριθμού ρωσικών δυνάμεων στα σύνορα με την Ανατολική Ουκρανία και στην Κριμαία τον περασμένο Απρίλιο, η Τουρκία και η Ουκρανία εμφανίστηκαν πρόθυμες να συνεχίσουν τη συνεργασία τους με ποικίλους τρόπους.

Το σημαντικότερο σκέλος της τουρκο-ουκρανικής συνεργασίας, το οποίο συγχρόνως προκαλεί έντονες αντιδράσεις από την πλευρά του Κρεμλίνου, αφορά το στρατιωτικό/τεχνικό και αμυντικό τομέα. Όπως είναι ήδη γνωστό, η Ουκρανία έχει προμηθευθεί τουρκικά M.E.A. *Bayraktar* και συστήματα επίγειου ελέγχου, ενώ η συνεργασία στους τομείς της στρατιωτικής τεχνολογίας και της αμυντικής βιομηχανίας διαρκώς επεκτείνεται.²⁶⁸ Σύμφωνα με πρόσφατα δημοσιεύματα σε ουκρανικά μέσα, το Κίεβο σκοπεύει να αγοράσει το τουρκικό σύστημα αεράμυνας μικρής εμβέλειας *Korkut*, το οποίο, σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο, αναπτύχθηκε από την εταιρεία *ASELSAN* εξ' ολοκλήρου στη βάση εθνικών

²⁶⁷ Kinga Szálkai, "Russia's Recent Military Buildup in Central Asia", *Centre for Strategic & International Studies*, 25 Σεπτεμβρίου 2020, <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/russias-recent-military-buildup-central-asia>.

²⁶⁸ Metin Gurcan, "Turkey on course to strategic partnership with Ukraine", *Al-Monitor*, 21 Οκτωβρίου 2020, <https://www.almonitor.com/originals/2020/10/turkey-russia-increasing-defense-cooperation-ankarakiev.html>

πόρων.²⁶⁹ Επιπλέον, περί τα τέλη Ιουνίου η *Τουρκική Αεροπορική και Διαστημική Βιομηχανία* (TUSAS) ανακοίνωσε επισήμως την υπογραφή συμβολαίου με την ουκρανική εταιρεία *Motor Sich* για την προμήθεια 14 κινητήρων για το βαρύ μαχητικό ελικόπτερο T229 ATAK που βρίσκεται υπό ανάπτυξη στην Τουρκία και αναμένεται να έχει ολοκληρωθεί ως το 2023.²⁷⁰ Η σημασία του συγκεκριμένου συμβολαίου για την εγκώρια αμυντική βιομηχανία καθίσταται αντιληπτή εάν συνεκτιμηθούν τα προσκόμματα με τα οποία έχει βρεθεί αντιμέτωπη η Τουρκία στις προσπάθειες προμήθειας κινητήρων από τους δυτικούς συμμάχους της.

Παράλληλα με τη συνεργασία στον αμυντικό τομέα, η Τουρκία συνεχίζει να τάσσεται ανοικτά υπέρ της ένταξης της Ουκρανίας στους ευρωατλαντικούς θεσμούς, ενώ δεν αποκρύπτει τη φιλοδοξία της για την ανάληψη ενός ενεργού ρόλου στις διεθνείς προσπάθειες διευθέτησης των ζητημάτων της Κριμαίας και του Ντονμπάς.²⁷¹ Η δραστηριοποίηση γύρω από τα συγκεκριμένα ζητήματα έχει διττή σημασία για την Άγκυρα: αφενός, κατ' αυτό τον τρόπο προωθείται η στρατηγική σχέση με το Κίεβο, που καθίσταται ένας σημαντικός σύμμαχος στις προσπάθειές της να περιορίσει τη ρωσική επιρροή στη Μαύρη Θάλασσα. Αφετέρου, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες σχετικά με ζητήματα που άπτονται των ενταξιακών προσπαθειών της Ουκρανίας, η Τουρκία στέλνει στη Δύση το μήνυμα ότι στηρίζει εμπράκτως τους σκοπούς της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Μια τέτοια πρωτοβουλία συζητήθηκε πρόσφατα στη συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών, Μ. Τσαβούσογλου και Ν. Κουλέμπα, στο περιθώριο του *Φόρουμ Διπλωματίας της Απάλειας*. Η Τουρκία πρότεινε να συνδράμει στις προσπάθειες εναρμόνισης των

²⁶⁹ *Yeni Safak*, “After TB2 drones, Kiev eyes purchasing Turkish-made air defense system”, 8 Ιουνίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/news/after-tb2-drones-kiev-eyes-purchasing-turkish-made-air-defense-system-3574013>

²⁷⁰ Η παράδοση των πρώτων κινητήρων αναμένεται τον Σεπτέμβριο του 2022, ενώ το σύνολο των κινητήρων προβλέπεται να έχει παραδοθεί ως το 2025. Βλ. *Türk Havacılık ve Uzay Sanayii*, “Tusas Ağır Sinif Taarruz Helikopteri'nin Motoru İçin Ukrayna'yi Seçti Motor Ağır Sinif Taarruz Helikopteri'ne 14 Adet Motor Temin Edilecek”, 26 Ιουνίου 2021, <https://www.tusas.com/medya-merkezi/haberler/tusas-agir-sinif-taarruz-helikopteri-nin-motoru-icin-ukrayna-yi-secti-motor-agir-sinif-taarruz-helikopteri-ne-14-adet-motor-temin-edilecek>

²⁷¹ *UkrInform*, “Kuleba, Çavuşoğlu discuss preparations for Crimean Platform summit”, 25 Μαΐου 2021, <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3252495-kuleba-cavusoglu-discuss-preparations-for-crimean-platform-summit.html>

Ουκρανικών Ναυτικών Δυνάμεων με τα νατοϊκά πρότυπα και προδιαγραφές, προκειμένου να διευκολυνθεί μελλοντική ένταξη της χώρας στη Συμμαχία.²⁷² Όπως είναι αναμενόμενο, οι συγκεκριμένες δράσεις της Τουρκίας δεν μπορούν παρά να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στις σχέσεις με τη Μόσχα, η οποία τις αντιλαμβάνεται ως σαφείς παραβιάσεις των «κόκκινων γραμμών» που η ίδια έχει θέσει.²⁷³

3.5. Σχέσεις με τη Ρωσία

3.5.1. Η συνεργασία με το Κίεβο, οι S-400 και οι σχέσεις με τη Μόσχα

Παρά την ύπαρξη αμοιβαίας διάθεσης για συνεργασία σε μια σειρά από ζητήματα, κατά την υπό εξέταση περίοδο, κατέστη σαφές ότι ο αντίκτυπος της πρόσφατης κρίσης στην Ανατολική Ουκρανία εξακολουθεί να επιδρά με αρνητικό τρόπο στις διπλωματικές σχέσεις Άγκυρας-Μόσχας.

Στο διάστημα που ακολούθησε των εντάσεων στην Ανατολική Ουκρανία, Ρώσοι αξιωματούχοι φρόντισαν να καταστήσουν σαφές ότι η διπλωματική και στρατιωτική στήριξη που προσέφερε η τουρκική ηγεσία στο Κίεβο δεν θα γίνει αποδεκτή δίχως επιπτώσεις. Ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ, επανέλαβε την προειδοποίηση που είχε απευθύνει προς την Άγκυρα κατά την κλιμάκωση της έντασης με την Ουκρανία, έτσι ώστε «να μην υποδαυλίζει τις милитаристικές διαθέσεις του Κιέβου», υπογραμμίζοντας παράλληλα ότι η Μόσχα έχει ξεκαθαρίσει ότι «οποιαδήποτε επιείκεια (εκ μέρους της Άγκυρας) προς τις επιθετικές πρωτοβουλίες της Ουκρανίας στην Κριμαία, ισοδυναμεί με παραβίαση της ρωσικής εδαφικής κυριαρχίας».²⁷⁴

²⁷² 112 Ukraine, “Ankara to continue to support Ukraine's NATO aspirations,- Turkish Foreign Minister”, 20 Ιουνίου 2021, <https://112.international/politics/ankara-to-continue-to-support-ukraines-aspirations-to-join-nato-turkish-foreign-minister-62451.html>

²⁷³ TASS, “Russia to discuss ‘pulling Ukraine into NATO’ with Turkey shortly — Lavrov”, 21 Ιουνίου 2021, <https://tass.com/politics/1305309>

²⁷⁴ Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Foreign Minister Sergey Lavrov’s interview with the newspaper Argumenty i Fakty, Moscow, May 24, 2021”, 24 Μαΐου 2021, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4741307

Η πλέον εμφανής απόδειξη της έντονης δυσαρέσκειας εκ μέρους του Κρεμλίνου ήταν η παράταση της αναστολής πτήσεων μεταξύ των δύο κρατών, η οποία είχε επιβληθεί στα μέσα Απριλίου υπό το πρόσχημα της κακής επιδημιολογικής κατάστασης στην Τουρκία.²⁷⁵ Μολονότι η αναστολή προβλεπόταν να αρθεί στις αρχές Ιουνίου και, παρά το ζήλο που επέδειξε η τουρκική πλευρά, προτείνοντας ευνοϊκά μέτρα για τους Ρώσους τουρίστες και αποστέλλοντας πολυάριθμη αντιπροσωπεία υψηλόβαθμων αξιωματούχων στη Μόσχα προς εύρεση μιας αμοιβαία επωφελούς ρύθμισης στα ζητήματα του τουρισμού, η Ρωσία δεν φάνηκε διατεθειμένη να υποχωρήσει.²⁷⁶ Υπενθυμίζεται ότι επισήμως η Μόσχα είχε αρνηθεί την ύπαρξη πολιτικών κινήτρων πίσω από την αναστολή πτήσεων. Ωστόσο, δεδομένου ότι το εν λόγω μέτρο είχε αξιοποιηθεί ξανά μετά την κατάρριψη του ρωσικού αεροσκάφους Su-24 το Νοέμβριο του 2015 που οδήγησε σε σοβαρή κρίση στις διμερείς σχέσεις, κρίνεται ότι και σε αυτή την περίπτωση ο στόχος δεν ήταν άλλος από την άσκηση πίεσης στην Άγκυρα.

Η παράταση της απαγόρευσης πτήσεων δύναται επίσης να συνδεθεί με τη στάση της Τουρκίας γύρω από το ζήτημα των S-400. Ενόψει της πρώτης συνάντησης Μπάιντεν-Έρντογαν στα μέσα Ιουνίου, έγιναν σαφείς οι απαιτήσεις της αμερικανικής πλευράς σχετικά με το σύστημα των ρωσικών πυραύλων στην κατοχή της Τουρκίας. Η Άγκυρα, όμως, για μια ακόμη φορά απέρριψε το ενδεχόμενο εγκατάλειψης του συστήματος, προβάλλοντας την απομάκρυνση των Ρώσων τεχνικών που παρείχαν την αναγκαία εκπαίδευση για τη λειτουργία των πυραύλων στην Τουρκία, ως μια παραχώρηση που επιδίωκε να κάμψει τις αμερικανικές αντιδράσεις.²⁷⁷ Ωστόσο, η συγκεκριμένη κίνηση δυσαρέστησε τη Μόσχα, με τον εκπρόσωπο του Κρεμλίνου, Ντμίτρι Πεσκόφ, να απαντά ότι δεν

²⁷⁵ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Russia extends suspension of flights to Turkey until June 21 over COVID”, 1 Ιουνίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/world/russia-extends-suspension-of-flights-to-turkey-until-june-21-over-covid/2260010>

²⁷⁶ *Bloomberg*, “Turkey Fails to Convince Russia to Begin Flights in Tourism Blow”, 18 Μαΐου 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-05-18/turkey-fails-to-convince-russia-to-begin-flights-in-tourism-blow>

²⁷⁷ Selcan Hacaoglu, “Turkey to Send Russian Missile Experts Home in Signal to Biden”, *Bloomberg*, 31 Μαΐου 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-05-31/turkey-to-send-russian-missile-experts-home-in-signal-to-biden>

υφίσταται σενάριο αποπομπής των Ρώσων τεχνικών, καθώς η αποχώρησή τους από την Τουρκία «γίνεται σύμφωνα με το συμφωνηθέν πρόγραμμα».²⁷⁸ Οι προσπάθειες της Άγκυρας να καλλιεργήσει ένα ευνοϊκό κλίμα απέναντι στις ΗΠΑ προ της κρίσιμης συνάντησης, στην οποία θα ετίθετο το ζήτημα των S-400, ενδεχομένως επηρέασαν και την απόφαση της Μόσχας να παρατείνει την αναστολή πτήσεων. Αφότου, όμως, η συνάντηση Μπάιντεν-Έρντογαν δεν φάνηκε να οδηγήσει σε απτά αποτελέσματα -ειδικά όσον αφορά το μέλλον των S-400- και πιθανόν έχοντας λάβει εγγυήσεις ή εξασφαλίσει κάποια παραχώρηση ως αντάλλαγμα από την Άγκυρα, η Μόσχα επέτρεψε την επανέναρξη των πτήσεων από τις 22 Ιουνίου.²⁷⁹

Παρά τις επιμέρους διαφωνίες σε ορισμένα θέματα, πάντως, κατά την περίοδο Μαΐου-Ιουνίου, η Ρωσία και η Τουρκία κατόρθωσαν να διατηρήσουν ένα βαθμό συνεργασίας και συντονισμού σε μια σειρά από ζητήματα. Το παραπάνω στοιχείο έχει, άλλωστε, καταστεί ενδεικτικό του χαρακτήρα των ρωσο-τουρκικών σχέσεων το τελευταίο διάστημα, ο οποίος στηρίζεται στη βάση της παροχής ανταλλαγμάτων και επιτάσσει τη συνέχιση της συνεργασίας σε τομείς όπου αυτή δύναται να αποφέρει αμοιβαία οικονομικά και πολιτικά οφέλη. Στις αρχές Μαΐου, έλαβαν χώρα εφ' όλης της ύλης τηλεφωνικές συζητήσεις μεταξύ των Προέδρων Έρντογαν και Πούτιν, και των υπουργών Εξωτερικών Τσαβούσογλου και Λαβρόφ. Στο πλαίσιο αυτών τέθηκαν ζητήματα διμερούς ενδιαφέροντος, όπως η παράδοση ρωσικών εμβολίων στην Τουρκία, αλλά και περιφερειακού χαρακτήρα, με έμφαση στις εξελίξεις σε Συρία, Λιβύη, Ορεινό Καραμπάχ, Ουκρανία και Παλαιστίνη.²⁸⁰ Τα ίδια ζητήματα εξετάστηκαν και στο πλαίσιο πολιτικών διαβουλεύσεων σε επίπεδο υφυπουργών Εξωτερικών στη Μόσχα στις αρχές Ιουνίου.

²⁷⁸ TASS, “Kremlin dismisses reports Turkey ‘expelled’ Russian specialists who serviced S-400 systems”, 3 Ιουνίου 2021, <https://tass.com/defense/1297983>

²⁷⁹ *Daily Sabah*, “Russia to resume all flights to Turkey, Deputy PM Golikova says”, 18 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/transportation/russia-to-resume-all-flights-to-turkey-deputy-pm-golikova-says>

²⁸⁰ *Επίσημη ιστοσελίδα του Ρώσου Προέδρου*, “Telephone conversation with President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, 12 Μαΐου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/65560>

Ο στενός συντονισμός ανάμεσα σε Άγκυρα και Μόσχα επί μιας σειράς ζητημάτων παρά τα επιμέρους αντικρουόμενα συμφέροντα, επιβεβαιώνει την ύπαρξη κοινής βούλησης για συνέχιση του πολιτικού διαλόγου. Παρόλα αυτά δεν θα πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι οι σχέσεις θα συνεχίσουν να εξελίσσονται υπό εξίσου καλούς όρους, ειδικά εάν το επόμενο διάστημα παρατηρηθούν βήματα επαναπροσέγγισης της Άγκυρας με την Ουάσιγκτον. Ήδη το Κρεμλίνο φαίνεται να τονίζει με μεγαλύτερη ευκολία την αντίθεσή του σε ένα σύνολο ζητημάτων γύρω από τα οποία είναι γνωστή η διάσταση των απόψεων με την Άγκυρα. Ενδεικτικά, εκτός της παροχής στήριξης στην Ουκρανία, Ρώσοι αξιωματούχοι έχουν εκδηλώσει τη δυσαρέσκεια της Μόσχας αναφορικά με την ενίσχυση της αμυντικής συνεργασίας Άγκυρας-Μπακού,²⁸¹ τη δραστηριοποίηση της Άγκυρας γύρω από το ζήτημα των Τατάρων της Κριμαίας, καθώς επίσης και για την πρόθεση ανάληψης της διοίκησης του Διεθνούς Αεροδρομίου «Hamid Karzai» της Καμπούλ που έχει προτείνει η Άγκυρα στο ΝΑΤΟ.²⁸² Χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση του Συριακού, όπου το τελευταίο διάστημα η Ρωσία φαίνεται ότι σκοπίμως επέτρεψε στο καθεστώς Άσαντ να ξεκινήσει ξανά την κλιμάκωση των επιθέσεων εναντίον τουρκικών θέσεων στο Ιντλίμπ, με στόχο να ασκήσει πίεση στην Άγκυρα. Όλα τα παραπάνω αποτελούν ενδείξεις ότι το συγκρουσιακό στοιχείο όχι μόνο δεν έχει εξαλειφθεί αλλά δεν αποκλείεται και να αναδειχθεί με μεγαλύτερη ένταση στις ρωσοτουρκικές σχέσεις κατά το επόμενο διάστημα.

3.5.2. Επίσκεψη Λαβρόφ στην Τουρκία

Στις 30 Ιουνίου, ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ επισκέφθηκε την Αττάλεια, όπου συμμετείχε σε διμερείς συνομιλίες με τον Τούρκο ομόλογό του Μεβλούτ Τσαβούσογλου. Σύμφωνα με τη συνέντευξη Τύπου, έμφαση δόθηκε μεταξύ άλλων στις κοινές προσπάθειες καταπολέμησης της πανδημίας, στις

²⁸¹ TASS, “Russia keeps a close eye on information Turkey may create military base in Azerbaijan”, 18 Ιουνίου 2021, <https://tass.com/politics/1304497>

²⁸² *Sputnik*, “Russian Diplomat Says Turkey's Plans to Guard Kabul Airport Violate Agreement with Taliban”, 18 Ιουνίου 2021, <https://sputniknews.com/world/202106181083183587-russian-diplomat-says-turkeys-plans-to-guard-kabul-airport-violate-agreement-with-taliban/>

εμπορικές σχέσεις, στη συνέχιση των κοινών έργων στον ενεργειακό τομέα, και στην ομαλοποίηση των τουριστικών ροών.²⁸³ Επιπλέον, ο Λαβρόφ επαίνεσε τη στάση της Τουρκίας γύρω από τους S-400 παρά τις πιέσεις που έχει δεχθεί, ενώ ο Τσαβούσογλου διαβεβαίωσε τη ρωσική πλευρά ότι τα σχέδια κατασκευής της διώρυγας της Κωνσταντινούπολης δεν θα διαταράξουν την εφαρμογή της Συνθήκης του Μοντρέ για τα Στενά, σε μια προσπάθεια κάμψης των ρωσικών ανησυχιών. Τέλος, αξιολογήθηκαν θετικά οι κοινές προσπάθειες προς ομαλοποίηση της κατάστασης σε Λιβύη, Συρία και Καραμπάχ, ενώ στην ατζέντα βρέθηκαν επίσης τα ζητήματα της Ουκρανίας, της Ανατολικής Μεσογείου, της Μαύρης Θάλασσας, του Αφγανιστάν, της Κεντρικής Ασίας και της Παλαιστίνης.

Μολονότι φαίνεται ότι έλαβε χώρα μια εφ' όλης της ύλης συζήτηση, αυτή δεν ακολουθήθηκε από την ανακοίνωση νέων συμφωνιών επί των ζητημάτων που εξετάστηκαν. Αντιθέτως, οι διμερείς συνομιλίες θα πρέπει να ερμηνευθούν υπό το πρίσμα της επανεπιβεβαίωσης των θέσεων των δύο πλευρών και της δέσμευσής τους για συνέχιση της συνεργασίας και του συντονισμού σε πλήθος θεμάτων. Η προώθηση ενός θετικού κλίματος στις συνομιλίες καταδεικνύει ότι παρά τις επιμέρους εντάσεις του τελευταίου διαστήματος, ο μεταξύ τους συντονισμός εξακολουθεί να αποδίδει. Ωστόσο, το παραπάνω δεν αναιρεί την ύπαρξη αντικρουόμενων συμφερόντων, τα οποία επίσης τέθηκαν στο πλαίσιο των διμερών επαφών, με κυριότερα εκείνα της Ουκρανίας και του Συριακού, όπου η ρωσική πλευρά ενδεχομένως φρόντισε να καταστήσει για μια ακόμη φορά σαφείς τις «κόκκινες γραμμές» της απέναντι στις τουρκικές ενέργειες.

²⁸³ Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции с Министром иностранных дел Турции М.Чавушоглу по итогам переговоров”, 30 Ιουνίου 2021, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4804977

3.6. Σχέσεις με Η.Π.Α. και Ηνωμένο Βασίλειο: η Σύνοδος του ΝΑΤΟ

Στις 14 Ιουνίου οι ηγέτες κρατών και κυβερνήσεων των κρατών-μελών του ΝΑΤΟ συναντήθηκαν στις Βρυξέλλες για τη Σύνοδο της συμμαχίας. Κατά την παρουσία του στις Βρυξέλλες, ο Τούρκος Πρόεδρος είχε την ευκαιρία να πραγματοποιήσει διμερείς συναντήσεις με τους Προέδρους των Η.Π.Α και της Γαλλίας, την Καγκελάρια της Γερμανίας και τους πρωθυπουργούς της Ελλάδας, του Ηνωμένου Βασιλείου (Η.Β.) και της Ολλανδίας. Η εκάστοτε συνάντηση είχε διαφορετική βαρύτητα για την Τουρκία, ενώ και η ατζέντα των συζητήσεων διέφερε μεταξύ των συναντήσεων.

Στη συνάντησή του με τον πρωθυπουργό του Η.Β., Μπόρις Τζόνσον, οι δύο ηγέτες, συνοδεία μεγάλου αριθμού συνεργατών και υπουργών, συζήτησαν το ζήτημα της πανδημίας και των εμβολιασμών στις δύο χώρες, τις εξελίξεις σε Λιβύη, Συρία, Αφγανιστάν, ενώ συμφώνησαν να ενισχύσουν τη συνεργασία των δύο κρατών στους τομείς του εμπορίου και της άμυνας.²⁸⁴

Η ατζέντα της συνάντησης με τον Εμμανουέλ Μακρόν, περιελάμβανε τις εξελίξεις σε Συρία και Λιβύη και το ζήτημα των θρησκευτικών ελευθεριών στη Γαλλία. Ο Γάλλος Πρόεδρος, σε δηλώσεις του μετά την 52 λεπτών συνάντηση²⁸⁵ αποκάλυψε πως ο Έρντογαν εξέφρασε την επιθυμία του να αποχωρήσουν οι ξένοι μισθοφόροι από τη Λιβύη και πως οι δύο ηγέτες συμφώνησαν να συνεργαστούν προς αυτή την κατεύθυνση.²⁸⁶

Η συνάντηση του Τούρκου Προέδρου με τον Αμερικανό ομόλογό του, Τζο Μπάιντεν, βρισκόταν στο επίκεντρο της επίσκεψης του Έρντογαν στις Βρυξέλλες. Πέρα από το γεγονός πως αυτή ήταν η πρώτη δια ζώσης συνάντηση μεταξύ των δύο

²⁸⁴ Gov.uk, “PM meeting with Turkish President Recep Tayyip Erdoğan: 14 June 2021”, Press Release, 14 Ιουνίου 2021, <https://www.gov.uk/government/news/pm-meeting-with-turkish-president-recep-tayyip-erdogan-14-june-2021>

²⁸⁵ *Bianet*, “NATO Summit | Erdoğan meets Macron, Johnson and Merkel”, 14 Ιουνίου 2021,

²⁸⁶ *Al Arabiya*, “France’s Macron says Turkey’s Erdogan wants foreign mercenaries out of Libya”, 14 Ιουνίου 2021, <https://english.alarabiya.net/News/north-africa/2021/06/14/France-s-Macron-says-Turkey-s-Erdogan-wants-foreign-mercenaries-out-of-Libya>

ηγετών, μετά και από την ανάληψη των καθηκόντων του Αμερικανού Προέδρου, η τουρκική πλευρά είχε ανεβάσει τις προσδοκίες το προηγούμενο διάστημα για αυτή τη συνάντηση, με τον Έρντογαν να δηλώνει πως θα σημάνει μια «νέα εποχή στις διμερείς σχέσεις».²⁸⁷ Η κατ'ιδίαν συνάντηση με τον Μπάιντεν διήρκησε 45 λεπτά και η συνάντηση υπό την παρουσία των διπλωματικών αποστολών διήρκησε 40 λεπτά.²⁸⁸ Οι δύο πλευρές χαρακτήρισαν τις συναντήσεις ως θετικές, ενώ ορισμένα από τα θέματα που φαίνεται να συζητήθηκαν ήταν η αγορά ανταεροπορικού και αντιπυραυλικού οπλικού συστήματος S-400, το πρόγραμμα των F-35, από το οποίο οι Η.Π.Α. έχουν αποκλείσει την Τουρκία.²⁸⁹ Συμφωνία φαίνεται να υπήρξε μεταξύ των δύο πλευρών στο ζήτημα του Αφγανιστάν και την ανάληψη κομβικού ρόλου από πλευράς Τουρκίας για την προστασία του αεροδρομίου της Καμπούλ κατά την αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από την περιοχή.²⁹⁰ Έπειτα από τη συνάντηση, ο Έρντογαν παρουσιάστηκε αισιόδοξος για τη θετική προοπτική στις διμερείς σχέσεις και ανέφερε πως ζήτησε από τον Αμερικανό Πρόεδρο να γίνεται σεβαστή η οικονομική και πολιτική κυριαρχία της Τουρκίας σε κάθε τομέα και να στηριχτεί στη μάχη κατά της τρομοκρατίας.²⁹¹

Παρά τις υψηλές προσδοκίες και τα θετικά σχόλια που κοινοποίησαν οι δύο πλευρές, η συνάντηση δεν ανέδειξε κάποιο τρόπο ή συμφωνία για την επίλυση των διμερών διαφωνιών. Αντίθετα, οι δύο πλευρές φαίνεται πως επανέλαβαν τις εκ διαμέτρου αντίθετες θέσεις τους. Επιπροσθέτως, ο Τούρκος Πρόεδρος δέχτηκε

²⁸⁷ *Daily Sabah*, “Meeting with Biden to be 'harbinger of new era' in relations: Erdoğan”, 26 Μαΐου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/meeting-with-biden-to-be-harbinger-of-new-era-in-relations-erdogan>

²⁸⁸ *Hurriyet Daily News*, “President Erdoğan meets Biden, other leaders at NATO summit”, 14 Ιουνίου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/erdogan-meets-leaders-of-nato-countries-ahead-of-biden-meeting-165517>

²⁸⁹ Ο.π..

²⁹⁰ *VoA*, “US Says Biden, Erdogan Agreed on Afghanistan, But S-400 Issue Unresolved”, 17 Ιουνίου 2021, <https://www.voanews.com/usa/us-says-biden-erdogan-agreed-afghanistan-s-400-issue-unresolved>

²⁹¹ *Deutsche Welle*, “Turkey: Erdogan says Biden meeting opened 'new era' of diplomatic ties”, 21 Ιουνίου 2021, <https://www.dw.com/en/turkey-erdogan-says-biden-meeting-opened-new-era-of-diplomatic-ties/a-57986686>

κριτική από την τουρκική αντιπολίτευση, επειδή δεν έθεσε στο τραπέζι το ζήτημα της αναγνώρισης της Γενοκτονίας των Αρμενίων κατά τη συνάντησή τους με τον Μπάιντεν.²⁹²

Σε γενικό πλαίσιο, κατά την παρουσία του στις Βρυξέλλες, ο Τούρκος Πρόεδρος επιχείρησε να προβάλλει το ρόλο που διαδραματίζει η Τουρκία στην καταπολέμηση του φαινομένου της τρομοκρατίας και της σημασίας της χώρας για τη συμμαχία (NATO).²⁹³ Γι' αυτούς τους σκοπούς ο Έρντογαν παρουσίασε στις συναντήσεις του με τον Μπάιντεν, τη Μέρκελ και τον Τζόνσον και ένα βιβλίο της Διεύθυνσης Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας αναφορικά με το ρόλο της Τουρκίας στη μάχη κατά της τρομοκρατίας.²⁹⁴ Παράλληλα, οι κινήσεις και οι δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας επιδιώκουν να προβάλλουν την προθυμία της να συνταχθεί με τα υπόλοιπα συμμαχικά της κράτη και το NATO. Παρόλ' αυτά, αυτή η σύγκλιση συμφερόντων παρουσιάζεται εύθραυστη λόγω της ειδικής σχέσης που έχει αναπτύξει με τη Ρωσία και την προσέγγισή της με το Πεκίνο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας της Άγκυρας να φέρει εμπόδια στην ομοφωνία του Οργανισμού ήταν το συμβάν με την αεροπειρατεία της Λευκορωσίας στην πτήση της Ryanair στις 23 Μαΐου.²⁹⁵ Σύμφωνα με δημοσίευμα του *Reuters*, η Άγκυρα φαίνεται να διαφώνησε με την υιοθέτηση σκληρής στάσης κατά της Λευκορωσίας.²⁹⁶

²⁹² *Bianet*, "İYİ Party's Akşener calls Erdoğan 'faceless' after Biden meeting", 16 Ιουνίου 2021, <https://m.bianet.org/english/politics/245797-iyi-party-s-aksener-calls-erdogan-faceless-after-biden-meeting>

²⁹³ *Διεύθυνση Επικοινωνίας Τουρκικής Προεδρίας*, "“Türkiye will continue to contribute to the establishment of global peace and stability in collaboration with its allies”", 14 Ιουνίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/turkiye-will-continue-to-contribute-to-the-establishment-of-global-peace-and-stability-in-collaboration-with-its-allies>

²⁹⁴ *Διεύθυνση Επικοινωνίας Τουρκικής Προεδρίας*, "President Erdoğan presents the book “Türkiye’s Fight Against Terrorism” to leaders at NATO Summit", 15 Ιουνίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/president-erdogan-presents-the-book-turkiyes-fight-against-terrorism-to-leaders-at-nato-summit>

²⁹⁵ BBC, "Belarus plane: What we know and what we don't", 25 Ιουνίου 2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-57239521>

²⁹⁶ Reuters, "EXCLUSIVE Turkey pushed NATO allies into softening outrage over Belarus plane, diplomats say", 28 Μαΐου 2021, <https://www.reuters.com/world/exclusive-turkey-pushed-nato-allies-into-softening-outrage-over-belarus-plane-2021-05-27/>

3.7. Σχέσεις με Ε.Ε. και κράτη μέλη

3.7.1. Το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 19^{ης} Μαΐου

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε στις 19 Μαΐου ένα ψήφισμα 80 σημείων για την Τουρκία. Το συγκεκριμένο ψήφισμα υπήρξε έντονα επικριτικό προς τις ενέργειες της Τουρκίας και προς τις παρούσες συνθήκες των ευρωτουρκικών σχέσεων. Οι θεματικές που καλύπτει το ψήφισμα περιλαμβάνουν: την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας, το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα, το θεσμικό πλαίσιο, τις ευρωτουρκικές σχέσεις και την τουρκική εξωτερική πολιτική.²⁹⁷ Κάποια από τα σημαντικότερα σημεία του ψηφίσματος ήταν τα εξής:

- Αναγνώριση της απομάκρυνσης της Τουρκίας από τις αξίες της Ε.Ε. και υιοθέτησης εκθρικών ρητορικών και δράσεων κατά της Ε.Ε. και των κρατών-μελών της, όπως η Ελλάδα και η Κύπρος.
- Αναγνώριση της έλλειψης πολιτικής θέλησης από πλευράς Άγκυρας να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις και της αποτυχίας της να αντιμετωπίσει τις ανησυχίες των Βρυξελλών για τα ζητήματα του Κράτους Δικαίου και θεμελιωδών δικαιωμάτων.
- Προτροπή προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προτείνει την επίσημη αναστολή των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, σε περίπτωση που η αρνητική τάση στην ενταξιακή πορεία της χώρας δεν αντιστραφεί.
- Αναγνώριση της στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας για την Ε.Ε. σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, πολιτικής και οικονομίας, του κεντρικού της ρόλου για τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή και του συμμαχικού της χαρακτήρα.
- Πίστη πως η οποιαδήποτε θετική ατζέντα προταθεί στην Τουρκία δε θα πρέπει να είναι ασύνδετη ως προς το ζήτημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών.
- Έκφραση ανησυχιών για την εξάπλωση του ρατσιστικού ακροδεξιού κινήματος των Γκρίζων Λύκων τόσο στην Τουρκία όσο και τα κράτη-μέλη. Έκκληση προς

²⁹⁷ *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, “European Parliament resolution of 19 May 2021 on the 2019-2020 Commission Reports on Turkey (2019/2176(INI))”, 19 Μαΐου 2021.

την Ε.Ε. και τα κράτη-μέλη να εξετάσουν την πιθανότητα να εντάξουν τους Γκρίζους Λύκους στην λίστα της Ε.Ε. με τις τρομοκρατικές οργανώσεις, να απαγορεύσουν τις ενώσεις και τις οργανώσεις τους στα κράτη-μέλη, να επιβλέπουν στενά τις δράσεις τους και να αντιμετωπίσουν την επιρροή τους.

- Έκφραση ανησυχιών για την απώλεια του ανεξάρτητου χαρακτήρα του δικαστικού συστήματος της γείτονος και έκκληση προς την Τουρκία να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις του *Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*.
- Έκφραση ανησυχιών για την κατάσταση στο ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας των Μέσων Ενημέρωσης και της πρόσβασης στην πληροφορία και παρότρυνση της Τουρκίας να μεταρρυθμίσει ορισμένα σημεία της νομοθεσίας της όπως το άρθρο 299 του Ποινικού της Κώδικα (για την προσβολή προς τον Πρόεδρο), και να μην καταχράται την αντι-τρομοκρατική νομοθεσία.
- Καταδίκη της στάσης των τουρκικών αρχών απέναντι στο φιλοκουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (HDP) και τις οργανώσεις της νεολαίας του, και έκφραση ανησυχιών για τη γενικότερη πίεση προς τα κόμματα και τα στελέχη της τουρκικής αντιπολίτευσης.
- Παρότρυνση προς την Τουρκία: α) να προστατεύσει τις μειονότητες και τις ευάλωτες ομάδες όπως οι γυναίκες και τα παιδιά, τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, πρόσφυγες, εθνικές μειονότητες όπως οι Ρομά, Τούρκους πολίτες ελληνικής ή αρμενικής καταγωγής και θρησκευτικές μειονότητες και β) να υιοθετήσει νομοθεσία κατά των διακρίσεων.
- Ισχυρή καταδίκη της απόφασης της Τουρκίας να αποχωρήσει από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης για τα δικαιώματα των γυναικών, η οποία απομακρύνει την Τουρκία όλο και περισσότερο από τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα
- Έκκληση προς την Τουρκία να αναθεωρήσει και να αντιστρέψει την απόφασή της για τη μετατροπή της Αγίας Σοφιάς σε μουσουλμανικό τέμενος δίχως προηγούμενο διάλογο και έκφραση δυσaréσκειας για τη μετατροπή της Μονής

της Χώρας από μουσείο σε μουσουλμανικό τέμενος κατά τους τελευταίους μήνες.

- Έκκληση προς τις τουρκικές αρχές να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις για την ελευθερία της σκέψης, συνείδησης και θρησκείας επιτρέποντας στις θρησκευτικές κοινότητες να αποκτήσουν νομική προσωπικότητα και να εφαρμόσουν τις προτάσεις της *Επιτροπής της Βενετίας* για το καθεστώς των θρησκευτικών κοινοτήτων, τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τα ψηφίσματα του Συμβουλίου της Ευρώπης, συμπεριλαμβάνοντας και τους ελληνορθόδοξους πληθυσμούς της Ίμβρου και της Τενέδου. Επιπρόσθετα, η Τουρκία καλείται να σεβαστεί τη σημασία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, να αναγνωρίσει τη νομική του προσωπικότητα, να επιτρέψει το άνοιγμα της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης και να άρει τα εμπόδια για την ομαλή λειτουργία της.
- Έκφραση ανησυχιών για τους Ουιγούρους που διαμένουν στην Τουρκία, οι οποίοι βρίσκονται σε κίνδυνο κράτησης και έκδοσης σε κράτη που ενδεχομένως να τους εκδώσουν στην Κίνα.
- Έκκληση προς τις τουρκικές αρχές να εναρμονιστούν με τα πρότυπα του *Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας* για τα πρότυπα εργασίας και της ελευθερίας των εργατικών σωματείων.
- Έκκληση προς την Τουρκία να συμμορφωθεί με το ευρωπαϊκό κεκτημένο και να επικυρώσει τη *Σύμβαση του Παρισιού* για την κλιματική αλλαγή.
- Έκφραση ανησυχιών για την αυταρχική ερμηνεία του προεδρικού συστήματος της χώρας, της υπερσυγκέντρωσης εξουσιών στο πρόσωπο του Προέδρου, καθώς και για τον αυξανόμενο ρόλο και τους πόρους της Διεύθυνσης Θρησκευτικών Υποθέσεων.
- Αναγνώριση των τουρκικών προσπαθειών και προσκλήσεων στο θέμα της διαχείρισης των προσφύγων και της σημασίας να υποστηριχθούν οι Σύριοι πρόσφυγες και οι κοινότητες υποδοχής στην Τουρκία. Επιπρόσθετα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καταδικάζει την γενικότερη εργαλειοποίηση των μεταναστών και προσφύγων για πολιτικούς σκοπούς και ειδικότερα,

καταδικάζει τις μεταναστευτικές πιέσεις της Τουρκίας έναντι της Ελλάδος το Φεβρουάριο του 2020, περίοδος κατά την οποία οι τουρκικές αρχές ενθάρρυναν, μέσω της διασποράς παραπλανητικών πληροφοριών, μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο να διαβούν τη χερσαία δίοδο προς την Ευρώπη δια της Ελλάδος.

- Ενθάρρυνση της Τουρκίας να αναγνωρίσει τη γενοκτονία των Αρμενίων και να απέχει από αντι-αρμενική προπαγάνδα και ρητορική μίσους.
- Παραδοχή πως ο εκσυγχρονισμός της Τελωνειακής Ένωσης δύναται να επιφέρει οφέλη και στις δύο πλευρές, αναγνωρίζοντας, όμως, πως στην παρούσα φάση ένα τέτοιο ενδεχόμενο είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί.
- Επανάληψη της στήριξης της διαδικασίας της απελευθέρωσης των θεωρήσεων εισόδου (βίζα) μόνο αφότου όλες οι παράμετροι έχουν καλυφθεί, και έκκληση προς την τουρκική κυβέρνηση να προχωρήσει στην ολοκλήρωσή τους, ιδίως όσον αφορά τον αντι-τρομοκρατικό νόμο και το νόμο για την προστασία των δεδομένων.
- Αναγνώριση της απόκλισης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) της Ε.Ε., λόγω της μονομερούς εξωτερικής πολιτικής που ακολουθεί η Άγκυρα.
- Έκφραση ανησυχίας για την παράνομη συμπεριφορά της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο κατά της Ελλάδος και της Κύπρου, δυσαρέσκεια για τη μη άρση του *casus belli* κατά της Ελλάδος και παρότρυνση προς την Άγκυρα να υπογράψει και να επικυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας.
- Ισχυρή καταδίκη των δηλώσεων του Προέδρου της τουρκικής Βουλής για αποχώρηση της Τουρκίας από τη Σύμβαση του Montreux για τα Στενά.
- Ισχυρή καταδίκη του παράνομου ανοίγματος των Βαρωσίων στην Αμμόχωστο της Κύπρου. Έκκληση για την αναστροφή της απόφασης και εναρμόνιση με τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε.. Έκκληση για αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο, επιστροφή των Βαρωσίων στους

νόμιμους κατοίκους τους και την αποχή από παράνομες ενέργειες εποίκισμού, που μεταβάλλουν τη δημογραφική ισορροπία στο νησί.

- Ισχυρή καταδίκη των τουρκικών επεμβάσεων στη Συρία.
- Καταδίκη των δύο Μνημονίων κατανόησης που υπέγραψε η Τουρκία με τη Λιβύη το 2019, για τη στρατιωτική συνεργασία και την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών, που αποτελούν παραβίαση του διεθνούς δικαίου και των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε..
- Καταδίκη της στάσης που τήρησε η Τουρκία στον πόλεμο του Ορεινού Καραμπάχ και τη στήριξη προς το Αζερμπαϊτζάν.
- Έκκληση προς την Τουρκία να διεξαχθεί διάλογος για την επίλυση των διαφορών και την εύρεση κοινού εδάφους, με την ταυτόχρονη παραδοχή, όμως, πως σε περίπτωση μονομερών ενεργειών ή προκλήσεων που αντιβαίνουν το διεθνές δίκαιο, η Ε.Ε. θα πρέπει να κάνει χρήση όλων των διαθέσιμων μέτρων και επιλογών όπως π.χ. οι στοχευμένες κυρώσεις.

Η Άγκυρα αντέδρασε μέσω ανακοίνωσης του Υπουργείου Εξωτερικών της την ίδια ημέρα. Στην εν λόγω ανακοίνωση, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών χαρακτηρίζει το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως απαράδεκτο και μεροληπτικό, ισχυριζόμενη πως υιοθετεί τις θέσεις της Ελλάδας και της Κύπρου σε μια σειρά από θέματα. Επιπροσθέτως, υπενθυμίζει πως η ένταξή της στην Ε.Ε. αποτελεί στρατηγικό στόχο για εκείνη και αντικρούει την κριτική πως η έλλειψη πολιτικής θέλησης είναι η αιτία της στασιμότητας στην ενταξιακή της πορεία, επιχειρηματολογώντας πως αυτό οφείλεται στην εκμετάλλευση της ενταξιακής διαδικασίας από ορισμένους κύκλους, που δεν κατονομάζει, για την απόκτηση πολιτικών οφέλων κατά της Τουρκίας.²⁹⁸ Επιπροσθέτως, ο εκπρόσωπος του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, Tanju Bilgiç, αναφερόμενος ειδικότερα στην πρόταση του ψηφίσματος για την ένταξη των Γκρίζων Λύκων στη λίστα της Ε.Ε. με τις τρομοκρατικές οργανώσεις, αντέδρασε ισχυριζόμενος πως οι Γκρίζοι Λύκοι

²⁹⁸ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, " No: 192, 19 May 2021, Press Release Regarding the European Parliament's 2019-2020 Report on Turkey", 19 Μαΐου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-192_-avrupa-parlamentosu-nun-2019-2020-turkiye-raporu-hk.en.mfa

αποτελούν νόμιμο κίνημα και πως οι έννοιες του «ρατσισμού και του φασισμού ανήκουν στη δυτική πολιτική αργκώ, και δε θα έπρεπε να συγχέονται με την αντίληψη περί εθνικισμού στην Τουρκία».²⁹⁹ Ο Bilgiç υπαινίχθηκε υποκρισία από πλευράς Ε.Ε. αναφορικά με τις ευρωπαϊκές αξίες της ελευθερίας έκφρασης και σκέψης, καθώς στη βάση αυτών παρουσιάζει ανοχή προς οργανώσεις όπως το Ρ.Κ.Κ. και το κίνημα του Γκιουλέν, αλλά όχι προς ένα κίνημα που συνδέεται για χρόνια με ένα πολιτικό κόμμα της Τουρκίας.³⁰⁰

Η τακτική της άσκησης πιέσεων προς την Ε.Ε. με τη χρήση ευρωπαϊκών αξιών, όπως η αρχή της ανεκτικότητας, είναι συνήθης από πλευράς Τουρκίας, ιδίως σε περιπτώσεις όπου καταδικάζει την Ευρώπη για φαινόμενα ισλαμοφοβίας.³⁰¹ Το βασικό αίτιο της έντονης δυσaráσκείας της Άγκυρας στο ενδεχόμενο της αναγνώρισης των Γκρίζων Λύκων ως τρομοκρατική οργάνωση είναι η δυνητική αποδυνάμωση της επιρροής των δικτύων τους στα ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία κινητοποιούνται τόσο για τον έλεγχο της τουρκικής διασποράς και την αποσιώπηση των αντιφρονούντων όσο και για την επιρροή της κοινής γνώμης του εκάστοτε κράτους στο οποίο δρουν οι Γκρίζοι Λύκοι.

Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αποτελεί τη χαρακτηριστικότερη ένδειξη της κάκιστης φάσης στην οποία βρίσκονται οι ευρωτουρκικές σχέσεις αυτή την περίοδο και του μεγέθους της δυσaráσκείας εντός της Ε.Ε. προς την Τουρκία. Ένα συμπέρασμα που δύναται να εξαχθεί από το ψήφισμα και τη στάση της Τουρκίας είναι ότι η σημασία της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας φθίνει για τις Βρυξέλλες, οι οποίες πλέον

²⁹⁹ Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, "QA-22, 19 May 2021, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Ambassador Tanju Bilgiç in Response to a Question Regarding the Call on the EU and its Member States to Examine the Possibility of Adding Grey Wolves to the EU Terrorist List, to Ban their Associations and Organisations in EU countries, to Closely Monitor their Activities in the European Parliament's 2019-2020 Report on Turkey", 19 Μαΐου 2021, [https://www.mfa.gov.tr/sc_-22_-db-sozcusu-be-tanju-bilgic-in-\(ap\)-2019-2020-turkiye-raporu-nda-ap-nin-ab-ve-uye-ulkelere-ulkucu-hareketi-ab-teror-orgutleri-listesine-ekleme-olasiligi-hk-sc.en.mfa](https://www.mfa.gov.tr/sc_-22_-db-sozcusu-be-tanju-bilgic-in-(ap)-2019-2020-turkiye-raporu-nda-ap-nin-ab-ve-uye-ulkelere-ulkucu-hareketi-ab-teror-orgutleri-listesine-ekleme-olasiligi-hk-sc.en.mfa)

³⁰⁰ Ο.π..

³⁰¹ *Hurriyet Daily News*, "Erdoğan warns 'race of Islamophobia' by public authorities in the West", 25 Μαΐου 2021, <https://www.hurriyetdailynews.com/erdogan-warns-race-of-islamophobia-by-public-authorities-in-the-west-165004>

αντιλαμβάνονται την Τουρκία περισσότερο ως μια τρίτη χώρα με την οποία δύναται να βρεθούν κοινοί τομείς συγκλίνοντων συμφερόντων, παρά ως μια υποψήφια προς ένταξη χώρα.

3.7.2. Η Επίσκεψη του Πολωνού Προέδρου στην Τουρκία

Ο Πολωνός Πρόεδρος, Andrzej Duda, επισκέφθηκε στις 24 Μαΐου την Τουρκία, συνοδεύει υπουργών της πολωνικής κυβέρνησης, και συναντήθηκε με τον Τούρκο Πρόεδρο Έρντογαν. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, Τουρκία και Πολωνία προχώρησαν στην υπογραφή συμφωνιών στους τομείς της άμυνας, του τουρισμού, της γεωργίας και του αθλητισμού. Πέραν των συμφωνιών, οι δύο πλευρές δεσμεύτηκαν να αυξήσουν τον όγκο διμερούς εμπορίου στα \$10 δις.³⁰²

Η σημαντικότερη εξέλιξη που προέκυψε από την επίσκεψη είναι η υπογραφή των συμφωνιών για την πώληση 24 τακτικών μη επανδρωμένων αεροσκαφών (UAVs) *Bayraktar TB2*, τα οποία θα σταλούν στην Πολωνία σε 4 δόσεις των 6.³⁰³ Η αξία της κάθε δόσης υπολογίζεται στα \$67 εκατ, άρα το συνολικό κόστος αναμένεται να ξεπεράσει τα \$260 εκατ και για τις 4 δόσεις.³⁰⁴ Τα τουρκικά drones μάχης θα είναι εξοπλισμένα με αντιαρματικούς πυραύλους. Η πρώτη δόση αναμένεται να σταλεί στην Πολωνία στο τέλος του 2022, ενώ η συμφωνία θα ολοκληρωθεί στο τέλος του 2024. Επιπροσθέτως, η συμφωνία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και την παράδοση μπαταριών για τα UAVs,³⁰⁵ κινητών σταθμών ελέγχου (ground control stations – GCS) και τερματικών

³⁰² Προεδρία Τουρκίας, ““Turkey will export UAVs to a NATO and EU member state for the first time in its history”, 24 Μαΐου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/127986/-turkey-will-export-uavs-to-a-nato-and-eu-member-state-for-the-first-time-in-its-history->

³⁰³ Υπουργείο Άμυνας Τουρκίας, “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Polonya Savunma Bakanı Mariusz Blaszczak ile Bir Araya Geldi” 25 Μαΐου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2552021-18503>

³⁰⁴ Υπουργείο Άμυνας Πολωνίας, “Bayraktar TB2 tactical UAVs will serve in the Polish Armed Forces”, 24 Μαΐου 2021, <https://www.gov.pl/web/national-defence/bayraktar-tb2-tactical-uavs-will-serve-in-the-polish-armed-forces>

³⁰⁵ Προεδρία Πολωνίας, “Poland, Turkey bound by NATO goals”, 24 Μαΐου 2021, <https://www.president.pl/en/news/art.1252,poland-turkey-bound-by-nato-goals.html>

δεδομένων (ground data terminals – GCT)³⁰⁶, ραντάρ SARS, προσομοιωτών, πυραύλων MAM-L και MAM-C, ενώ η συμφωνία αφορά και ένα πακέτο εκπαίδευσης και επιμελητείας (logistics), τη μεταφορά τεχνολογίας για τη συντήρηση των μηχανών και εμπεριέχει 24μηνια περίοδο εγγύησης.³⁰⁷ Οι υπουργοί Άμυνας υπέγραψαν και συμφωνία για την αμοιβαία προστασία διαβαθμισμένων πληροφοριών στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας.³⁰⁸ Οι δύο χώρες δήλωσαν πως κατά το επόμενο διάστημα η Τουρκία θα αποστείλει F-16 στην Πολωνία για να ενταχθούν στην Αποστολή Ενισχυμένης Εναέριας Αστυνόμευσης (Enhanced Air Policing Mission) του NATO.³⁰⁹

Η συγκεκριμένη συμφωνία καθιστά την Πολωνία την πρώτη χώρα κράτος-μέλος του NATO και της Ε.Ε. η οποία προχωρά στην αγορά των τουρκικών UAVs. Αυτή η εξέλιξη προσφέρει μια νέα δυναμική στην τουρκική βιομηχανία UAVs, μιας και την πορεία της Πολωνίας δύναται να ακολουθήσουν τόσο η Ουγγαρία³¹⁰ όσο και η Λετονία,³¹¹ οι οποίες εξετάζουν ζεστά το ενδεχόμενο να προβούν σε αγορά των τουρκικών drones. Η προοπτική της εξαγωγής τουρκικών drones σε κράτη-μέλη του NATO πέρα από τα οικονομικά και τα πολιτικά οφέλη που δύναται να παρέχει στην Τουρκία, συμβάλλει σημαντικά στο όραμα και το εθνικιστικό αφήγημα της τουρκικής ηγεσίας για αναρρίχηση στη διεθνή κλίμακα ισχύος, όραμα που αποτυπώθηκε στο δόγμα Νταβούτογλου³¹² και επανέλαβε ο

³⁰⁶ Defense Turkey, “Turkey Exports Bayraktar TB2 UCAVs to Poland”, 24 Μαΐου 2021, <https://www.defenceturkey.com/en/content/turkey-exports-bayraktar-tb2-ucavs-to-poland-4577>

³⁰⁷ Υπουργείο Άμυνας Πολωνίας, ό.π..

³⁰⁸ Υπουργείο Άμυνας Πολωνίας, “Closer military cooperation with Turkey”, 25 Μαΐου 2021, <https://www.gov.pl/web/national-defence/closer-military-cooperation-with-turkey>

³⁰⁹ Προεδρία Τουρκίας, ό.π..

³¹⁰ C4 Defence, “Hungary Considers Buying Drones from Turkey”, 17 Μαΐου 2021, <https://www.c4defence.com/en/hungary-considers-buying-drones-from-turkey/>

³¹¹ Ahval, “Latvian defence minister visits Turkish drone factory, prompting speculation on drone purchases”, 7 Ιουνίου 2021, <https://ahvalnews.com/baltics/latvian-defence-minister-visits-turkish-drone-factory-prompting-speculation-drone-purchases>

³¹² Νικόλαος Ραπτόπουλος, «Νέο-Οθωμανική Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας: Η Διπλωματία του Α. Νταβούτογλου», στο Καρβουνάρακης (επιμ.) *Η Διπλωματία στον 21ο αιώνα*, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2014), σελ. 64.

Τούρκος Πρόεδρος ισχυριζόμενος πως πλέον η Τουρκία έχει ανελιχθεί στην «κατηγορία των γιγάντων» όσον αφορά την αμυντική της βιομηχανία.³¹³ Τα κίνητρα της Βαρσοβίας, πίσω από την υπογραφή αυτών των συμφωνιών, φαίνεται πως αφορούν τη διαφοροποίηση των πηγών τους. Η λογική της διαφοροποίησης φαίνεται πως κινητοποιεί και τις συμφωνίες στον τομέα της γεωργίας, μιας και η Πολωνία δίνει μεγάλο βάρος στις εξαγωγές του πρωτογενούς τομέα της.³¹⁴

3.7.3. Η Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (24-25 Ιουνίου)

Στη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, που διεξήχθη στις 24 και 25 Ιουνίου, ένα εκ των αντικειμένων συζήτησης ήταν και η Τουρκία. Στα ζητήματα που αφορούν τη στάση της Ε.Ε. προς την Άγκυρα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέδωσε 9 σημεία. Αυτή η Σύνοδος δεν προχώρησε σε συμπεράσματα που διαφέρουν από τις αποφάσεις του παρελθόντος, καθώς υπενθυμίστηκαν ζητήματα όπως: η δέσμευση της Ε.Ε. στην επίλυση του Κυπριακού στη βάση μιας δι-ζωνικής, δι-κοινοτικής ομοσπονδίας, το στρατηγικό συμφέρον της Ε.Ε. για την ανάπτυξη μιας συνεργατικής και αμοιβαία επωφελούς σχέσης με την Τουρκία, η ετοιμότητα της Ε.Ε. να συνεργαστεί με την Άγκυρα με ένα σταδιακό, αναλογικό και αναστρέψιμο τρόπο για την ενίσχυση της συνεργασίας σε θέματα κοινού συμφέροντος και ο κεντρικός χαρακτήρας του Κράτους Δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων στη γειτόνα χώρα. Οι διαφορές με παλαιότερες Συνόδους αφορά στην παρότρυνση προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προχωρήσει δίχως καθυστέρηση με τις επίσημες προτάσεις για τη συνέχεια της χρηματοδότησης για τους Σύριους πρόσφυγες και τις κοινότητες υποδοχής σε Τουρκία, Ιορδανία, Λίβανο και άλλα μέρη της περιοχής, καθώς και στην ενημέρωση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τόσο για την έναρξη των συζητήσεων σε τεχνικό επίπεδο για τον εκσυγχρονισμό της Τελωνειακής Ένωσης όσο και για τις προπαρασκευαστικές εργασίες για τους διαλόγους υψηλού επιπέδου με την Τουρκία σε θέματα κοινού συμφέροντος όπως

³¹³ *Προεδρία Τουρκίας, ό.π..*

³¹⁴ Jakub Bornio, "Deepening Polish-Turkish Cooperation", *Eurasia Daily Monitor* 18(90), 7 Ιουνίου 2021, <https://jamestown.org/program/deepening-polish-turkish-cooperation/>

η μετανάστευση, η δημόσια υγεία, το κλίμα, η αντι-τρομοκρατία και θέματα περιφερειακού χαρακτήρα.³¹⁵

Η Άγκυρα εξέφρασε την ενόχλησή της σε αυτά τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, με ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών στις 25 Ιουνίου. Η ενόχληση της εμπίπτει σε 4 άξονες³¹⁶:

α) Τη στασιμότητα της θετικής αιζέντας. Η Άγκυρα ανέμενε πως τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου θα αποτελέσουν περαιτέρω βήματα για την ενίσχυση των διμερών σχέσεων και θα δρομολογήσουν σημαντικά ζητήματα, όπως ο εκσυγχρονισμός της Τελωνειακής Ένωσης. Δίχως να τα κατονομάζει, αποδίδει ευθύνες σε «ορισμένα κράτη της Ε.Ε.» για αυτή τη στασιμότητα, η οποία θεωρεί πως οφείλεται σε «τακτική καθυστέρησης», έλλειψη πολιτικής θέλησης και κατάχρηση των πλεονεκτημάτων της ιδιότητας μέλους.

β) Τις διαπραγματεύσεις για την ενταξιακή της πορεία. Η Τουρκία εκφράζει την ενόχλησή της για την απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στην ιδιότητα της ως υποψήφιο προς ένταξη μέλος και θεωρεί πως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αντί να εστιάζει σε ζητήματα Κράτους Δικαίου και θεμελιωδών δικαιωμάτων θα μπορούσε να παρέχει τη βάση για την πρόοδο στα ενταξιακά κεφάλαια 23 και 24.

γ) Τη στήριξη που θα λάβει με αφορμή το μεταναστευτικό-προσφυγικό. Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών θεωρεί η συνεργασία στον τομέα της μετανάστευσης δεν πρέπει να παραμείνει στη μορφή οικονομικής συμβολής και πως θα πρέπει να επιδιωχθεί στενότερη συνεργασία.

δ) τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις θέσεις Ελλάδας και Κύπρου αναφορικά με την επίλυση του Κυπριακού. Η Άγκυρα εξέφρασε τη

³¹⁵ *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο*, “European Council meeting (24 and 25 June 2021) – Conclusions”, EUCO 7/21, 25 Ιουνίου 2021.

³¹⁶ *Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας*, “No: 226, 25 June 2021, Press Release Regarding the Conclusions on “Turkey” Adopted by the EU Council on 24 June 2021”, 25 Μαΐου 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-226_-24-25-haziran-2021-tarihli-ab-devlet-ve-hukumet-baskanlari-zirvesi-nde-kabul-edilen-kararlar-hk.en.mfa

δυσαρέσκειά της για την επανάληψη των θέσεων της Ε.Ε. στο Κυπριακό, οι οποίες βασίζονται στο διεθνές δίκαιο και τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., κατηγορώντας την Ε.Ε. πως αντανάκλα τις θέσεις του «διδύμου» Ελλάδας και Κύπρου, αγνοώντας τα δικαιώματα των τουρκοκυπρίων.

Η στάση των δύο πλευρών στις διμερείς τους σχέσεις οδηγεί στα εξής συμπεράσματα: Η Τουρκία, στην παρούσα φάση, δείχνει να έχει μεγαλύτερη ανάγκη την Ε.Ε. παρά το αντίστροφο. Η Ε.Ε. δείχνει πως δε βιάζεται να προχωρήσει με τη θετική ατζέντα προτού λάβει τις απαραίτητες εγγυήσεις πως η Άγκυρα σκοπεύει να τηρήσει το δικό της σκέλος της συμφωνίας. Η εστίαση στο κράτος δικαίου και στα θεμελιώδη δικαιώματα από πλευράς Ε.Ε. αναδεικνύει το δημοκρατικό έλλειμμα στην γείτονα, στοιχείο το οποίο η Άγκυρα δε δύναται και δε δείχνει διατεθειμένη να ξεπεράσει.

3.8. Σχέσεις με Ελλάδα

3.8.1. Επίσκεψη Τσαβούσογλου σε Θράκη και Αθήνα (30 – 31 Μαΐου)

Στις 30 Μαΐου ο Μεβλούτ Τσαβούσογλου πραγματοποίησε διήμερη επίσκεψη στην Ελλάδα. Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών την 1^η ημέρα επισκέφτηκε τη Θράκη, όπου συναντήθηκε με μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας,³¹⁷ τους ψευτομουφτήδες της Κομοτηνής και της Ξάνθης³¹⁸ και το μειονοτικό γυμνάσιο-λύκειο Κομοτηνής, ισχυριζόμενος πως είναι «σημαντικό για τα παιδιά της μειονότητας να παρακολουθούν μαθήματα στη μητρική τους γλώσσα».³¹⁹ Μετά τις επαφές του στη Θράκη, ο Τσαβούσογλου μετέβη στην Αθήνα όπου δείπνησε με τον Έλληνα ομόλογό του Ν. Δένδια. Στις 31 Μαΐου είχε συνάντηση με τον Κυριάκο Μητσοτάκη, σε θετικό κλίμα, για τις προεργασίες αναφορικά με τη Σύνοδο του

³¹⁷ Επίσημος Λογαριασμός Μεβλούτ Τσαβούσογλου στο Τουίτερ, 30 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/MevlutCavusoglu/status/1398912718892113923>

³¹⁸ Επίσημος Λογαριασμός Μεβλούτ Τσαβούσογλου στο Τουίτερ, 30 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/MevlutCavusoglu/status/1398938798269124614>

³¹⁹ Επίσημος Λογαριασμός Μεβλούτ Τσαβούσογλου στο Τουίτερ, 30 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/MevlutCavusoglu/status/13989542063631624>

NATO της 14^{ης} Ιουνίου και τη συνάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού με τον Έρντογαν.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του, ο Τσαβούσογλου συνέχισε την πάγια τακτική της Άγκυρας, κατονομάζοντας τη μειονότητα ως «*τουρκική*» και παραβλέποντας τη Συνθήκη της Λωζάνης. Το ζήτημα της μειονότητας υπήρξε υψηλά στην επικαιρότητα του Μαΐου και πριν την επίσκεψη του Τσαβούσογλου. Στις 5 Μαΐου είχε επισκεφτεί την περιοχή ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Yavuz Selim Kiran, ο οποίος επίσης συνάντησε μέλη της μειονότητας στην περιοχή και κατηγορήσε την Ελλάδα για «καταπίεση» και «*παραβίαση των δικαιωμάτων της τουρκικής μειονότητας*». ³²⁰ Ένα ακόμη σημείο τριβής αναφορικά με τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης ήταν κάποιες δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού, ο οποίος σε διαδικτυακή του συνάντηση με μαθητές του δημοτικού σχολείου Πάχνης στην Ξάνθη είχε αναφέρει πως «*όλα τα Ελληνόπουλα, ανεξαρτήτως θρησκείας, θα έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για πρόοδο στη ζωή τους*». ³²¹ Σε αυτές τις δηλώσεις του Κυριάκου Μητσοτάκη αντέδρασαν τόσο η «Συμβουλευτική Επιτροπή της Τουρκικής Μειονότητας της Δυτικής Θράκης», που με ανακοίνωσή της καταδίκασε τις δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού στη βάση πως οι κινήσεις της Αθήνας αποτελούν «άρνηση της ταυτότητάς τους», ³²² όσο και ο επικεφαλής του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης, Ντεβλέτ Μπαχτσελί, που κατηγορήσε την Ελλάδα για «φασιστικές πολιτικές» και ισχυρίστηκε πως αυτά τα παιδιά δεν είναι πομάκοι «αλλά Τούρκοι». ³²³ Το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών υποστήριξε την ανακοίνωση της εν λόγω επιτροπής με 2 αναρτήσεις στον επίσημο

³²⁰ *Πρακτορείο Ανατολή*, “Turkey will not stay silent while Turkish minority in Greece suffers”, 6 Μαΐου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkey-will-not-stay-silent-while-turkish-minority-in-greece-suffers/2230983>

³²¹ *Alpha News*, «Ο Κυρ. Μητσοτάκης με μικρούς μαθητές της Ξάνθης», 18 Μαΐου 2021, <https://www.alphatv.gr/news/politika/article/72654/o-kur-mitsotakis-me-mikrous-mathites-tis-xanthis/>

³²² *Ahval*, “Ankara pushes Athens to cease denying identity of Turkish minority in Greece”, 23 Μαΐου 2021, <https://ahvalnews.com/western-thrace/ankara-pushes-athens-cease-denying-identity-turkish-minority-greece>

³²³ *Ahval*, “Erdoğan ally accuses Athens of fascism in Western Thrace”, 26 Μαΐου 2021, <https://ahvalnews.com/turkey-greece/erdogan-ally-accuses-athens-fascism-western-thrace>

λογαριασμό του στο τουίτερ κάνοντας έκκληση προς την Ελλάδα να «*πάψει την άρνηση της τουρκικής ταυτότητας*» της μελών της μειονότητας,³²⁴ κατηγορώντας την πως «*διορίζει θρησκευτικούς ηγέτες ενάντια στη θέληση και την εναντίωση της μειονότητας*».³²⁵

Με αφορμή τις παραπάνω δηλώσεις και ανακοινώσεις τουρκικών αρχών, αλλά και την επίσκεψη του Τσαβούσογλου στη Θράκη, έντονη ήταν η αντίδραση των ιδίων των Πομάκων. Ο *Πανελλήνιος Σύλλογος Πομάκων*, απευθυνόμενος προς τον Τσαβούσογλου, εξέδωσε ανακοίνωση που τον χαρακτήρισε ως «ανεπιθύμητο» (*persona non grata*) για τα Πομακοχώρια.³²⁶ Σε παρόμοιο μήκος κύματος και η ανακοίνωση του *Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Ν. Ξάνθης*, που απέρριψε τους τουρκικούς ισχυρισμούς, κατηγόρησε «εγκάθετους της Τουρκίας» για «πολιτισμική και γλωσσική γενοκτονία» και ξεκαθάρισε πως προσδιορίζονται ως «Έλληνες Πομάκοι»³²⁷.

Σε αυτές τις εξελίξεις, η στάση της Τουρκίας δεν εκπλήσσει, καθώς αποτελεί πάγια τακτική της να πλαισιώνει τη μουσουλμανική μειονότητα με όρους εθνικούς χαρακτηρίζοντας τη ως «τουρκική». Με αυτό τον τρόπο υπονομεύει τη Συνθήκη της Λωζάνης και θέτει τις βάσεις για τη νομιμοποίηση ενός πιο επεμβατικού ρόλου στην περιοχή. Παρόλα αυτά, υπόψη πρέπει να ληφθεί και η αντίδραση των πομακικών οργανώσεων, οι οποίες εξέφρασαν με έντονο τρόπο τη δυσαρέσκεια τους στον τουρκικό αναθεωρητισμό και την παρεμβατικότητα.

³²⁴ Επίσημος Λογαριασμός του Υπουργείου Εξωτερικών Τουρκίας στο τουίτερ, 22 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/MFATurkey/status/1395988167652777992>

³²⁵ Επίσημος Λογαριασμός του Υπουργείου Εξωτερικών Τουρκίας στο τουίτερ, 22 Μαΐου 2021, <https://twitter.com/MFATurkey/status/1396020550682742787>

³²⁶ Ζαγάλιστα, «Κύριε Μεβλούτ Τσαβούσογλου, Είστε Ανεπιθύμητος!», 28 Μαΐου 2021, <http://zagalisa.gr/content/kyrie-mebloyt-tsaboysogloy-eiste-anepithymitos>

³²⁷ Λογαριασμός Πολιτιστικού Συλλόγου Πομάκων Ν. Ξάνθης στο Facebook, 27 Μαΐου 2021, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=853618898563219&id=421912651733848

3.8.2. Συνάντηση Μητσοτάκη-Έρντογαν

Η Σύνοδος Κορυφής του NATO στις 14 Ιουνίου ήταν η ευκαιρία για τη συνάντηση ανάμεσα στον Έλληνα πρωθυπουργό και τον Τούρκο Πρόεδρο, την πρώτη μετά από τις εντάσεις του προηγούμενου έτους. Σύμφωνα με τα στοιχεία που δόθηκαν στη δημοσιότητα, η συνάντηση των δύο ηγετών διήρκεσε μία ώρα³²⁸ και πραγματοποιήθηκε σε καλό κλίμα, με τις δύο πλευρές να επέρχονται σε μια άτυπη «συμφωνία κυρίων» όπως την ονομάτισε ο Τσαβούσογλου, για την απουσία εντάσεων κατά το τρέχον καλοκαίρι.³²⁹ Στη συνάντησή τους, ο Έρντογαν επανέλαβε το τουρκικό αίτημα τα ελληνοτουρκικά ζητήματα να συζητούνται σε διμερή βάση, δίχως να εμπλέκονται τρίτα μέρη. Το αίτημα της τουρκικής ηγεσίας έχει επαναληφθεί πολλές φορές στο παρελθόν.³³⁰ Η στρατηγική της εξωτερικής εξισορρόπησης, που ασκεί η Αθήνα, με την εξεύρεση συμμάχων και τη διεθνοποίηση των διμερών προβλημάτων έχει ενοχλήσει την Άγκυρα, καθώς μεταβάλλει τη σχετική ισορροπία ισχύος και προσθέτει εμπόδια στα σχέδιά της για την Ανατολική Μεσόγειο.

Η διατήρηση θετικού κλίματος στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, δίχως εντάσεις, τη δεδομένη χρονική περίοδο φαίνεται πως δύναται να ευνοήσει και τις δύο πλευρές. Τα δύο κράτη φαίνεται πως επιθυμούν να θέσουν προτεραιότητα στην οικονομική τους ανάκαμψη και την προσέλκυση τουριστών παρά στις διμερείς εντάσεις. Παρά το ήρεμο κλίμα του καλοκαιριού, για το οποίο προϊδέασαν οι δύο ηγέτες, αυτό παραμένει εύθραυστο και δύναται να αναστραφεί. Η Άγκυρα έχει εκφράσει την πρόθεσή της να προχωρήσει σε γεωτρήσεις στην

³²⁸ Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας, “President Erdoğan meets with Greek Prime Minister Mitsotakis”, 14 Ιουνίου 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/president-erdogan-meets-with-greek-prime-minister-mitsotakis>

³²⁹ *eKathimerini*, “Cavusoglu: Greece must stop its provocations”, 20 Ιουνίου 2021, <https://www.ekathimerini.com/news/1163196/cavusoglu-greece-must-stop-its-provocations/>

³³⁰ *Duvar*, “Turkey calls on Greece to 'stop using EU as leverage against Ankara'”, 30 Μαΐου 2021, <https://www.duvarenglish.com/turkey-calls-on-greece-to-stop-using-eu-as-leverage-against-ankara-news-57669>

Ανατολική Μεσόγειο εντός του προσεχούς διαστήματος.³³¹ Επιπλέον, η επικείμενη επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου στις 20 Ιουλίου στα κατεχόμενα εδάφη της βόρειου Κύπρου, όπου αναμένεται να ανακοινώσει τη μετατροπή του αεροδρομίου του Λευκονοικού σε βάση για μη επανδρωμένα αεροσκάφη (UAVs),³³² θα μπορούσε να δρομολογήσει νέες εντάσεις στην περιοχή.

3.9. Σχέσεις με τα Βαλκάνια

3.9.1. Σχέσεις με Αλβανία: ανάπτυξη αμυντικών και πολιτισμικών δεσμών

Το δίμηνο Μαΐου-Ιουνίου στο επίκεντρο των τουρκοαλβανικών σχέσεων βρέθηκε μια συμφωνία αγοράς τουρκικών Μ.Ε.Α., μία άλλη περί πολιτισμική συνεργασία, καθώς και μια αποκάλυψη περί κατασκοπείας Τούρκων πολιτών στην αλβανική επικράτεια.

Στα τέλη Ιουνίου η αλβανική Βουλή ενέκρινε συμπληρωματικό προϋπολογισμό ύψους \$9,7 εκατ. για την αγορά των Μ.Ε.Α. *Bayraktar TB2* από την Τουρκία.³³³ Η αγορά τους συμφωνήθηκε κατά την επίσκεψη του υπουργού Εσωτερικών της Αλβανίας, Μπλένταρ Τσούτσι, τον Μάιο στην Τουρκία, όπου ξεναγήθηκε στις εγκαταστάσεις της εταιρείας *Baykar*³³⁴, όπως είχε συμβεί και με τον πρωθυπουργό Έντι Ράμα τον Ιανουάριο του τρέχοντος.

Η ανακοίνωση της αγοράς των τουρκικών Μ.Ε.Α. από την Αλβανία, ακολουθεί τις πρόσφατες συμφωνίες με την Ουκρανία και την Πολωνία. Σε αυτές θα πρέπει να προσθέσει κανείς κι εκείνες με το Αζερμπαϊτζάν, με τις γνωστές συνέπειες στο Ναγκόρνο Καραμπάχ, και το Κατάρ. Οι παραπάνω συμφωνίες ενίσχυσαν το αφήγημα της Άγκυρας περί μιας ακμάζουσας εγχώριας αμυντικής

³³¹ *eKathimerini*, “Turkey planning fresh drilling in East Med, minister says”, 24 Μαΐου 2021, <https://www.ekathimerini.com/news/1161675/turkey-planning-fresh-drilling-in-east-med-minister-says/>

³³² *Ahval*, “Turkey to establish drone base in Northern Cyprus”, 30 Μαΐου 2021, <https://ahvalnews.com/northern-cyprus/turkey-establish-drone-base-northern-cyprus>

³³³ *Daily Sabah*, “Albania earmarks over \$9M for Turkish Bayraktar TB2 UCAVs”, 29 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/defense/albania-earmarks-over-9m-for-turkish-bayraktar-tb2-ucavs>

³³⁴ *Defence Turk*, “Arnavut Bakan Bledar Çuçi Baykar Savunma’yı ziyaret etti”, 8 Ιουνίου 2021, <https://www.defenceturk.net/arnavut-bakan-bledar-cucibaykar-savunmayi-ziyaret-etti>

βιομηχανίας, η οποία αρχίζει να διεισδύει σε ορισμένες αγορές. Το πλεονέκτημα στη συλλογή πληροφορικών, εναέριου ελέγχου και προσβολής στόχου που παρέχει το συγκεκριμένο μοντέλο είναι δεδομένο. Η απόκτησή τους θα προσφέρει σημαντικό πλεονέκτημα στην γειτονική χώρα.

Οι δύο χώρες υπέγραψαν επίσης συμφωνία συνεργασίας στον τομέα του πολιτισμού. Συγκεκριμένα οι υπουργοί Πολιτισμού και Τουρισμού της Τουρκίας, Μεχμέτ Νουρί Έρσοϊ, και Τουρισμού και Περιβάλλοντος της Αλβανίας, Μπλέντι Κλόση, καθώς και του Πολιτισμού, Έλβα Μαργαρίτη, υπέγραψαν Πρωτόκολλο συνεργασίας στον τομέα της Ιστορίας και του Πολιτισμού.³³⁵ Σκοπός της συμφωνίας είναι η συνεργασία στην ανακαίνιση των ιστορικών μνημείων της Αλβανίας.

Δεν είναι η πρώτη φορά που η Τουρκία υπογράφει μια τέτοια συμφωνία με βαλκανική χώρα. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 2000 είχαν υπογραφεί παρόμοιες συμφωνίες που στόχο είχαν την καταγραφή και αναστήλωση των οθωμανικών μνημείων στα Βαλκάνια. Η σύναψη συμφωνιών πολιτισμικού χαρακτήρα είναι ένας από τους τρόπους προβολής ήπιας ισχύος και η Αλβανία κατέχει μια θέση κλειδί στην νέο-οθωμανική στρατηγική εγκαθίδρυσης της ηγεμονίας της στην βαλκανική.

Τέλος, αποκαλύφθηκε ότι οι τουρκικές μυστικές υπηρεσίες μέσω της τουρκικής πρεσβείας στην Αλβανία, παρακολουθούσαν πολιτικούς αντιπάλους του Έρντογαν την περίοδο 2013-2017.³³⁶ Ιδιαίτερη έμφαση είχε δοθεί στα μέλη της αδελφότητας Γκιουλέν, η οποία είχε έρθει ήδη από το 2013 σε αντιπαράθεση με την εξουσία, στην βαλκανική χώρα. Η νέο-οθωμανική ηγεσία της Τουρκίας είναι γνωστό ότι παρακολουθεί τους πολιτικούς της αντιπάλους με κάθε τρόπο τόσο στη χώρα όσο και στο εξωτερικό. Τη συστηματική παρακολούθηση αντιπάλων από τις τουρκικές διπλωματικές αρχές σε ευρωπαϊκές και άλλες χώρες είχε

³³⁵ *Πρακτορείο Ανατολού*, “Turkey, Albania to cooperate on common heritage”, 8 Ιουνίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-albania-to-cooperate-on-common-heritage/2262731>

³³⁶ *Turkish Minute*, “Turkish Embassy in Tirana spied on Erdoğan critics, describing them as ‘malignant cells’”, 15 Μαΐου 2021, <https://www.turkishminute.com/2021/05/15/turkish-embassy-in-tirana-spied-on-erdogan-critics-describing-them-as-malignant-cells/>

αποδεχθεί με δηλώσεις του ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών τον Φεβρουάριο του 2020.³³⁷ Αποτέλεσμα της κατασκοπείας κατά πολιτικών αντιπάλων είναι πολύ συχνά η απαγωγή και μεταφορά τους στην Τουρκία. Η βαλκανική έχει προσφέρει αρκετά τέτοια παραδείγματα.

3.9.2. Σχέσεις με την ‘Βόρεια Μακεδονία’: η επίσκεψη Ζάεβ στην Τουρκία

Στις αρχές Ιουνίου ο πρωθυπουργός της ‘Βόρειας Μακεδονίας’, Ζόραν Ζάεβ, επισκέφτηκε την Τουρκία για να συνομιλήσει με τον Τούρκο Πρόεδρο. Κατά την επίσκεψη εργασίας με τον Έρντογαν, τα δύο μέρη επιβεβαίωσαν το καλό επίπεδο των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών και την πρόθεση να τις αναπτύξουν με μια νέα συμφωνία ελευθέρων συναλλαγών που θα αυξήσει το ενδιαφέρον των Τούρκων επενδυτών στα Σκόπια.³³⁸ Ο Έρντογαν υποσχέθηκε ότι θα παρέχει την απαραίτητη στήριξη στην κυβέρνηση των Σκοπίων, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στην προσπάθεια πρόληψης της διασποράς του κορωνοϊού Covid-19. Πράγματι, λίγες μέρες αργότερα η τουρκική κυβέρνηση παρέδωσε 30,000 δόσεις κινεζικού εμβολίου στα Σκόπια.³³⁹

Η ‘Βόρεια Μακεδονία’ κατέχει επίσης μια σημαντική θέση στη νέο-οθωμανική στρατηγική της Τουρκίας, καθώς τα περιορισμένα μέσα που διαθέτει για να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις των καιρών την καθιστά πιο ευάλωτη στις πολιτικές ηγεμονικών χωρών. Επιπλέον η Άγκυρα υπολογίζει τα Σκόπια ως έναν από τους σημαντικούς συμμάχους της στην περιοχή, με τον οποίο θα μπορούσε πέραν των οικονομικών σχέσεων, να αναπτύξει και κρίσιμες σχέσεις ασφάλειας, αποκτώντας την ευκαιρία να κάνει προβολή της ισχύος της.

³³⁷ *Nordic Monitor*, “Erdoğan’s top diplomat Çavuşoğlu confirms systematic spying on Turkish government critics on foreign soil”, 2 Μαρτίου 2020, <https://nordicmonitor.com/2020/02/erdogans-top-diplomat-cavusoglu-confirms-systematic-spying-on-turkish-government-critics-on-foreign-soil/>

³³⁸ *Yeni Balkan*, “Başbakan Zaev Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüştü”, 5 Ιουνίου 2021, <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/basbakan-zaev-cumhurbaskani-erdogan-ile-gorustu>

³³⁹ *Daily Sabah*, “Turkey donates COVID-19 vaccines to North Macedonia», 9 Ιουνίου 2021, <https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-donates-covid-19-vaccines-to-north-macedonia/news>

3.9.3. Σχέσεις με Βουλγαρία: εκπρόσωποι μειονοτικού κόμματος στην Τουρκία

Στις αρχές Ιουνίου ο πρόεδρος του βουλγαρικού μειονοτικού κόμματος «Κίνημα Δικαιωμάτων και Ελευθεριών» (Κ.Δ.Ε.), Μουσταφά Καράνταγι, με συνοδεία στελεχών του κόμματος επισκέφτηκε την Τουρκία για συνομιλίες με την τουρκική ηγεσία.³⁴⁰ Η τουρκική ηγεσία (Έρντογαν, Κουρτουλμούς και Τσαβούσογλου), αφενός, εξέφρασε την πεποίθησή της ότι το Κίνημα αποτελεί μια σημαντική γέφυρα στην ανάπτυξη της τουρκο-βουλγαρικής φιλίας, και αφετέρου, παρείχε διαβεβαιώσεις υποστήριξης στους μουσουλμάνους της Βουλγαρίας.³⁴¹

Δηλώσεις του Καράνταγι κατά την επίσκεψή του στην Τουρκία προκάλεσαν την αντίδραση του Βούλγαρου Προέδρου Ρούμεν Ράντεβ, ο οποίος τόνισε ότι ο Καράνταγι θα πρέπει «να επανεξετάσει την έννοια της πατρίδας». Αφορμή για τη δήλωση του Προέδρου της Βουλγαρίας υπήρξε η αναφορά του Καράνταγι στην Τουρκία ως «πατρίδα». Σε δημοσίευσμά του το *Πρακτορείο Ανατολού* αναφέρει ότι υπήρξε κακή μετάφραση δημοσιεύματός της και ότι η αναφορά του Καράνταγι στην Τουρκία ως «μητέρα πατρίδα», μεταφράστηκε στα Βουλγαρικά ως «πατρίδα».³⁴²

Η επίσκεψη του Καράνταγι έλαβε χώρα ένα μήνα πριν τις βουλευτικές εκλογές στην Βουλγαρία. Η παρερμηνεία των δηλώσεων του Καράνταγι, δεν θα μπορούσε παρά να τονώσει τον βουλγαρικό εθνικισμό λίγες εβδομάδες πριν τις εκλογές.

Η μουσουλμανική μειονότητα της Βουλγαρίας κατέχει επίσης μια πολύ σημαντική θέση στη νέο-οθωμανική στρατηγική. Ως γνωστόν πολλοί

³⁴⁰ Bakış, “HÖH Heyeti Erdoğan ile Görüşecek: Bulgaristan Türkleri Türkiye için önemli kazanım”, 4 Ιουνίου 2021, <https://bakis.bg/2021/06/04/hoh-heyeti-erdogan-ile-gorusecek-bulgaristan-turkleri-turkiye-icin-onemli-kazanim/>

³⁴¹ Ό.π.. Βλέπε ακόμη BNR, “Çavuşoğlu'dan Karadayı'ya: Soydaşlarımızın her zaman yanındayız”, 4 Ιουνίου 2021, <https://bnr.bg/tr/post/101478523/cavusoglu-karadayi-ya-soydaslarimizin-her-zaman-yanindayiz-dedi>

³⁴² *Πρακτορείο Ανατολού*, “Bulgar basını ve aşırı milliyetçiler AA'nın haberini çarpıtarak HÖH'ü hedef aldı”, 9 Ιουνίου 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bulgar-basini-ve-asiri-milliyetciler-aanin-haberini-carpitarak-hohu-hedef-aldi/2268568>

μουσουλμάνοι της Βουλγαρίας διαμένουν στην Τουρκία. Αυτό σημαίνει ότι σημαντικός αριθμός ψηφοφόρων στις βουλγαρικές εκλογές προέρχεται από την Τουρκία με την οποία επίσης έχουν αναπτύξει σημαντικές σχέσεις. Στην πραγματικότητα η Άγκυρα είναι σε θέση μέσα από παρεμβάσεις της να καθοδηγήσει τους εν λόγω ψηφοφόρους στην επιλογή τους και κατ' επέκταση να επηρεάσει το εκλογικό αποτέλεσμα στη γειτονική χώρα. Αν αναλογιστεί κανείς ότι το Κ.Δ.Ε. ως τρίτο σημαντικότερο κόμμα της Βουλγαρίας μετείχε έως πρόσφατα σε όλους σχεδόν τους κυβερνητικούς συνασπισμούς, γίνεται κατανοητό το πλεονέκτημα που διαθέτει η Άγκυρα απέναντι στη Σόφια.

3.10. Σχέσεις με την Αφρική: απαγωγή εκπαιδευτικού από την Κένυα

Σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο, άνδρες της τουρκικής υπηρεσίας πληροφοριών στις 3 Μαΐου προχώρησαν στην απαγωγή του Selahattin Gulen, Τούρκου εκπαιδευτικού που εργαζόταν στο Ναϊρόμπι της Κένυας και ανιψιού του Τούρκου ιμάμη Φετιουλάχ Γκιουλέν.³⁴³ Ο εκπαιδευτικός φαίνεται πως έχει μεταφερθεί και παραδοθεί στην Τουρκία από τις τουρκικές υπηρεσίες και βρίσκεται αντιμέτωπος με τις κατηγορίες για συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση, λόγω των συγγενικών του δεσμών με τον Γκιουλέν.³⁴⁴ Εφόσον οι κατηγορίες ευσταθούν, αυτό το συμβάν αποτελεί ένα ακόμα επεισόδιο διεθνικής καταπίεσης (transnational repression) από πλευράς Τουρκίας, μιας στρατηγικής που χρησιμοποιείται από αυταρχικά καθεστώτα για την αποσιώπηση και χειραγώγηση της διασποράς και των εξόριστων πολιτών τους στο εξωτερικό.³⁴⁵

³⁴³ *Turkish Minute*, “Turkish gov’t abducted teacher in Kenya over relationship to Gülen, wife claims”, 20 Μαΐου 2021, <https://www.turkishminute.com/2021/05/20/govt-abducted-teacher-in-kenya-over-relationship-to-gulen-wife-claims/>

³⁴⁴ *Times of Israel*, “Turkish agents snatch nephew of Erdogan foe in Kenya”, 31 Μαΐου 2021, https://www.timesofisrael.com/turkish-agents-snatch-nephew-of-erdogan-foe-in-kenya/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter

³⁴⁵ Nate Schenkkan, “Introduction”, στο Nate Schenkkan et al (επιμ.), *Perspectives on “Everyday” Transnational Repression in an Age of Globalization*, Freedom House, 2020, σελ. 1–3.

Η απαγωγή πολιτών αποτελεί μια από τις τακτικές που δύναται να κάνει χρήση η συγκεκριμένη στρατηγική, η οποία αποσκοπεί στον πειθαναγκασμό (coercion) πολιτών που διαμένουν εκτός της εδαφικής επικράτειας του εν λόγω κράτους.³⁴⁶ Το φαινόμενο της διεθνικής καταπίεσης αποτελεί μια περίπτωση στρατηγικής η οποία αντιβαίνει στο διεθνές δίκαιο, καθώς παραβιάζει το διεθνές δίκαιο. Αυτό συμβαίνει καθώς παραβιάζει την εθνική κυριαρχία ενός άλλου κράτους, στην προκειμένη περίπτωση της Κένυας. Η Άγκυρα φαίνεται πως κάνει συχνή χρήση της συγκεκριμένης στρατηγικής καθώς σύμφωνα με μελέτη του *Freedom House* έχει προχωρήσει σε τακτικές διεθνικής καταπίεσης σε 31 κράτη, με την τακτική των παραδόσεων (renditions) όπως αυτή του Selahattin Gulen, να είναι η κυρίαρχη, εντοπίζοντας τουλάχιστον 58 αντίστοιχες περιπτώσεις από το 2014 κι έπειτα. Η συγκεκριμένη μελέτη, μάλιστα, προχωρά στο συμπέρασμα πως καμία άλλη χώρα δεν έχει προχωρήσει σε τέτοια συχνή χρήση των παραδόσεων σε τόσο μεγάλο αριθμό κρατών.³⁴⁷

³⁴⁶ Fiona B. Adamson & Gerasimos Tsourapas, “At Home and Abroad: Coercion-by-Proxy as a Tool of Transnational Repression”, στο Nate Schenkkan et al (επιμ.), *Perspectives on “Everyday” Transnational Repression in an Age of Globalization*, Washington: Freedom House, 2020, σελ. 9–13.

³⁴⁷ Nate Schenkkan & Isabel Linzer, *The Global Scale and Scope of Transnational Repression*, Freedom House, 2021. (Washington: Freedom House, 2021), σελ. 38–41.